UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 16 22 01 02 006 5

BINDING SECT. MAR 19 19..

DT
227
S24

Ṣāfī, Ḥasan
Trāblus Garb tārīḫī

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

Digitized by the Internet Archive
in 2011 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/trblusgarbtrh00fasa

0

حربیه نظارت جلیله‌سندن وارد اولان تذکره صورتیدر :

حربیه نظارتی

محاسبات دائره‌سی

دردنجی شعبه نومروسی
۱۶۰ اوراق نومروسی

زراعت بانقه‌سی حسابات مرکزیه شعبه‌سی ممیزی حسن صافی بك افندی‌یه

خلاصه:
طرابلس غرب اولاد شهداسی نامنه اعانةً
تبرع اولنان تاریخ کتابی حقنده .

طرابلس غربك ولایت حالنده تشکلنه قدر احوال جاریه ووقایع تاریخیه‌سنه عائد تدقیقات وتتبعات واللرینی حاوی اولارق طبع ایتدیرلمکده اولوب حاصلاتی مجاهدین عثمانیه ایتام وارامله‌سنه اهدا بیوریلان تاریخ نسخه‌لرینك تختیم ومعاملات سائره‌سنك ایفا ایتدیرلمسی مرسل ۷ مارت سنه ۳۲۸ تاریخلی تذکرهٔ بهیه‌لریله بیلدیرلمش واعلای شان حکومت ومحافظهٔ وطن مقصدیله میدان جهاده آتیلارق نائل رتبهٔ شهادت اولان مجاهدین وعساکر عثمانیه اولاد وعائله‌سنك ترفیه احواله مدار اوله‌جق اوزره منصور اولان بو معاونت کریمانه‌لری مستلزم تقدیر بولنمشدر . مذکور تاریخ نسخ متبرعه‌سنك بوابده علاقه‌دار اولان نظارتك محاسبات دردنجی شعبه‌سی مهر رسمیسیله لاجل التختیم شعبهٔ مذکوره‌یه ارسال وتودیعی ضمننده اقتضای حالك ایفا بیورلمسی رجا اولنور.

فی ٦ ربیع الآخر سنه ۳۳۰ و فی ۱۲ مارت سنه ۳۲۸

حربیه ناظری نامنه مستشار

فؤاد

Ṣāfī, Hasan

طرابلس غرب تاریخی

طرابلس غربك تشكیل ولایته‌قدر جریان ایدن احوال ووقایع تاریخیه‌سنه
عائد تدقیقات وتتبعاتی محتویدر

حاصلات صافیه‌سی طرابلس غرب مجاهدینی
ایتام واراملنه هدیه‌در

Trablus Garb tārihi

مؤلفی :
زراعت بانقه‌سی حسابات مركزیه شعبه‌سی ممیزی
حسن صافی

درسعادت
رسملی كتاب مطبعه‌سی
۱۳۲۸

DT
227
S24

رسملی کتاب مطبعه‌سی

١٣٢٨

LIBRARY
SEP 20 1967
UNIVERSITY OF TORONTO

مقدمه

ایتالیانك طرابلس‌غربه تجاوزی مناسبتیله شو صیراده طرابلس حقنده برچوق شیلر یازلدی ؛ فقط احوال تاریخیه واجتماعیه‌سنه‌دائر میدانه براثر قونلمادی بناءً علیه طرابلس غربده بولندیغم اون برسنه‌یی متجاوز مدت ظرفنده [۳ ایلول ۳۱۳ - ۳۱ تموز ۳۲۴] حسب‌الوظیفه فزان لواسیله غدامس قضاسندن ماعدا بتون ملحقات ولایتی دفعاتله کزدم حتی برچوق قضالرده الڭ کوچوك قبائله کیتدم ؛ الڭ فقیر قولبه‌یه کیردم ، صاحبیله حسب‌حال ایتدم . بو سیاحتلرك خاطراتنی قید ایتدم ؛ زیارتلرڭ تأثیراتی ، دها زیاده تأثراتی مرجعنه بیلدیردم [۱] ایشته بومشاهدات‌واستطلاعاتمه شیخ‌الاسلام اسبق عاشر افندینك خفیدی مصطفی عاشر افندینك مخدومی طرفندن تاریخ‌ابن‌غلبوندن ترجمه ومعلومات ذاتیه‌سنك علاوه‌سی صورتیله جمع وتألیف ایدیلوب اکمال اولنه‌میان غیر مطبوع براثری اساس اتخاذ ایتدم .

طرابلس غربك هجرتدن صوکره‌کی احوالنی حاکی اولان بواثری طرابلسده قصابخانه کاتبی مرحوم احمد بکدن آلوب استنساخ ایتمشدم . هجرتدن‌اولکی‌قسمنی‌ایسه ولایتك رسمی سالنامه‌سیله سائر بعض اثاردن طوپلادم . مملکتك وقایع تاریخیه وحاضره‌سنی واهالینك‌احوال حیاتیه واجتماعیه‌سنی‌جامع اولان بوکتابی‌یازمقدن‌مقصدم اوراده‌کی خاطراتمی احیاوسوق تصادفله‌استنساخ ایلدیکم اواثری نسیاندن قورتاره‌رق جامع و مؤلفی ایله اونی بکاویرن مرحوم احمد بکك نامنی ابقا ایتمکدر . حاصلات صافیه‌سنی‌ده کاملاً طرابلس غرب مجاهدینی ایتام وارامله عاجزانه اهدا ایدییورم .

« ومن‌الله‌التوفیق »

حسن صافی

[۱] بوبابده‌کی لایحه‌لر صره‌سی کلدکجه اشبوائره درج ایدیله‌جکدر .

طرابلس غرب

هجرتدن اول :

تاریخك هنوز مضبوط اولمدیغی برزمانده ، احوال ووقایع تاریخچه‌نك ـ تاریخـك بو کونکی مناسـبله ـ قیدوثبت ایدلمدیکی قاراکلق عصرلرده یاشـایان ووقتنك حتی بعض احوال و ترقیـاتنده بوکونك متمدن ، مترقی ملتلرینك بیله فوقنده بولنان معظم دولتلرك کذارش حیـاتندن برریاضـیه قطعیتله بحث ایتمك ممکن دکلدر . نره‌ده قالدی‌که افریقانك الیوم منسی ، متروك برقطعه‌سنك عصرلردن‌بری معروض قالدیغی احوالی، محکوم‌ومنقادی اولدیغی حکومتلر زماننده سـوروکله‌دیکی حیاتك صفحات وطرز جریاتی تدقیق ایده‌بیلمك ممکن اولسون ! مع‌مافیه مقدمه‌ده عرض‌ایلدیکم اساس‌ایله مشاهداتمی تورکجه بر ایکی تاریخ ایله ژ . ماس‌په‌رونك اقوام شرقیه تاریخ قدیمی ومورخ و . دوروئی‌نك تاریخ‌عمومیسی‌وموسیو لانیه‌نك (افریقا)سی ایله تطبیق وتوثیق ایده‌رك طرابلسـك هجرتدن اولکی‌احوال تاریخیه‌سـنك آثار و وثائق موجوده‌یه نظراً صحتنی تأیید ایده‌رم . هجرتدن مؤخر قسمی ایسه اوراق ووثائق رسمیه‌یه مستنددر .

تفرقهٔ بابلدن صـوکره اولاد نوحدن حامك برنجی اوغلی (کوش)ك اکثر نسلی افریقایه کچدیکی کبی اوچنجی اوغلی نوط دخی افریقانك جهت شمالیه‌سنه یرلشدی . دردنجی اوغلی کنعان ایسه سوریه حوالیسنده توطن ایده‌رك اوراره نامنه نسبتله « ارض کنعان » دنیلدی حام وسام اولادلرینك اختلاطندن ارض کنعانده بنی‌مدین،بنی فلسطین، عمالقه و سائره کبی قبائل تشعب ایتدی .

رسملی کتاب قلیچعلی زاده:

طرابلس ، غرب شهرینك بالوندن آلنمش ، منظره سی ،

بنی اسرائيل مصردن خروج ايله فاران وتيه صحرالرنده مدت مديده قالدقدن صكره حضرت موسى عليه‌السلامك وفاتی اوزرينه حضرت يوشع عليه‌السلام ايله ارض كنعانه ـ ارض موعوده كيره‌رك اكثر يرلرينی ضبط، وعصر داودعليه‌السلامده ارض فلسطينی دخی عمالقه‌دن نزع واوحوالی‌يی استيلا ايتديلر. بنی‌اسرائيلك سائقۀ تسلطی‌ايله وطنندن دوراولان عمالقه‌دن «بربر» قبيله‌سی‌ده بوصورتله ترك دياره مجبور اولدی . بونلر بر مدت ينه كندی نسللرينه منسوب يعنی كنعان قبائلنك شرقليسی اولان فنيكه‌ليلرك اراضيسنده، جبل‌لبنان‌ايله بحرسفيدآراسنده قالدقدن صوكره سام‌سلاله‌سندن وعرب عاربه‌دن اولوب يمنده اجرای حكومت‌ايدن دولت حميريه‌يه منسوب ملوك تبعدن [افريقش بن‌ذی‌المنـار] ايله برابر هجرتدن ١٦٢٣ سـنه اول افريقايه‌كلوب سواحل شماليه‌سنه يرلشديلر . بوسـببله اوطرفلر بوقبيله‌نك اسمنه نسبتله « بربريه »نامنی آلدی . بعض تاريخلرك روايتنه نظراً ايسـه يمنده ملوك تبابعه‌نك اعاظمندن اولوب افريقا قطعه‌سی كندی نامنه نسـبت اولنان [افريقش بن قيس بن‌صيفی] عهد موسى عليه‌السلامدن‌اول افريقايه كلوب جهت شماليه‌سنی استيلا ايتديكی صره‌ده بوخطه‌نك اهـاليسی عربجه بيلميوب عبرانی ، سريانی كبی آخر لسانلرله تكلم ايتدكلرندن و آفريقش ملوك عربدن اولوب مألوف اولمديغی‌لسانلرله بونلرك تكلمنی ايشيدنجه‌تعجب ايده‌رك(ماهذه‌البربره)يعنی بونه‌كوناصدالرردديه صورديغندن اووقتدن‌بری طوائف مذكوره‌يه « بربری » واوقطعه‌يه «بلادبربريه» دنيلمشدر .

هجرتدن ١٤٩٦ سنه مقدم فنيكه‌ده صورملكی‌بولنان پيغماليون انشته‌سی (سيشه) نام راهبی ثروت وسامانه‌طمعاً اعـدام ايتديكندن زوجه‌سی يعنی پيغماليونك همشـيره‌سی ديدون ـ آليس مقتولك اموالنی‌ده آلوب معيتی خلقيله برسفينه‌يه راكباً فرار ايدرك افريقا ساحلنه چيقدی .

تونسه اوچ ساعت مسافه‌ده وشمال شرقيده كائن اولوب‌اليوم خرابه‌سی

مشهور اولان قارطاجه [۱] شهرینی بناایتدی . دیدون نامدیکر آلیسك بوصورتله تشکیل ایتدیکی « قارطاج » دولتی طرابلس غربك قسم شمالیسنی ضبط ایتدی . اراضیسنك قوهٔ انباتیه‌سی، سوداندن کلن فیل دیشی ، قوش تویی، آلتون توزی ایله پك زنکین اولان بوقطعه فنیکه‌لیلر ایله قارطاجه‌لیلر اراسنده مدت مدیده وسیلهٔ حرب وباعث جدال اولدی . اصلاً و نسلاً فنیکه‌لی اولان قارطاجه‌لیلر و اونلرله اختلاط ایدن عمالقه قبائلی جزایر جهتلرینه دخی کیده‌رك اوراده بعض اثار براقشلردر . بونلردن برقسمی Girgaseens حالا او حوالیده ساکن وفنیکه لسانیله متکلم اولوب جزایرده الیوم Tigisis شهرینك بولندیغی یرده برقلعه انشا ایتمش اولدقلری بعض مورخلر طرفندن بیان اولنمقده‌در . فنیکه‌ـقارطاجه اثاری طرابلسده دخی مشهوددر . طرابلس Tripoli تشکیل ایدن اوچ شهردن بری اولوب طرابلسك غربنده وتقریباً التمش میل مسافه‌ده کائن خرابه‌سی موجود زواغه Sabrata ایله داخل ولایتده غربیه ناحیه‌سی جوارنده کائن کرزه‌بونلرك آثارندندر . [۲] زواغه خرابه‌لری پك اوقدر جالب نظر دکل ایسه‌ده موزائیق بعض مبانی زمینلرینه تصادف ایدلمکده‌در یالکز غربیه ناحیه‌سی جوارنده‌کی کرزه شهرینك دها معموراولدیغی موجود اثارندن اکلاشلمقده‌در.

جبل غربی سنجاغی ملحقاتندن فساطو ونالوت قضالری آره‌سنده « تیژی » موقعی واردرکه قارطاجه‌لیلرك جزایرده تأسیس ایتدکلری . . (تیژیسی) اسمنه مشابهتدن واحوال سائره‌دن طولایی بونکده وقتیله فنیکه وقارطاجه‌لیلرطرفندن بنیان ایدلمش اولدیغی اکلاشلمقده‌در . فی الحقیقه

[۱] فنیکه لساننده یکی معناسنه‌در .

[۲] بوایکنجی شهرکده مصرلیلرطرفندن وجوده کتیریلن وطرابلسی تشکیل ایدن شهرلرك اوچنجیسی اولان Leptis کبی رومالیلر طرفندن انشا ایدلدیکی بعض آثارده مسطوردر لکن اجرا ایتدیکمز تدقیقاته نظراً رومالیلرك اورالره استیلا وبوشهرلری احیاسی بالآخره وقوع بولمشدر . مرکزولایتك اسم قدیمی Oea در .

او حواليده ساكن اهالينك قسم اعظمى شكل وسيما وحتى مذهبجه سكنهٔ سائره‌يه بكزه‌مه‌مكده والسنهٔ موجوده‌يه بكزه‌مه‌ين خصوصى بر لسانله تكلم ايتمكده‌درلر مذاهب اربعه‌دن خارج ، اباضى اولملرى حسبيله خامسى ، نفوسه دنيلان بواهالى ديكر مذاهب اصحابيله اختلاط وازدواج ايتمدكلرندن خصوصيت عرقيه‌لرينى حتى اقليمك تأثيراتنه رغماً بياضلقلرينى جالب نظر بر درجه‌ده محافظه ايتمشلردر . بونلر حقنده ايلريده تفصيلات ويريله‌جكدر .

غريان — مزده طريقى اوزرنده ومزده‌يه بش التى ساعت مسافه‌ده قارشولقلى موضوع ايكى مرمر ستونك كذا مزده‌ده‌كى قنطرار عليا وسفلا قبيله‌لرنده‌كى خراب جسيم مدافعه ـ ترصد قوله‌لرينك فنيكه ـ قارطاجه‌ليلر آثارى اولديغنده شبهه يوقدر بونلرك ولايتك شرق جهتنه دخى كيتمش اولدقلرى ترهونه ـ مسلاته طريقنك شرق جهتنده واقع برتپه‌جكده پارس جغرافيا جمعيتى اعضاسندن ويقونت ماتوسيو Matuissieu طرفندن ۳۱۸،۳۱۷ سنه‌لرنده‌ميدانه چقاريلان برطاشك اوزرنده‌كى يازيدن استدلال ايدلمكده‌در . مذكور طاشده قبارتمه صورتيله محكوك اولوب ۳۲۰ سنه‌سنده بالخاصه كيده‌رك استنساخ ايلديكم يازى شودر :

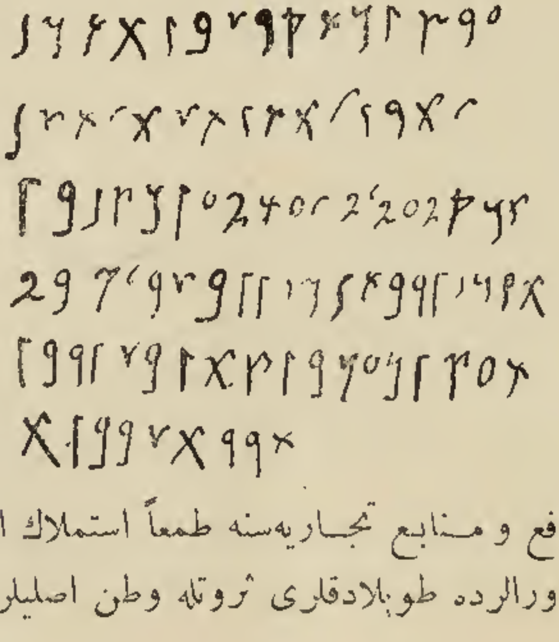

مع مافيه منافع ومنابع تجاريه‌سنه طمعاً استملاك ايلدكلرى قطعاتك اعمارندن زياده اورالرده طوبلادقلرى ثروتله وطن اصليلرينى تزيينه ساعى

اولان ، غربی افریقایله سودان قافله‌لرینی صیداپازارینه نقل ایدن فنیکه‌لیلرك بوقطعه‌ده لیبته کبی مهم آثارینه تصادف ایدیله‌مامشدر .

*
* *

فراعنهٔ مصریه‌نك یکرمی دردنجی سلاله‌سی حبشیلر طرفندن محو ایدیله‌رك مصر علیاده یکرمی بشنجی سلاله اولمق اوزره برده حبش سلاله‌سی تشکل ایتمشدی .

مصرلیلرك دائما اجنبی نظریله باقدقلری حبشیلر چکلدکدن صکره مصرده دور فترت باشلادی . اشراف مصریه بالاتفاق « لابیرنت » سرایی مقر اتخاذ ایده‌رك اون‌بش سنه اجرای احکام ایتدی . ایشته بو صیراده ایچلرندن حسب‌القانون مطرود اولان ایپسامتیس ممالك سائره‌دن طوپلادیغی عسکرله کله‌رك مصری ضبط وحکمدارلغنی اعلان ایتدی .

بونك خلف و اوغلی اولوب تواریخ اسلامیه‌ده (فرعون‌الاعرج) نامیله یاد اولنان نخو (Niko) زماننده مصر بشقه بر دوره‌یه کیردی نخو مصرك غائب اولان عظمت و احتشامنی اعاده ایچون امور عسکریه وملکیه‌ده اصلاحات یاپدی. فنیکه‌لیلرك اسباب ترقی وسعادتنی پیش تأمله آلدی. فنیکه ثروتنك توکنمز برمنبعی اولان آفریقا مستملکه‌سنی نظر دقتدن دور طوتمادی. حال بوکه آفریقا سواحل شمالیه‌سنه کیتمك بحراحمرله بحرسفیدی برلشدیرمکه متوقف ایدی . ایستیور ایدی‌که دونناسی بحر احمر کبی بحر سفیدده حاکم اولسون یونانلی مهندسلر معرفتیله ترسانه‌لر تأسیس وکمیلر انشا ایتدی . دیکر طرفدن‌ده مقصدینك حصولی ایچون قنال کشادینه ابتدار ایلدی . فقط بونده‌ده تاریخلرك روایتنه نظراً [۱۲۰,۰۰۰] عمله‌نك تلفندن بشقه برنتیجه حاصل اولمادی . هاتفك (بو بوغازك بالآخره اقوام وحشیه‌یه خادم اوله‌جغی) حقنده‌کی اخطاری اوزرینه قنال کشادندن مأیوساً واز کچدی . آنجق حصول مطلب ایچون هیچ برتشبثدن کری طورمیه‌جق

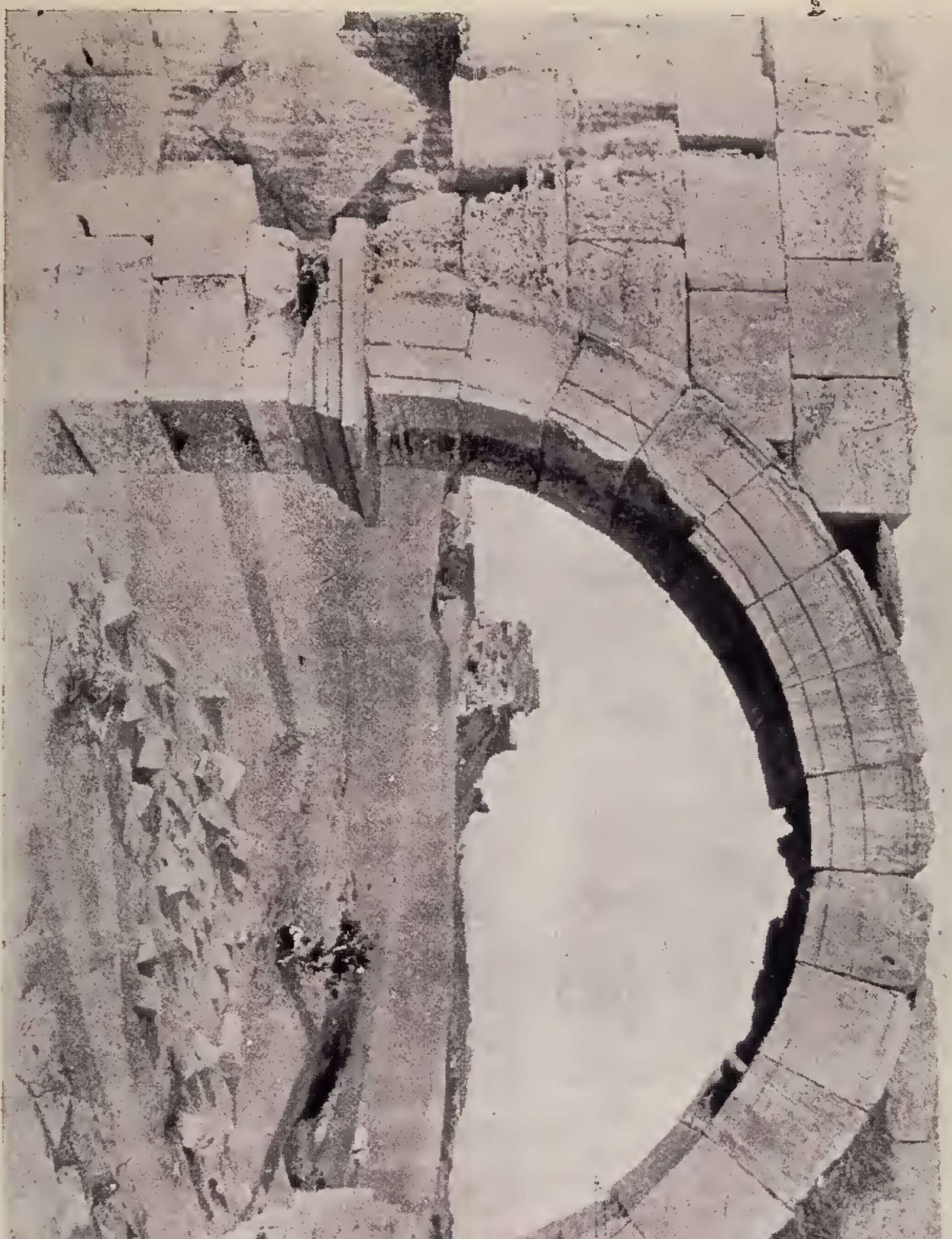

درجه‌ده ثباتکار اولان نحو نقطهٔ نظرینی آخر جهته توجیه ایتدی. چونکه آفریقانك آلتون، فیل دیشی، بهارات اخراج ایدن مملکتلری، قیمتدار اورمانلری دائما فکرینی اشغال ایدییورایدی. دونماسنی فنیکه‌لی گمیجیلرله تجهیز ایده‌رك اراضیٔ جدیده تحریسنه یوللادی. بونلر بحراحمردن آفریقا ساحلنی تعقیباً برسمت مجهوله طوغری یوللاندیلر هر وقت ایچون بیوك برجرأت وجسارته متوقف اولان بوتشبث بالخاصه اوزمانك گمیلرینه نظراً دها زیاده خطرناك ایدی.

چونکه ساحل بوینجه متمادیاً گیده‌جکلر افریقا سواحلنده‌ایسه سیروسفر پك مشکلدر. فنیکه‌لیلر کوزلرینك اوکنده اوزانوب گیدن قاره‌یی صاغلرینه کونشی صوللرینه آله‌رق آیلرجه یوللرینه دوام ایتدیلر. صوك‌بهاره طوغری برساحله چیقدیلر. یانلرنده بولنان بغدایی اکدیلر؛ ادراکنی بکلدیلر. محصولاتی طوپلادقدن صکره گمیلرینه بینه‌رك یوللرینه دوام‌ایتدیلر. برمدت صکره برحادثه‌نك مشاهده‌سیله دوچار حیرت اولدیلر. زیرا شمدی‌یه قدر صباحلری دائما صول طرفلرندن کوردکلری کونش یرینی دکیشدیرمش، آرتق هر کون صاغ یعنی قاره جهتندن طلوعه باشلامشدی. بووقعه اکلاتیورکه افریقانك غرب ساحلنه کچمشلر، امیدبرونی دولاشمشلر والحاصل مصردن حرکتلرینك اوچنجی سنه‌سی جبل طارقی کچه‌رك قارطاجه‌یه واصل اولدیلر.

یکی برمستملکه آرامق، یکی برطریق تجارت بولمق ایچون اختیار ایدیلن بوقدر مشاق ومزاحم نتیجه‌سز قالدی مع‌مافیه ساحلی تعقیباً یوللرینه دوام ایده‌رك هجرتدن ۱۲۳٤ سنه اول خمس ساحلنه چیقدیلر والیوم خمس لواسنك مرکزی اولان خمس ـ لقاطه [۱] قصبه‌سنك شرق طرفنده وقصبه‌یه

---

[۱] خمس قصبه‌سی طرابلس غربك شرقنده وطرابلسه التمش میل مسافه‌ده‌در. خمس یکی وکوچك برقصبه اولوب بین‌الاهالی لقاطه تسمیه اولنور. اسمنك دلالتندن ده اکلاشیله‌جغی وجهله مرکز لوا اهالیسی همان عمومیتله خارجدن کلنلردن

اون‌بش دقیقه‌قدر برمسافه‌ده خرابه‌سی بولنان لیبده ـ لیبتس شهرینی بنا ایتدیلر .

بردارالصناعه‌نك ، برشهرك باخصوص عظمت و حشمتی عصرلرك‌ییله ازاله ایده‌مدیکی بویله برخرابه‌نك ـ قیمت تاریخیه واو آلتون دوروندن قالمه ، احتمال خزائن مدفونه‌سی نظر اعتبار وتأمله آلنمیه‌رق نه‌قدر منسی ومتروك اولورسه اولسون ـ زائرده حاصل ایتدیکی الك صمیمی حس وتأثیرایلك زیارتده، برنجی کوروشده‌در . وبوحال زمانله بالطبع تأثیرینی غائب ایدر . ایشته‌بن‌ده مشهوداتمی ، او زمانکی دویغومی تمامیله اکلاته‌بیلمك ایچون لیبده‌یی برنجی دفعه اوله‌رق زیارت ایتدیکم ۲ مایس سنه ۳۱۷ تاریخنه مصادف چهارشنبه کونی اقشامی حسیات ومشاهداتمی مبین یازدیغم مخطره‌یه مراجعت ایدییورم .

لیبده : یکرمی التنجی عصر حیاتی ـ فقط خراب برحالده ـ ادراك ایدن بوطاش ییغنلری ، بوخراب کمرلر ، بوجسیم ستونلر زمانانك بالخاصه فن معماریسی، آثار هیکلتراشیسی نقطه‌نظرندن جالب نظردر . لیبده بوکون انخساف ایتمش برمدنیتك محتشم براثری ، ترقی و تجارت ایچون کیم‌بیلیر نصل کمیلرله بوتون افریقا ساحلنی دولاشان ، اوچ سنه بو اوغورده سعی وثبات ایدن جسور برقومك ذی‌حیات هیکلیدر .

« شهرك الیوم خرابه‌سی مشهود اولان محیطی آتله آنجق بر ساعتده

عبارتدر . اصل اهالی‌ایسه شهره یاریم‌ساعت قدرمسافه‌ده کائن ساحل‌ناحیه‌سنده‌در . خمسده متصرف مرحوم خیری بکك همتی واورایه منفی مرحوم شیخ نائلی افندینك غیرتیله اولدقجه کوزل جاده‌لر آچیلمش . حکومت جاده‌سنده بلدیه ایچون منتظم عقارتلر یاپلمشدر . کوزل برده مکتب بناسی واردر . ۳۱۳ سنه‌سنده طرابلس غربه نفی ایدیلن دوقتور یوزباشی سلیمان امین بکك ثمرهٔ سعی وغیرتی ومرکز وجوار قضالر بلدیه‌لرینك معاونتیله بالآخره ـ سنه ۳۲۱ ـ منتظم برده خسته‌خانه یاپیلمش وایتالیانلرك اهالی‌یی کندیلرینه جلب ایچون « سور »لر معرفتیله یاپدقلری « مجاناً » تداوی بلدیه نامنه موی‌الیه سلیمان‌بك طرفندن درعهده ایدلمش ایدی .

دولاشیلیر . لیبده وادیسی دها طوغریسی زمانںك لیبده‌لیمانی شهری شرق وغرب اولمق اوزره ایکی‌یه تفریق‌ایدر غرب قسمی‌ده کوچوك برایچ‌لیمانی ــ قوی‌ایله قارشولقلی ایکی‌یه آیریلور .

شهرك میدانده‌اولان قسمی مبانینك یالکز اوست‌قسمیدر دیکرجهتلری ایسه هپ قوملر آلتنده‌در . لیمانك اطرافی کاملاً ریختیمدر . فقط الیوم موجوداولان بوریختیملر عمومیتله ۳ـ٤ متره طولنده‌واونسبتده عرضنده‌کی طاشلرله یاپیلمشدر. ریختیمده کمیلرك باغلانمسی‌ایچون منتظم‌استوانه طاشلرــ بابالر اویولمش حلقه‌لروار. شرق جهتنده‌کی‌ریختیم اسکله‌سی قدمه قدمه‌در .

غرب ساحلنده‌کی ریختیمده غایت بیوك بربنا خرابه‌سی واردر. بونك طرز انشاسی دیکرلرینه بکزه‌میور. چونکه دیکر مبانیده موجود دیوارلر، کمرلر هپ خرجسز یاپیلمش ، جسیم طاشلر بربری اوزرینه قونیلی قونیلیویرمش آرالرنده‌نه بر دمیر نه‌برکیرچ پارچه‌سی وار.فقط‌اویله‌برهندسه او درجه برموازنتله‌که یکرمی التی عصر اونلری بربرندن آییرمامش . بو بنا ایسه الك اوستنده‌کی کمر مستثنا اولمق اوزره خرجله ، طوغله ایله یاپیلمش طوغله‌لر نهایت بش التی سانتیمتره قالینلغنده ٤٠ــ ٥٠ سانتیمتره سطحنده پارلاق قرمزی رنکده‌درکه او پارلاقلغنی الیوم محافظه ایدییور . بوبنا برقسم ایشته بویله طوغله‌لردن ، برقسم بویوك طاشلر ، برطبقه‌ده ایریلی اوفاقلی چاقل طاشلرندن عبارت اولمق اوزره طبقه طبقه یاپیلمشدر. دره‌یه ــ که وقتیله دکز ایمش ، قوم ایله دولمش ؛ شمدی یالکز یاغمور زمانلری صوکلیر ــ غایت یوکسکده برقاپیسی وار. بوقاپیدن مردیونله‌یوقاری چیقیلیور . فقط قاپی غایت یوکسکده اولدیغندن چیقیلمسی مشکل . بنانك قسم فوقانیسنی تشکیل ایدن کمردن برپارچه ــ کیم‌بیلیر نه کبی برصدمه‌ایله ــ دره‌یه‌دوشمش.فقط‌بوسقوط‌بیله‌کمری تشکیل‌ایدن‌طاشلردن آنجق بردانه‌سنی برآز یرندن اویناتمشدر . قاپیسنك یوکسکلکندن وبولندیغی‌موقعدن شهرك یکانه مدخلی اولمق لازم‌کلن بوبنانك شهره ناظر اولان جهتنده‌ده قاپیسی

ومتعدد پنجره‌جکلری واردر . موجود آثاره نظراً اك مهم ومعمور قسمی غرب جهتی اولدیغی اکلاشیلیور. جسیم دیوارلرله چویرلمش واسع برموقع ـ احتمال عمومی بر اجتماع محلی ـ متعدد کمرلر ، مصنع ستون باشلقلری ، غایت بیوك برچوق سوماکی ستونلر هپ بوجهتده‌در . جراثقالك اوزمانکی ترقیاتنه ۳:٤ متره طولنده‌کی طاشلرك ، مبانینك قوملر آلتنده قالان زمینه نظراً اون ، اون بش مترو ارتفاعه چیقاروب اوست اوسته ـ بیکلرجه سنه‌لر اوحالده قالمق اوزره ـ دیزیویرمکده‌کی وقوف ومهارت وواسطه‌دلیل اولسه کرك. دکز کنارینه ییغلمش اولان بویوك سوماکی ستونلرك اوزرنده برچوق اسملره تصادف اولنورکه بونلر لیبده‌یی زیارت ایدن سیاحلر طرفندن برخاطره اولمق اوزره حك ایدلمش ، یازلمشدر . سودان سیاحی انکلیز مستر فیشرك بوستونلرده متعدد خاطره‌لری واردر .

لیمانك ایچ طرفنده وشرق ساحلنده غایت بویوك بر صهریج واردر . صویی روایته نظراً عین کعامدن کلیور ایمش . عین کعام خمس ـ ظلتین طریقی اوزرنده خمسه ایکی وظلتینه برساعت قدر مسافه‌ده‌در. یولده‌صویولی باجالرینه تصادف اولنور . جوار طاغلردن بووادی‌یه کلن صولری محافظه ویوکسلك بر ارتفاعه چیقارارق اطرافی اسقا ایچون ـ قوملر آلتنده قالان قسمنه نظراً ـ یاریم ساعت قدر امتداد ایدن جسیم بردیوار، سدچکلمش؛ صو بندلری یاپیلمش . اویله‌که اوزرلرنده‌کی صیوالر حالا دوکولمه‌مش ؛ همان برقاچ آی اولیسی صیوانمش کبی. یك بویوك همتلرله میدانه کلن بوسدلرك ـ چکیلن زحمتله صرف اولنان زمان شایان تأملدر ـ برقسمی، اصل وادی یاتاغنه مقابل پارچه‌سی ییقلمش وشومانعه‌دن قورتیلان صولر اولانجه قوتیله اجرای خساره باشلایه‌رق اطرافی اویمش ، ییقمش . تقریباً یدی سکز متره ارتفاعنده بر نهر یتاغی وبوراجقده لطیف برشلاله تشکیل ایتمش .

لیبده‌ده ایدیلان جزئی برحفریات نتیجه‌سنده چیقارلمش ومیدانده بولنمش بش هیکل واردر . بونلردن اوچی بالا خره مرکز ولایته کتیریله‌رك

عسکری مطالعه خانه‌سنك[۱]بغچه‌سنه قونلمشدر. بو هیکللرك هیچ برینك باشی یوقدر حتی هیکللردن برینك ایاغنك التنده‌کی ییلانك، یاننده‌کی ارسلانك‌ده باشلری قوپارلمشدر. بونلرك وقتیله بربیکباشینك تعصب جاهلانه‌سنه ویا اوروپالیلرك آلتونلرینه قربان ایدلدیکی سویلنیور.

لیبده اوواسنده اجرای حراثت ایدن چفتجیلر حالا بولمقده اولدقلری محکوك برطاقم آثاری اجنبی سیاحلره صاتارلر. بونلر مختلف رنکده کوچك سرت وپارلاق طاشلر اوزرینه حك ایدلمش مصرلیلره، رومالیلره اوزمانلره عائد بعض علائم واشاراتدر. مصرلیلرك ویا اورالری بالآخره ضبط ایدن رومالیلرك خمس - مسلاته طریقنده دها برچوق آثاری مشاهده اولنور. بونلر اکثریتله طاغ تپه‌لرینه، یوکسك نقطه‌لره یاپیلمش ترصد ویا اشارت قوله‌لریدر. کرك لیبده‌ده‌کی مبانیده وکرك برر کوچك اوطه‌دن عبارت اولان بو قوله‌لرده سقف بولنمدیغندن مبانینك اوستنی نه‌صورتله اورتمش اولدقلری اکلاشیله‌میور. بعض یرلرده مغاره‌لره‌ده تصادف اولنور. ایچلرنده کوریلن کیره‌مید کبی بعض پارچه‌لردن بونلر یاقیلان امواتك کوللرینك ویا بقیهٔ عظامنك محافظه‌سنه مخصوص اولدیغی استدلال ایدلمکده‌در. خمس شهرینك آرقه‌سنده کائن - غرب جنوبیده - مرقب طاغنده‌کی - منفرد برتپه - قوله‌نك محیطی دیکرلرینه نسبةً دهابیوك وزمیننده‌کی مغاره دها جسیمدر.

*
* *

یونانستانه مقابل بولنان بارقه [بنغازی و حوالیسی] شبه‌جزیره‌سی اوزمانلر یونانیلرك ید اداره‌سنده ایدی. یونانیلر مدت مدیده بو حوالی‌یی اشغال ایلمش، مهم تجارتکاهلر [Hesperis ,Cyrene ,Barce Appolonie] تأسیس ایده‌رك اوراسنی عادتا یونانستانك برشعبه‌سی حالنه قویمشلر ایدی.

[۱] بومطالعه خانه والی حافظ محمد وقوماندان رجب پاشالرك همتی وفرقه ضابطانیله ارکان مأمورینك معاونتی وقوله‌لی اعدادیسی معلملرندن ایکن ۳۱۳ سنه‌سنده طرابلس غربه نفی ایدیلن یوز باشی کامل افندینك ترتیب ونظارتی ایله یاپلمشدر.

مصر حدودنده‌کی سلوم ـ Solon یونان حکماسندن مشهور صولونه نسبتله تسمیه‌ایدلمشدر .

هجرت نبویه‌دن ۱۱۴۳ سنه اول ایران شاهی قامبیس ـ لهراسب خطهٔ مصریه‌یی ضبط وممالکنه ضم والحاق ایلدیکی زمان بنغازی و طرابلس‌ده عرض انقیاد ایتمش و حکمدارلری اوچنجی آرکه سیلاس Arkésilas ایرانیلرك تحت وصایتده اجرای حکومت ایچون برویرکو اولمق اوزره مبالغ کلیه تقدیم ایتمشدی. فقط لهراسب بوکا عدم تنزل کوستره‌رك آرکه‌سیلاسك ویردیکی پاره‌یی عسکرلرینه فیرلاتمش وبوصورتله لیبیه‌کی یونانیلرك کندی عندنده حائز اهمیت اولمدقلرینی اکلاتمشدر . حال بوکه لهراسبك مصری فتح ایتدکدن صکره اصل املی شهرت شایعه وثروت و تجارت عظیمه‌سیله عصرینك فریدی اولان قرطاجه‌یی استیلا ایدی . بونك حصولی ایچون معیتنده‌کی دونمایی اورانك ضبطنه مأمور ایتمش ایسه‌ده فنیکه‌لی اولان کمیجیلری قارطاجنه اوزرینه کیتمکدن حسب القرابه بیان اعتذار ایتمشلر ولهراسب‌ده صورت آخر قابل اولمدیغندن بومعذرتلرینی بالضرور قبول ایتمشدی. باشلادیغی فتوحاتك تمادیسی خصوصنده‌کی ارزوسنه غلبه ایده‌میه‌رك [آمون] معبدینی هدم بهانه‌سیله « لیبیا » طرفلرینه عسکر کوندردی ؛ بونلر چولده قوملر آلتنده قالدی ، عودت ایده‌مدی. بونی حبشستان استیلاسیله تلافی ایتمك ایستدیسه‌ده اورایه کوندردیکی عسکرده آجلقدن همان کاملاً تلف اولدی . بو وقایع مشئومه اوزرینه مصره عودت ایدن قامبیس مملکتنده‌ده عصیان چیقدیغنی دویارق آرتق مصرده دورامادی ؛ و اداره‌سنی آریاندیس Aryandes نامنده برینه ترك ایده‌رك مملکتنی تخلیصه قوشدی . فقط طالع مشئومی اونی مقر سلطنتنده‌ده بولدی . قضاءً آتدن دوشه‌رك ینه کندی خنجریله اولدی . یرینه اسفندیار دینیلان دارا کچدی . آریاندیس بویکی حکمداره‌ده صادق قالدی . وحتی لیبیا فتوحاتنه لهراسبك براقدیغی یردن بتکرار باشلادی. فقط اهالی حکمدارلری آرکه‌سیلاسك کچن دفعه ایرانیلره عرض خدمت

واطاعتده‌کی استعجال وتهالکنی موافق کورمدی . مملکتدن طرد ایتدی. صکره اونك مملکت خارجنده قالمسنده تهلکه‌حس ایده‌رك دعوت وبالآخره التجا ایلمش اولدیغی بارقه‌ده قتل ایتدیلر. قرالك والده‌سی فه‌ره‌تیم‌ـ phérétime مصره کیده‌رك اوغلنك ایرانیلره اولان صداقتنك قربانی اولدیغنی یاناباقیلا آریاندیسه اکلاتدی . ذاتاً بروجه معروض توسیع ایالت املنده بولنان آریاندیس بونی بهانه ایده‌رك قوۀ موجوده‌سنی براً وبحراً بنغازی [١] حوالیسنه سوق ایتدی . لکن بارقالیلر پك قولایلقله عرض انقیاد ایتمدی . طقوز آی مدافعه و مقابله ایتدی نتیجه‌ده مصر اردوسی قسماً موفق اولدی ؛ فقط بوموفقیت اثنای عودتنده چولده بعض قبائل طرفندن دوچار تعرض اوله‌رق کلی تلفات ویرمکله سؤ عاقبته منجر اولدی . بورالری مصرك اسکندر کبیر زماننده یونانیلر طرفندن استیلاسنده یونانیلره کچمش و اسکندرك وفاتیله ممالکی امراسی بیننده مقاسمه ایدلدیکی زمان خطۀ مصریه ایله لیبیا جهتیده بطلمیوس سوتره انتقال ایتمشیدی .

*
* *

روماليلر یونانستانی واونلرك مستملکه‌سی اولان جنوبی ایتالیایی‌ده وسطی وشمالی ایتالیا کبی تحت تابعیتلرینه آلدقدن یعنی بحرسفید حوضه‌سنك مهم برقسمنه حاکم اولدقدن صکره قارطاجالیلری، دونماسیله بحرسفیدك بومستقل حاکمنی چکه‌مه‌مکه ، بونلری کندیلرینه بویوك بر رقیب کورمکه باشلادیلر چونکه روماليلر قطعیاً حکم ایدییورلر ایدی‌که رومانك جهانکیرلکی قارطاجالیلرك مغلوبیتنه منوط ، سطوت و احتشامی قارطاج حکومتنك محو وانقراضنه وابسته‌در .

ایشته هجرتدن ٨٨٦ سنه اول باشلایوب اوچ دوره‌یه ایریلان و ١١٨ سنه دوام ایدن پونیق محاربه‌لرینه بومقصدله ابتدار ایدلمشدر. رومالیلر ثابت

[١] بنغازینك اسم قدیمی Evhesperides در. بالآخره اوچنجی بطلمیوسك زوجه‌سنه نسبتله Berenice تسمیه ایدلمشدر .

بر پروغرام تعقیب ایتدیلر، بو مقصد معینی تأمین ایچون برعصردن زیاده چالیشدیلر.
فقط نتیجه‌ده‌ده سعی وثباتلرندن منتظر نتیجه‌یی استحصال ایتدیلر ؛ درت سنه امتدادایدن وقارطاجالیلرك محو وانقراضیله نهایت بولان اوچنجی وصوکنجی پونیق محاربه‌سی هجرت نبویه‌نك ۷۷۲ سنه مقدمندن باشلار. قارطاج قوماندانی آنیبال رومالیلری قطعی برهزیمته دوچار ایده‌رك تعجیزلرندن قورتولمق ایچون ایتالیایه کیده‌رك اونلری قلبکاهلرندن وورمق ایستدی ؛ بوکاده موفق اولدی. فقط آنیباله مقاومتدن عاجز قالان رومالیلر اونی ایتالیایی ترکه اجبار ایچون قارطاجنه‌یی تضییق ایتمکی موافق کوردیلر ، ودرحال اورایه کیتدیلر. فی‌الحقیقه آنیبال وطنداشلرینك دعوت واصراری اوزرینه مملکتنی ، عصرینك بابلی اولان قارطاجنه‌یی تخریب اعدادن قورتارمغی ، ایتالیانك محوینه ترجیح ایده‌رك عودت ایتدی. لکن طالع حرب اقتدار ومهارت عسکریه‌سنه غالب کلدیکندن بو بیوك قوماندان ظاماده رومالیلره مغلوب اولدی. بوصورتله نتیجه‌لەن ایکنجی پونیق محاربه‌سندن صکره کچن مدت قارطاجالیلره پك اغیر کلدی چونکه قومشولری نومیدیا [جزایر] قرالی ماسینسیا Massinissa رومالیلر طرفندن قارطاجانك تعجیزی ایچون نصب وتعیین ایدلمشدی. ماسینسیا هر دائم تعرضدن کیرو دورماز ، برچوق یرلری ضبط واستیلا ایدر حال بوکه ظاما معاهده‌سی موجبنجه آنجق رومالیلرك معلوماتی وعادتا مساعده‌سیله حرب ایده‌بیلمکه مجبور اولان قاطاجالیلر قومشولرینك بو متمادی تعرضلرینه مقابله‌دکل مقاومت بیله ایده‌مه‌مکه محکوم !

تجاوز واقعه قارشی یالکز رومالیلره شکایتدن ، تظلمدن باشقه برشیئه متجاسر اوله‌میور اونلردن‌ده وعد وعیددن بشقه جواب آلامیورلرایدی زواللی ملت محکومه ! رومادن ، برآرالق ، صورتا حکم صفتیله قاتون Caton نامنده بریسی کوندرلدی. بو ، قارطاجه‌لیلرك اوقدر تعدیاته رغماً حالا زنکین اولدیغنی ، مملکتك هنوز معمور وآبادان قالدیغنی کمال

لیده‌ده بولنان هیکللردن

حیرتله کورنجه مملکتنه عودتنده متعدد قونفرانسلر ویردی وخاتمهٔ مقال اوله‌رق «معمافیه قارطاجانك محوی لزومی فکرنده‌یم» دیرایدی لکن بوحال بالطبع بویله دوام ایده‌مدی ؛ عزت نفس ملت بودرجه برثقلته دایانامدی . نهایت فوران‌ایتدی ، طاشدی : برکون ماسینیسانك بوحقسز تعرضنه قارشی کلدی ؛ هجومی ردودفع ایلدی . قارطاجالیلر مظفر اولدی. فقط ذاتاً بوکونی بکله‌ین رومالیلرده سکسان بیك عسکر ونقض عهد بهانه‌سیله ، قارطاجنه سورلری آلتنده کوروندی . رومالیلر مال وجانلرینه دوقونلمیه‌جغنی تأمین ایده‌رك بدایةً قارطاجلیلره یالکز اسلحه وآلات حربیه‌نك تسلیمنی تکلیف‌ایتدیلر . بونلری الده‌ایتدکدن صکره‌ایسه شهری ترك ایده‌رك دها اون فرسخ ایچریده دیکر برشهر تأسیس ایتملری لازم کلدیکنی سویلدیلر . بو ، ذاتاً حال غلیانده بولنان افکار عمومیه‌یه فنا تأثیر ایتدی؛ حمیت‌ملیه‌غلیانه کلدی.بوتون‌شهرخلق کیجه‌کوندوزچالیشه‌رق‌لزومی اولان اسلحه‌یی‌یکیدن تدارك‌ایتدی.یتمش‌بیك‌قدرقارطاجنه‌لی‌آمیرال Ardrubal آزدربعل‌ك‌امری آلتنه طوپلاندی . داخلده‌کی‌بوفعالیته‌قارشی‌روما اردوسنده برعدم انتظامو اطاعت حکمفرما ایدی. بونك‌بویله‌دوام ایده‌میه‌جکنی‌کورن روماقونسوللرندن سپیون ئه‌میلین Scipion emilien عسکری‌اطاعت وانقیاده، جرآت وجسارته ، داخلده‌کی فعالیتك استلزام ایلدیکی مشاق ومزاحمه آلیشدیرمغه سعی ایتدی . قارطاجنه شهری بردیل اوزرینه مبنی ایدی . شهرك قاره ایله خط مواصله‌سنی کسمك اوزره خندك آچدی . یدی یوز بیکه بالغ اولان شهر خلقنی آچ براقق ایچون لیمانی جسیم برسد انشاسیله قاپاتدی . فقط بونلر ، بوتون بومساعی وتدبیر محصورینك مقاومتنی کسره دکل ، فعالیتلرینی تزییده خدمت ایدییور ایدی . قارطاجنه‌لیلر قایالری اویدیلر ؛ ینه دکزی بولدیلر .

جسورفنیکه‌لیلرك اخفادی أولرنده‌کی تحته‌لری سوکدیلر؛ ینه‌دونمالرینی یاپدیلر . وبونلرله کندیلرینی محاصره ایدن روما دونمانسی قوشاتدیلر .

فقط نه قدر اولسه قوت رومالیلرده بودرمه چاتما آلات ووسائط حربیه قرطاجه‌لیلرك غیرت وحمیتلریله متناسب دکلدی مقاومتك الك خفیف نقطه‌سی ایسه آچلق ! آچلق اولانجه دهشتیله اطرافی صارمش ، درمانسزلق امید مقاومتی محو ایتمش ایدی . بوحالدن استفاده ایدن رومالیلر سورك برقسمنی تخریب واورادن هجوم ایتدیلر . شهر دها زیاده مقاومت ایده‌میه‌رك آرتق تسلیم اولدی . فقط شهرك اورته‌سنده اولان ایچ قلعه‌یی الده ایده‌بیلمك ایچون اوزون ودار یوللردن کچمك ایجاب ایدییور ایدی . اهالی صوك مقاومتی ایشته بوراده کوستردی . أولرك داملرینه تحصن ایده‌رك رومالیلرك باشلرینه ییلدیرملر یاغدیردی . روما اردوسی قلعه‌یه یاقلاشه‌بیلمك ایچون تام آلتی کون آلتی کیجه اوغراشدی ؛ بوتون مملکتی آتشه ویردی : رومالیلرك امنیت جان خصوصنده‌کی وعدلری اوزرینه اللی بیك کشی قلعه‌یی ترك ایتدی ، آزدربعل‌ده بومیانده چیقدی . آزدربعلك زوجه‌سی قوجه‌سنك بودنائت واخانتی آرقه‌سندن باغیرارق ایکی اولادینی دشمنه التجادن صیانةً کندی الیله اولدیردی . وکندیسنی‌ده قلعه بورجلری اوزرندن آتشلر ایچنه آته‌رق محو ایتدی .

آرتق قارطاجه رومالیلرك [افریقا] ایالتی اولمشدی . ایشته طرابلس حوالیسی‌ده بومیانده رومالیره انتقال ایتدی .

*
* *

موقع واقبال رقابتلری ،عسکری اختلاللری ،مذهب وپولتیقه منازعه‌لری والحاصل داخلی اداره‌سزلکلرله اساساً دوچار ضعف اولان روما ایمپرا - طورلغی اقوام وحشیه‌نك متمادی تجاوز وتعرضلریله بوتون بوتونه انقراضه یوز طوتمشدی . ایشته بویله‌برزمانده ایمپراطور تئودوس ملکنی آرقادیوس ، وهونوریوس نامنده‌کی اوغللرینه تقسیم ایده‌رك بر ایمپراطورلغه صیغمیان اختراصاتی ایکی‌یه آییردی . آرقادیوس قسطنطنیه‌ده شرقی روما وهونوریوس

رومادە غربی روما ایمپراطورلغی تأسیس ایتدی بوتقسیمدە طرابلس غرب قطعەسی غربی روما ایمپراطورلغنە کچدی .

ایمپراطورلغك بویلەایکی یە تفریقی بدایة ً ـ هرتجددك تأثیرات طبیعیەسندن اولەرق ـ مملکتدە یکی برحیات اویاندیرمش ایسەدە جرمان اقوام وحشیەسنك تمادیٔ تعرضاتنە بالطبع مانع اولەمامشدر .

هونوریوسی هنوز صبی بولندیغندن امور ادارە روما جنراللرندن وواندال قومی رؤساسندن ستیلقونە Stilicon تودیع ایدلدی ایمپراطورلغك محافظهٔ موجودیتی ایچون ویزیغوتلرە وسائرلرینە قارشی دفعاتلە مدافعە ومحاربە ایدن ستیلیقون حکومتك روش حالندن مأیوس اولەرق روما حدودلرینی آشان وانداللرلە برلشدی . بونلر قراللری ژانسەریق Genseric ایلە روما مستملکاتنە تجاوز ، آفریقا جهتلرینە تعرض ایتدیلر . هونوریوسك وفاتیلە غربی روما ایمپراطورلغی تختنە کچن اوچنجی والانتین روما مستملکات خارجیەسنی آلت اوست ایدن وانداللرە آفریقاجهتنی ترك ایتدیکندن وانداللر قارطاجە طرفلرندە برقرالیت تشکیل ایتدیلر . بو صورتلە طرابلس غرب قطعەسی برمدتدە وانداللرك زیر ادارەسندە قالدی .

وانداللر ، جرمانلر وسائر اقوام وحشیە غربی روما ایمپراطورلغنی محو ایدەرك ایتالیانك مختلف ایالاتندە متعدد مستقل حکومتلر تشکیل ایتمش وبومیاندە ، روما اردوسندە مستخدم جرمان عساکریدە رئیسلری اودوآقری Ocoacre قرال انتخاب ایدەرك شمدیکی ایتالیا قرالیتنك اساس وضع اولنمشدر .

سوء ادارە ، اختراصات شخصیە ، مذهب وپولتیقە منازعەلری ؛ نهایت (صندالیە غوغالری) ایلە تزلزل وانحطاطدە غربی روما ایمپراطورلغندن کیرو قالمیان شرقی روما حکومتی ایمپراطور ژوستینین زماننده ادارهٔ حکومت وامور عسکریەنك اهل وارباننە تودیع ایدلمسندن طولایی اعتلا ایتمش وبو جملەدن اولەرق جنرال بەلیزر ـ Belisaire افریقادە تأسس ایدن

واندال قرالیتی محو ایدەرك افریقا مستملکەسی وبو آرادە طرابلس غرب قطعەسی بودفعەدە شرقی روما ایمپراطورلغنه کچدی .

بو قطعه هجرت نبویەنك یکرمی اوچنجی سنەسنەقدر رومالیلر یدندە قالمش وزیردە بیان اولنەجغی وجهله تاریخ مذکوردن اعتباراً ایادیٔ اسلامه کچمشدر .

قلیشه : [الحجری کیلسه طوغری نام اثردن]

غربیه ناحیه‌سنده روما آثاری

هجرتدن صوكره

روما ایمپراطورلغنك ایكی‌یه انقسامنده مصر قطعه‌سی شرقی روما ایمپراطورلغنه براقلمش ، تونس و طرابلس غرب حوالیسی بالاده تفصیل اولندیغی وجهله بالآخره واندال حكومتندن استرداداً مذكور ایمپراطورلغه انتقال ایتمشیدی .

حضرت عمر [رضی الله عنه] زمان خلافتلرنده اهل اسلام شام وعراق طرفلرینی مظفریات متتابعه‌سیله فتح وتسخیر واوحوالیده اسایشی تأمین ایتدكدن صوكره نظرلر ثروت وسامانی، عمران وترقیاتی ایله زماننك ممتاز برقطعه‌سی اولان مصره متوجه اولدی . مصرك فتحنی اك زیاده التزام ایدن سوریه امارت قائممقامی عمروبن عاص حضرتلری ایدی . چونكه مشارالیه تجارت حسبیله اوجه دفعات ایله اسكندریه یه كیتمش، مملكتك ثروت فوق العاده‌سنی بالذات كورمشدی . حضرت عمر (ر . ع) ایسه مصرك بعدیتنی عساكرك تنظیمات و ترتیباتنك نواقصنی تأمل بیوریور ؛ وباخصوص اساساً قحط وطاعوندن متألم اولان خلقك برده حرب ایله اشغالنی ترویج ایتمیورلر ایدی. لكن عمروبن عاص حضرتلرینك ابرام ونیازی ومصرك احوال داخلیه‌سنه وقوفی حسبیله تأمین مظفریت خصوصنده سرد ایلدیكی ادله وبراهین اوزرینه حضرت خلیفه نهایت موافقت بیوردی . هجرت نبویه‌نك یكرمی ایكنجی سنه‌سنده درت بیك قدر اهل اسلام ایله عمروبن عاص حضرتلری مصر اوزرینه یوریدی. مؤخراً عشرهٔ مبشره‌دن زبیربن العوام حضرتلری ده اون ایكی بیك قدر عساكر ایله اردویه التحاق ایتدی. بونی خبر آلان روما ایمپراطوری هرقل ـ هراقلیوس مصرده‌كی عساكر كلیه‌سندن ماعدا دونماده یوللادی

لکن مصرك سکنهٔ اصلیه‌سی اولوب روملردن کورمش اولدقلری مظالم وتعدیاتدن بیزار اولان قبطیلر برمدت مقاومتدن صوکره عرض استیمان ایتدی . رئیسلری رومالیلر طرفدن منصوب مصر والیسی اولان مقوقس مقام خلافته خراجکذار اولمق صورتیله عقد مصالحه ایتدی .

ایشته بو مصالحه اهل اسلامك آفریقاده مقدمهٔ فتوحاتی اولدی . اسکندریه وسائر بلاد مصرك فتحندن صوکره عمرو بن عاص حضرتلری غرب جهتلرینه حرکت ایده‌رك بارقه‌یی‌ده ضبط ایله طرابلس اوزرینه یوریدیلر . شهرك یاریم ساعت قدر جهت شرقیه‌سنده واقع الیوم سید شعاب تربه‌سنك [١] بولندیغی محله نازل اوله‌رق طرابلس غربی تحت محاصره‌یه آلدیلر مدافعه ومقاومت ایتمکده اولان شهری غرب جهتندن‌ده تضییق ایچون مدلیج نام ذات مأمور ایدلدی .

نهایت طرابلس غرب برآی محاصره‌دن صکره ۲۳ سنه‌سی ابتداسنده تسخیر ایدلدی ؛ وشمدیکی احمدپاشا جامع شریفنك بولندیغی یرده برمسجد انشا ایدلدی مظفریت واقعه‌نك تبشیری ایله برابر اردوی اسلامك دها ایلریلره طوغری عزیمتنه مساعده اعطاسی ضمننده مقام خلافته واقع اولان نیاز واستیذان بربریلر ـ آفریقیه حقنده‌کی حدیث شریفه اتباعاً حضرت عمر (ر . ع) طرفندن قبول واسعاف ایدلمدیکندن عودت اولندی .

عمر بن عاص حضرتلری هجرتك یکرمی بشنجی سنه‌سنده اسکندریه طرفلرنده ظهور ایدن عصیان اوزرینه تسکینه مأمور ایدلمش وبالآخره مصره والی تعیین اولنمش ایکن حضرت عثمان (ر . ع) طرفندن عزل ایدیله‌رك یرینه حضرت عبداه بن سعد بن ابی سرح [٢] تعیین وافریقانك فتحنه مأمور ایدلدی .

---

[١] اشبو تربه ایتالیانلر طرفندن طوپه طوتیله‌رق قسماً ییقلمشدر .

[٢] مشارالیه عبدالله حضرتلری حالا بربری لسانیله متکلم بنغازی ملحقاتندن اوجله قصبه‌سنده مدفوندر .

مشارالیه غرب جهتنه حین عزیمتنده طرابلس غربه دخی اوغرایه‌رق اهالیدن برقسمنی شرف اسلام ایله مشرف ایتمشدر . حضرت عبداه دشمن اردوسنه قیروانده [سبیطله] ملاقی اولمش ایسه‌ده دشمن عسکرینك کثرتی وقوماندانك شهرت ومهارتی ، مقداری بالنسبه پك آز اولان عساکر اسلام اراسنده حرب ایچون ترددی موجب اولمش ایدی . لکن مجاهدیندن عبداه بن زبیرك مساعئ فداکارانه‌سیله دشمن قوماندانی چرچیل قتل ایدیله‌رك اردوده‌کی شاشقینلق ازاله وعاقبت غلبه تأمین ایدلمشدر .

بوصورتله برسنه‌قدر بوطرفلرده آرام‌اولنوب بعدالمصالحه اسکندریه‌دن طرابلس غربه جلب‌ایدیلن کمیلره‌راکباً مصره عودت ایتمشلردر . اوزمانلر طرابلس غرب قطعه‌سی دخی مصره الحاق ووالی بولنان مشارالیه‌عبداه بن ابی‌سرح حضرتلری طرفندن اداره ایدلمکده‌ایدی. مظفریات‌واقعه اوزرینه آفریقایه آیریجه بروالی تعیینه لزوم کورلمش وایلك افریقا والیسی اوله‌رق طرف خلافتدن عبداه‌بن نافع حضرتلری تعیین ایدلمشدر . معاویه‌نك زمان خلافتنده مصر والیسی معاویه بن خدیج دفعاتله افریقا استیلاسنه کیتمش وهردفعه‌سنده شرقی روما ایمپراطورلغی افریقا مستملکه‌سندن برقسمنی ترکه مجبور ایتمشدر. عمروبن عاص حضرتلرینك تیزه‌زاده‌سی اولوب مصرك فتحنده برابرلرنده حرب ایتمش اولان عقبه بن‌نافع[١] ٤٦ سنه‌سنده افریقا والیلکنه تعیین ایدلدی .

جنکاور وجنکاور اولدقلری قدرده خیله‌کاراولان بربریلر برمغلوبیت اوزرینه جزیه ویا دین اسلامی قبول ایدر فقط برفرصت ظهورنده نقض عهدایله اخذ ثاردن کیرو طورمازلر . عقبه بن نافع‌ایسه غیرتلی ، حمیتلی ، عدالتی سور برذات اولدیغندن زمانی یالکز فتح ممالکه دکل پی‌درپی دین

[١] تاریخمز کورده‌تعیین اولنان‌والینك رویفع‌بن‌ثابت‌البخاری حضرتلری‌اولدیغی بعض تاریخلرده ذکروعقبه بن نافع‌حقنده بیان‌ایدیلن افعال واجرا آت مشارالیه‌عطف ایدلمکده‌در . سیدرافع درنه‌یه اون سکز ساعت مسافه‌ده‌زاویة‌البیضاده مدفوندر .

اسلامى قبول ايدن ممالك مفتوحه اهاليسنك اسباب رفاه وسعادتىده تأمينه سى ايدر وبوصورتله بربريلرى يالكز جبر وشدتله دكل لطف ورأفت ايله ده كنديسنه جذب ايدرايدى . حسن اداره وتدبيرى ومعاملاتنده احكام عدل وشرعه رعايتى سايه سنده طرابلس ، تونس قطعه سنى ، جنوبده ده غدامس وسودان جهتلرينى ضبط ، واديه قدر اولان اراضى يى بالتسخير ، سكنهٔ اصليه سنى كلمهٔ توحيد التنه جمع ومملكتك اعمار وترقيسنه خدمت ايتدى . مغرب فتوحاتنك دها زياده سرعت وسلامتله تأمين اكمالى ايچون (قيروان) شهرينى تأسيس وآفريقا ايالتنه مركز اتخاذ ايتدى .

اللى بش تاريخنده مسلمه بن مخلدالانصارى مصر وافريقا واليلكنه تعيين ايدلديكندن كوله سى (ابوالمهاجر) ى افريقايه مأمور ايتمش وعقبه بن نافع درنه طرفلرينه عزيمتله اوراده ارتحال داربقا ايلمشدر . ابوالمهاجرده سلفنك مسلكنى تعقيب ومتعدد محاربه لردن صكره (تلمسان) ى ضبط وبوصورتله بوتون جزائر قطعه سنى تسخير ايلدى .

اهل اسلام ارasında باش كوسترن اختلافلر كيتدكجه توسع ايده رك بعض احوال مؤسفه يى ونهايت معاويه نك وفاتيله يرينه كچن اوغلى يزيدك زماننده كربلا وقعه لرى كبى مؤلم نتيجه لره اقتران ايدن تفرقه لرى موجب اولمشدى . اهل اسلام داخلده بويله يكديكرينى محوه اوغراشيركن بونى فرصت اتخاذ ايدن خارجده كى دشمنلرده ممالك اسلاميه يه تعرضه باشلاديلر . ايشته بو قبيلدن اولمق اوزره عبدالملك بن مروان زماننده بربريلرده قيام [سنه ٧٤] و (كاهنه ـ مرابطه) نامنده برقادينه عرض تبعيتله والى زهير بن قيسى شهيد ويرينه تعيين اولنان (حسان بن نعمان) ى مغلوب ايده رك آفريقا ايالتنده كى همان بالجمله ممالك اسلاميه يى استيلا ايتديلر . بش سنه امتدادايدن محاربه نتيجه سنده كاهنه قتل وبربريلرك استيلاايلديكى ممالك استرداد ايدلدى . افريقاده انتشاره باشلايان اسلاميت ٧٨ سنه سنده مصر واليسى اولوب عبدالملك طرفندن

کزه‌ده روما آثاری

مغربك فتحنه مأمور ايديلن موسى بن‌نصير ايله كوله‌سى طارق بن زيادك همّت مجاهدانه‌لريله بحر محيط ساحللرينى آشدى .

ملوك امويه‌دن هشام بن عبدالملك زماننده افريقا عاملى ـ اميرى بولنان عبداه بن حنجاب طرفندن سودانه دفعاتله اردو سوق ايديله‌رك اوجهتلرده استيلا وبوصورتله دين‌مبين محمدى اوراردەده انتشارايتمشدى. (سنه ١١٧)

*
* *

وقايع تاريخيه كوستريبوركه بربريلر دائما قوى‌يه مغلوب، عادله‌مطيع؛ ظالمه عاصى ؛ ضعيفه حاكم‌اولمشلر وملت حاكمه‌اولمق ارزوسنى هروسيله‌ده اظهار ، بو خصوصده هر فرصتدن استفاده ايتمشلردر . احوال روحيه وحيات اجتماعيه‌لرى شو صورتده خلاصه واجمال ايديله بيلن بربريلر جنكاور واو نسبتده‌ده خيله‌كاردر . اقناع والزام ايدلدكلرى ظن اولنور ؛ فقط زمان كوستركه اوينه فكرنده ثابت . قورقار : خوف و ترددى تشبثه قدردر . بركره باشلاديمى ، ارتق قولاى دونمز . هله بدايتده‌كى خوف وترددينك قارشيسنده‌كنه برپارچه انتقال ايتديكنى كوررسه جرآتنه غايه يوقدر ؛ اولولمه اكله‌نير . ايشته جيوش اسلاميه‌يى‌ده برعصردن زياده اشغال ايدن؛قوته مغلوب واوندن زياده دين‌مبينك امرواراته ايلديكى عدالته مفتون اولان وفقط دين محمدى‌يه تماميله‌سالك ومملكتلرنده ـ هركيم‌اولورسه اولسون ـ براجنبينك وجودندن هر حالده ممنون اولميان بربريلر بروالينك سائقهٔ ظلميله عصيان ايتديلر ؛ هم ديندن ، هم اطاعتدن چيقديلر . بووالى افريقا عاملى سالف‌الذكر عبداه بن حنجابك طنجه‌يه تعيين ايتديكى اوغلى اسماعيل ايدى .

اسماعيلك عدالت شكنانه معاملات وتضييقاتى‌مسلم، مرتد بوتون‌اهالى‌يى اياقلانديردى . بونلر يالكز طنجه‌واليسنى، آفريقاعاملنى دكل مقام‌خلافتى‌ده طانيماديلر ؛ (ميسرةالسقا) اسمنده خارجى‌المذهب بريسنى اميرالمؤمنين‌ناميله كنديلرينه حاكم تعيين ايتديلر. قيام هرطرفده اثارينى‌كوستردى؛ آز زمانده

بوتون بوقطعه‌یه استیلا ایتدی . هر طرف یردن اوینادی . برعصرلق مساعی ، دوکیلن بوقدر مجاهدین قانی بروالیلك ظلمیله محوه یوز طوتدی . حکومت اسلامیه‌نك بوقطعه ایله علاقه وارتباطی تزلزله اوغرادی (سنه ۱۲٤) بوحال ایچه برزمان دوام ایتدی . بن حنجابدن صوکره افریقا عاملی اولان (حنظله بن صفوان الکلبی)نك سعی و تدبیری ومقام خلافتك سوق ایلدیکی قوتك معاونتیله عصیان تسکین ایدلدی . فقط نه‌یه یارارکه بروالیلك مظالمی اوحوالیده دین اسلامك انتشار وتقررینی و بونك نتایج حسنه‌سنی عصرلرجه تأخیر ایتدی .

حنظله عصیانی تسکین ایتدی ؛ لکن چوق کچمدی صوك خلیفهٔ امویه اولان مروان ثانی زماننده عبدالرحمن بن حبیب نامنده بریسی طرفدارانیله مرکز امارت اولان قیروانه تعرض ایتدی . حنظله‌یی قاچیردی . وتغلباً ولایتی ضبط ایده‌رك عباسیلر زماننه قدر اجرای حکم ایتدی . طرابلس غربك اثنای حربده تخریب ایدیلن قاره طرفنده‌کی سوری عبدالرحمن بن حبیب طرفندن تعمیر وترصین ایدلمشدر .

وقتا که عباسیلر سیاه البسه‌لریله ظل وسحاب بایراقلری آلتنده طوپلا- ندیلر ؛ حکومت امویه هر طرفده انحطاطه یوز طوتدی . ۱۲ ربیع الاول ۱۳۲ تاریخنده کوفه‌ده‌کی برمسجدده ابوالعباسه ایدیلن بیعتله خلعت خلافت بنی امیه‌دن اولاد علی‌یه (ر : ع) انتقال ایتدی . مروان ثانینك زاب موقعنده‌کی مغلوبیتله‌ده حکومت امویه محو و منقرض اولدی .

*
* *

حکومت امویه‌نك انقراضیله اندلسدن ماعدا بالعموم ممالك اسلامیه خلفای عباسیه‌یه عرض بیعت ایتدیکندن بومیانده طرابلس غرب قطعه‌سی‌ده عباسیلرك زیر اداره‌سنه کچمش ایسه‌ده بوراسی هارون رشیدك زمان خلافتنه قدر عبدالرحمن بن حبیب طرفندن اداره ایدلمشدر .

مومی الیه عبدالرحمنك وفاتنده یرینه هارون رشید طرفندن هرثمه ابن

اعين والی تعيين اولنمش و بونك زماننده طرابلس غربك دكز جهتی ده سورله تحكيم (سنه ١٨٠) ايديله رك شهرك خارجه قارشی مدافعه سی برقات دها تأمين ايدلمشدر.

بونكله برابر هارون رشيد كبی عالم اسلامك مدار افتخاری؛ عدالتی؛ ترقيات مدنيه يه خدمتی ايله عصرينك فريدی اولان برپادشاهك مأثرهمتندن طرابلس نسبةً آز مستفيد اولدی. چونكه معلوم اولديغی اوزره مملكتك اعمارينه، اهالينك ترقيات فكريه وصناعيه وبالنتيجه تأمين رفاه و سعادتنه خادم، الك برنجی عامل وفاق واتحادك، سكون آسايشك موجوديتيدر. حالبوكه عصرلردن بری ديديشمكه، اوغراشمغه و اوزرلرنده ــ هر كيم اولورسه اولسون ــ براجنبی حاكميتی آغير كورمكه اليشمش اولان بربريلر اوزون مدت ساكن قالامازلر ايدی. ينه عصيان ايتديلر. (سنه ١٨٤) هارون رشيد [ابراهيم بن اغلب]ی بو عصيانك تسكينه مأمور ايتدی. فی الحقيقه ابراهيم بن اغلب عصيانی تسكين ايتدی. فقط كنديسی ده اوراده برعصردن زياده اجرای حكومت ايدن (بنی اغلب) حكومتی تأسيس ايلدی.

عصيانك تسكينی خصوصنده كوستر ديكی مهارت وشجاعته بناءً خلفای عباسيه يه معين بر ويركو ويرمك اوزره بدايةً هارون رشيد طرفندن آفريقا عاملی تعيين ايديلن ابراهيم بن اغلب وكرك سلاله سی (٢٩٨) تاريخنه قدر اولدقجه برسكون ايچنده اجرای حكومت ايتديلر. چونكه بنی اغلبك دورهٔ حكومتی شرقده عباسيلرك، غربده امويهٔ اندلسك غوائل خارجيه دن وقت بولدقجه فتح ممالكه دكل فقط ممالك مفتوحه نك اعمار وتزيينه، علوم وفنونك ترقياتنه صرف مساعی ايلديكی زمانه تصادف ايتمشدر. لكن بو حال شبهه سز دوام ايده مدی.

حرص وطمع، فتنه و فساد ايله شرق وغربك ايكی محتشم دولتی، عالم اسلامك بدر وشمسی غروبه، اجانبك تسهيل استيلاسی ايچون اوفاق اوفاق حكومات اسلاميه يه آيريلمغه يوز طوتديغی برعصرده ده بنی اغلب حكومتی ده

صوك امیری اولان (ابونصر) زماننده بنی عبیده دولتی ـ فاطمیلر طرفندن محو ایدلدی .

معمافیه بنی اغلب حکومتی دورهٔ سلطنتده بحر سفیده حاکم اولمش وقورسیقه ، ساردونیا ، سیجلیایی ضبط ودفعاتله ایتالیایه تعرض‌ایتمش وحتی پاپا دردنجی لئون بونلره‌قارشی صوك برتدبیر مدافعه اولمق اوزره واتیقانك اطرافنی سورله چویرتمشدر .

بروجه معروض اهل اسلام آراسنه دوشن تفرقه‌نك تولید ایتدیکی طوائف ملوکدن آفریقاده دخی طرابلس وتونس حوالیسنده سالف‌الذکر بنی اغلب ، فاسده ادریسیلر ، مصرده اخشیدیلر تشکل ایتدیکی کبی مهدیه‌ده عبیداه المهدی نامنده بریسی فاطمیه ـ بنی عبیده نامیله برحکومت تأسیس ایتدی. حکومت عباسیه‌نك محووانقراضه‌یوز طوتدیغنی‌کورن عبیداه‌المهدی بن‌محمد بن قداح کندیسنك فاطمه بنت رسول‌اه اولادندن اولدیغنی ادعاایله قیام وآز زمانده اطرافنه طوپلادیغی اهالی ایله ادریسیلری ، اغلبیلری محو ایده‌رك آفریقانك جهت‌غربیه‌سنه حاکم اولدی .

مصر جهتلرینه‌ده دفعاتله سفر ایتمش‌ایسه‌ده مصرك‌فتحی عبیده دولتنك دردنجی حکمداری وقاهره شهریله جامع‌الازهرك بانیسی معزالدین‌اه محمدبن منصورك زماننده میسر اولمش [سنه ۳۵۹] وپایتخت‌فاطمی مهدیه‌دن قاهره‌یه نقل‌ایدلمشدر .

کرچه فاطمیلر زماننده علوم ومعارف ترقی ایتمش ، قاهره‌ده شرقده بغداد، غربده قارطاجه‌کبی مرکز علم‌ومعرفت اولمش‌ایسه‌ده شیعی‌اولدقلری ایچون بوطرفلرده اسلامیته بویوك برضربه وورمشلردر . بونلرك توابعی مصر ، سوریه ، حتی برآرالق بغداده‌قدر یاییلدی . شمالی افریقایه مستولی اولدی . ایچلرنده اك قوی و عاقلی اولان معزالدین‌اه بن منصور حضرت فاطمه‌یه صورت انتسابنی صورانلره‌اجدادم‌دیه اکری قلنجنی ، ایشته‌اولادم دیه آلتونلره غرق ایلدیکی عسکرینی کوستردیکی مرویدر .

بونلردن حاكم بالامراه منصور كى كنديسنى جناب حقك تمثالى اعلان ايده رك حاشاالوهيت دعواسنه قالقيشانلرده بولندى. ايشته عالم اسلام ايچون موجب شين اولان بوخلفاى فاطميه خطبه لرده يالكز حضرت على ايله اميرالمؤمنين ناميله كندى اسملرينى ذكرايتديررلر وصحابهٔ كرامه علناً سب ايتديرمكدن حيا ايتمزلرايدى .

مقرسلطنتك مهديه دن قاهره يه نقلندن صوكره معز طرفندن بو حوالينك اداره سنه طرابلس غرب تونس واليسى عنوانيله يوسف بن زيدى نامنده بريسى تعيين ايدلمشدر . يزيد ابن معاويه نسلندن اولوب معزالدين اللهك فوق العاده توجه ومحبتنه مظهراولان يوسف منسوب اولديغى سلاله نك حقيقى براولادى اولديغنى بالفعل اثبات ايتمش واجدادينك سوريه وعراقده دوكديكى قانلره ايتديكى ملعنتلره آفريقاده نظيره لر ياپمشدر. يوسفك مركزامارتى طرابلس غرب ايدى . اولاد و اخفادى ٥٤٠ سنه سنه قدر ايفاى ولايت ، اجراى بغى وشقاوت ايتدى . بوصورتله مملكته براقديغى عادات سقيمه نك آثارى عصرلرجه دوام ايتدى . بوجمله دن اولمق اوزره عيداضحى ده كسيلن قربان باشلرى صاقلانير، محرمك اوننده هركس بايرام كبى كينير يكديكرينى تبريك وصاقلانيلان باشلرى كمال مسرتله اكل ايدرلر ؛ وبر دوه يى سوسلنديروب وقعهٔ جملى يادوتذكار ايلرلر ايدى .

زمانله بوحالك حين تأسسنده كى مقصد غائب اولمش ايسه ده عشر محرمده برحرمت ونزاكت مخصوصه اولمق اوزره عائله نك بويوكلرينه براى تبريك كيتمك عادتى الآن سوجود ، چوجقلرك ، خرما داللريله انسان شكلندن بر حيوان قيافتنه تمثل ايدن بر چوجغك اطرافنى قوشاتەرق اونكله اكلنمه لرى حالا باقيدر .

(٥٤٠)تاريخنده يوسفك سلاله سى منقرض اولمش، بنى عبيده دولتى ايسه ارتق انقراضه يوز طوتمش اولديغندن عصرلردن برى يوسف و اخفادينك مظالميله پك زياده صيقلمش اولان اهاليينه احوال روحيه وحيات اجتماعيه لرينك

تأثیراتنه تبعیت ایده‌رك والیلكی حكمدارلغه قلبه قراروپردی . چونكه مستقللق ، یابانجی بردولتك ربقهٔاسارتندن قورتولمق بوقومك‌اوته‌دنبری اخص آمالی ایدی. باشلرنده‌كی ظالم برسلاله‌نك انقراضی اونلری ینه حصول امله سوق ایتدی . اوت مستقل اولمق ایسته‌یورلر ایدی ؛ فقط حكمدار كیم اوله‌جق ؟ هرقوم و قبیله بو شرفی كندیسنه لایق كوریبور ایدی . ایشته مستقل یشامقدن بكلدكلری سكون واستراحت خرص‌جاه‌ایله تشوش وتشتته ، نهایت مضاربه ومقاتله‌یه منجر اولدی. بر والینك‌ظلمندن‌مشتكی اولان طرابلس غرب ، تونس ایالتلری متعدد حكمدار نامزدلرینك یكدیكرینه احراز غلبه ایچون آچدقلری محاربه‌لرله محو وپریشان اولدی .

بوكا انضمام‌ایدن قحط‌وغلا ممكنتی باشدن‌باشه صارصدی. بوحال بالطبع اجانبك‌ده كوزلرینی آچدی . سیجلیالیلر عربلره قارشی دفعاتله دوچار اولدقلری مغلوبیتك آجیسنی چیقارمق ایچون بویله برفرصتی قاچیرمادیلر دونانماسی جورجی میخائل نامنده‌كی امیرالك تحت قومانداسنده اوله‌رق طرابلس سورلری آلتنده كوروندی . وطن تهلكه‌سی قارشوسنده تاج غوغاسی زائل اولدی . نفاق واختلاف بردشمن خارجی‌یه قارشی مبدل وفاق واتحاد اولدی . دشمن دونماسنه قارشی اوچ كون شدتله مقاومت ایدلدی . دردنجی كونی‌ایسه امید ظفرله ینه تحت دعواسنه باشلاندی . قلعه‌یی مدافعه‌دن عاری كورن دشمن ایسه‌مردیونلرله سورلری اشدی وبلا مقاومت شهره داخل اولدی . اهالی كندی قوم وقبیله‌لرینه حصر ایتمك ایستدكلری تاج وتختك بویله براجنبی النه كچدیكنی كورنجه شاشالادی ، صوك برمقاومتی تجربه ایتدی . فقط آرتق ایش‌ایشدن كچمش ، سجلیالیلر شهره حاكم اولمشدی . امیرال درحال داخل و خارج شهرده‌كی معتبر مشایخدن بعضیلرینی رهن آله‌رق دونانمایه كوندردی . قوتی هنوز درجهٔ كفایه‌ده اولمدیغندن عمومه قارشی حسن معامله‌ده بولنه‌رق ایجاب ایدنلری تلطیف وتقدیر وبو صورتله موقعنی تحكیمه سعی ایتدی . حتی معاملات

شرعیه وامور اداره‌لرینه مداخله ایتمش اولمامق ایچون اکثریت آرا ایله هرکیمی والی انتخاب ایدرلرسه مع‌الممنونیه قبول وتعیین ایده‌جکنی بیان ایتدی . بونك اوزرینه شیخ‌البلد - بلدیه‌سی بولنان یحیی بن مطروحك ولایتی وبالاجماع یوسفك قاضیلکی قبول اولندی ، وبالآخره رهنیه‌لری‌ده تخلیه ایدلدی .

یحیی بن‌مطروح حسن‌تدبیری عادلانه اداره‌سیله وطنداشلرینك انتخابنه جداً کسب لیاقت ایتدی . آمیرال جورجی میخائل مملکتك سکون وآسایشندن استقبال ایچون امیدوار اوله‌رق شمدیلك امور اهالی‌یه دها زیاده مداخله‌یی موافق کورمدی . ومملکته جزئی برمقدار عساکر محافظه براقه‌رق سجلیایه عودت ایتدی .

طرابلس غرب اون‌ایکی‌سنه بوحالده قالدی .

تونس ، جزایر ، فاس طرفلرنده متعدد حکومات اسلامیه عادتا یکدیکری محو واثبات ایدییور ؛ بربرینك یرینه قائم اولیورایدی بوضعفدن بالاستفاده متمادی تعرضلریله کلی ضرر ایقاع ایدن اجانبه قارشی اولسون متحد ، متفق اولمسی لازم‌کلیر ایکن بالعکس یکدیکریله مجادله ومعارضه‌ده اجانبه رقابت ایدییورایدی . بوصورتله مرابطین حکومتی ، موحدین حکومتی محوایتمش ؛ اونك یرینه‌ده تونسده بنی حفص ، جزایرده بنی‌زیان ، فاسده بنی مدین حکومتلری تشکل ایتمش ایدی .

طرابلس‌غربك ضعف وعجزینی ، اهالیسنك سیجلیالیلره قارشی اولان نفرت وعداوتی کورن ملوك حفصاصه‌دن عبدالمؤمن بن علی‌السلمی تونس وحوالیسندن اجانبی‌طرد ایده‌رك‌طرابلس اوزرینه‌یوریدی . سجلیا عساکر محافظه‌سی عبدالمؤمنه مقابله ایچون اهالی‌یی‌ده ترغیب وتشویق ایتمش‌ایسه‌ده موفق اوله‌مامش ونهایت برکیجه اهالی بالعکس عساکر محافظه‌یه هجوم‌ایله محو وپریشان‌ایده‌رك سجلیالیلردن بوصورتله قورتولمشدر . (سنه ٥٥٣) .

عبدالمؤمنك طرابلسه تقربی خبرآلنتجه والی یحیی بن مطروح بعض اعیان

ومشايخله استقباله كيدەرك عرض بيعت ايتدى . وبرلكده محتشم برآلايله شهره داخل اولدى . عبدالمؤمن يحيىيى واليلكده ابقـا ايله مقرحكومتنه عودت ايتدى .

خلاصه يحيي بن مطروح حسن ادارەسى ، دوراندیشـلکی ، درايت فطـانتى ايله ابوزيد ابن ابى حفصك زمان خلافتنه قدر طرابلسـده مستقلاً اجراى ولايت ايتمش ومشارالیهدن اسـتحصال مأذونيت ايلهحجازه كيدەرك اوراده ارتحال داربقا ايلمشـدر .

بنى حفص حكومتى يالكز ضبط ممالكله اشتغال ايدەرك آلديغى يرلرك اعمار واصلاحنه ، اهالينك رفاهوسعادتنه وممكتك تعرض اعدادن مصونيتى ايچون عسكرك تجهيز وتنسيقنه اصلا اهميت ويرمز ؛ مملكتى بولنديغى حال وهيئتده براقير ايدى . كرچه طرابلس غرب شهرينى بلا مشـكلات الده ايتدى ؛ فقط بو ، بالطبع بوتون او قطعهٔ وسـيعەنك ضبط و الحاقى ديمك دكل ايدى . اكثر قبـائل حتى كثرت نفوس وشـجاعتيله مشتهر بنىهلال قبيلەسى ملوك حفاصەيە هنوز عرض بيعت ايتمەمشدى . بو صورتله داخل ايالتده اوفق ، تفك دائمى محاربەلر اكسيك اولمديغندن بو حال اهـالينك ضعف وشكايتنى بادى اولمقده ايدى .

*
* *

هجرتك ٥٣٢ سـنەسنده دجله اوزرنده كائن تكريت شهرنده كرد امراسندن ايوب بن شادينك دنيايه بر اوغلى كلدى ؛ اسمنى صلاحالدين يوسـف قويدى . صلاحالدين تحصيلنى اكمال ايتدكدن صـكره موصل حكمدارى سلطان نورالدينك خدمت عسكريەسنه كيردى . علم وعرفانى ، ذكا واقتدارى ايله آز زمانده چوق ترقى ايتدى . مصر سفرلريله اهليت واقتدارينى فاطميلرەطانيتدى.ملوكفاطميەدنعضدالدين اللهك اتابكىـوزيرى اسعدالدين ، ايوب بن شادينك برادرى يعنىصلاحالدينكعموجەسى ايدى. صلاحالدين بنايوب عضدالدين اللهك رجاسىاوزرينه اردوسنك قوماندانلغنى

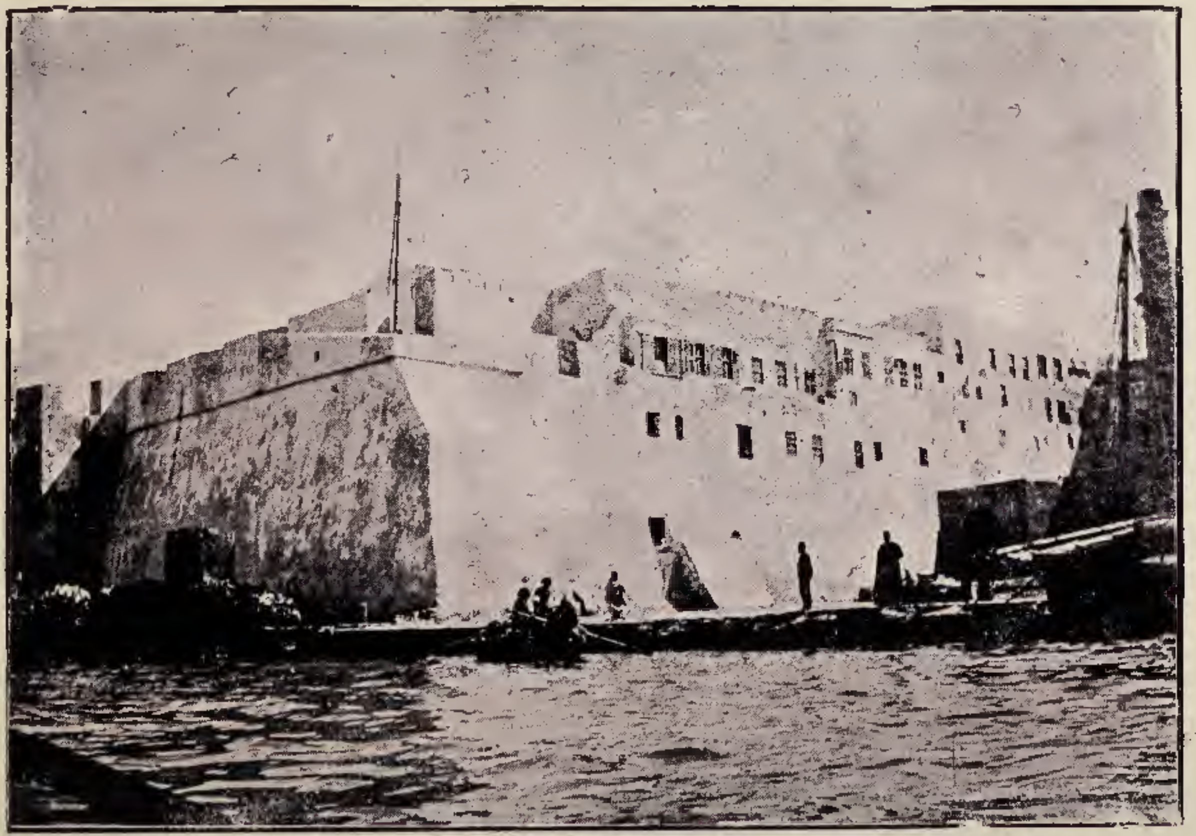

سورك دكز جهتی

و عموجه‌سنك وفاتنده‌ده بنی‌عبیده دولتنك وزارتنی قبول ایتدی. خلیفه عضدك بلاولد وفاتنده ایسه سلطنت مصریه صلاح‌الدینه انتقال ایتدی. اوده پدرینك اسمنه اضافتله مصرده دولت ایوبیه‌یی تأسیس ایتدی.

صلاح‌الدین ایوبی فاطمیلرك اهل اسلام ایله دین مبین محمدی‌یه قارشی اولان سوءحاللرینی رفع وازاله‌یه، خلفای عباسیه‌نك بیله موحدین علیهنده اهل صلیب اردولریله عقد ایلدیکی اتفاقی قلنجله فسخه سعی وغیرت ایتدیکی صیراده دولت ایوبیه تبعه‌سندن ارمنی الاصل قره‌قیش نامنده غایت شجیع وبهادر بریسی باشنه طوپلادیغی بر قسم خلقله مصردن حرکتله بر برستانه طوغری یوریدی. قره‌قیش ظاهرده صلاح‌الدین ایوبی نامنه حرکت ایتمکده اولدیغندن حضرت صلاح‌الدینك صلابت دینیه‌سی وبوتون آوروپا اردولرینه قارشی احراز ایلدیکی مظفریات متوالیه‌سی قره‌قیشك موفقیاتنی تأمین ایتمکده ایدی.

بعض قبائلك طرابلس غرب اهالیسی ایله ملوك حفاصه‌یه مغبر اولملری‌ده تأیید موفقیتنه خادم اولیور ایدی. ازجمله بنی‌هلال قبیله‌سی شیخی مسعودده مع‌الممنونیه عرض بیعت ایتدیکندن قره‌قیش اردوسی مهم برقوت تشکیل ایده‌رك طرابلس اوزرینه یوریدی. وجزئی بر محاصره ایله (٥٦٨) سنه‌سنده ضبط وتسخیر ایلدی. متعاقباً طرابلس حوالیسی وتونسك بر قسمی‌ده زیر اداره‌سنه کچدیکندن قره‌قیش آرتق کندیسنی بر صلاح‌الدین ایوبینك تبعه‌سی دکل بلاد غربك حکمدار محتشمی کورمك هوس و آرزوسنه دوشدی.

حکومات اسلامیه هر نه‌قدر متفرق ویکدیکرینی محو وافنایه بر اجنبی حکومتدن زیاده مترقب یعنی هر دولت کندی نام وحسابنه حرکتده مستقل ایسه‌لرده ینه تأسیس حکومت خلیفهٔ زمانك خلعت ومساعده‌سنه متوقف ایدی.

ایشته قره‌قیش‌ده خلفای عباسیه‌نك صلاح‌الدین ایوبی‌یی چکه‌مه‌مزلکدن متولد اغبرارلرندن بالاستفاده بلاد مغارب حکمدارلغنك عهده‌سنه تفویضی ایله خلعتـه مترقب بولندیغنی دولت عبـاسیه‌نك ٣٣ نجی خلیفه‌سی اولان مستقربنوراه مستجددن نیازواستدعا ایلدی. قره‌قیش شجاعت وبهادرلغیله

برابر عادل برفاتح دکل ظالم وخونخوار برتورەدی اولدیغندن طلب خلعتله تأسیس حکومت خصوصندەکی املی اهالینك افکارینه ملایم باخصوص بویله مدهش بررقیبك تحکیم موجودیتی بنیحفاصه دولتنك حسابنه موافق کلمدی . اذن خلیفەدن مقدم بو بلیەنك رفعی اسبابنه توسل برامرضروری اودی . بناءً علیه فاس جهتلرنده بولنان ملوك حفاصەدن یعقوب بن یوسف تجهیز ایلدیکی کلی عسکره بالذات قوماندا ایدەرك تونسی اسحرکت اتخاذ وبرادر زادەسنی مقدارکافی عسکرلەقرەقیش اوزرینه سوق ایتدی. حالبوکه قرەقیش بودفعەده سقیم اولمقله برابر خدعهٔ حربیه ایله تأمین غلبه ایتدی. اوزرینــه کلن بنی حفص اردوسنی طرابلســده بکلەدی . اردو بر حرب ومقاومت امید ایدرکن بالعکس حسن قبول ومعــامله کوردی . حتی شهر اهالیسی اردویی دعوت واعزاز ایتدی. بوقان دوکولمکسزین تأمین ایدیلن موفقیت برکیجه قرەقیش طرفدارانك باصقینی وفقط بنیحفص عساکرینك محویله نتیجەلندی . بوحالدن مأیوس اولان یعقوب بن یوســف قرەقیشك فاملیاسیله برقسم عساکرینك مقیم بولندیغی غابسه هجوم ایدەرك قتل عام اجرا واولاد وعائلەسنی اسیر وذیقیمت اشیاسنی اغتنام ایدوب فاسه یوللادی . بوصورتله بوحوالیده یکیدن ملوك حفاصەیه عرض بیعت ایتدی .

قرەقیش هیچ منتظر اولمدیغی شوحاله، اولاد وعیالنك اسارتنه قارشی فوق العاده دوچار یأس اولدی. تونسده اختیار اقامت ایلك واولادوعائلەسی کندیسنه اعاده اولنمق شرطیله عرض تسلیمیت ایتدی . سنه ٥٨٦

قرەقیش بو مغلوبیتك آجیسنی بالطبع اونوتمیور ، بر حکمدار ذیحشم اولمغــه منتظر ایکن بویله بر کوشــەده اقامته محکوم قالمغی خوش کورمیور ایدی. اسکیحال وموقعی اولسون استحصال ایچون هیچ برفرصتی فوت ایتمدی ، داغیلان عسکرینی ال التندن برر برر طوپلادی وبر کون تونسدن فرار ایدەرك نابس قاپیلرنده کوروندی. قوهٔ نطقیه وخیل ودسائس معلومەسیله اهالیی اغفال ایدەرك شهره کیردی . مقاومت وممانعت ایتمك

ایستیلری محو ایتدی . بوراسنی امرینه رام ایتدکدن صوکره طرابلسه کیده‌رك اوراسنی ده ضبط وتسخیر ایلدی . شهره بر ساعت مسافه‌ده نامنه نسبتله کارگیر بر کوشك وآلتنه برطاقم مغاره‌لر یاپدی .

[بو کوشکك خرابه‌سیله مغاره‌لر ۳۲٤ سنه‌سنه قدر موجود ایدی . جوارنده بونامه اضافتله قره‌قیشدن محرف قرقارش ـ قرق قاریش اسمنده برده کوی ،قبیله‌واردر. تاریخی‌بر اثراولان بوکوشك‌حکومتك نظرمسامحه‌سی اوکنده طریق متعهدی امین‌قرقنی [۱] طرفندن تخریب وطاشلری یوللره فرش ایدلمشدر .]

قره قیش کوندن کونه تحکیم‌موقع ایله‌امل اصلیسنی اجرایه سعی‌ایلمکده ایدی . بو حال ملوك حفاصه طرفندن جربه والیسی تعیین اولنان یحیی بن اسحق میروکینك نظردقتنی جلب ایتمش واساساً قره قیشله ارالرنده برودت حاصل اولمش اولدیغندن یحیی کلی بر قوتله طرابلس اوزرینه یوریدی . بونی خبرآلان قره‌قیش یاقوت نامنده بریسنی طرابلسده‌قائممقام براقه‌رق مقابله‌یه چیقدی . طرفین طرابلس ایله جبل غربی آراسنده واقع قطیسی اووه‌سنده یکدیکره‌تقابل ایتدی. دواملی وقانلی برمحاربه‌دن صوکره قره‌قیش منهزماً جبل طرفنه فرار ایتدی . برمدت اورالرده دولاشدقدن صوکره ینه طرابلس طرفنه عودت ایتدی . یرینه براقدیغی یاقوتك مقاومتنه رغماً طرابلس خلقنی ینه کندیسنه رام ایتدی سنه **۵۹۹** فقط یوسفر دفعاتله اغفال ایتدیکی اهالینك جلب قلوبنه چالیشه‌رق حقوقنه رعایت واجرای عدالت ایتمش‌ایسه‌ده آراسی چوق کچمکسزین مشارالیه یعقوب بن یوسف طرابلسه کله‌رك بورالرینی تکرار ملوك حفاصه‌نك تحت تابعیتنه آلدی (سنه ٦۰۱) ویحیی میروکی خدمتنه مکافاةً طرابلس

حافظ پاشا مرحومك اجراآت حسنه‌سنه معارض بوله‌رق او زمان تونسه فرار ایدن امین قرقنینك بودفعه‌ده طرابلس غرب محاربه‌سنده ایتالیانلره خدمت ایتدیکی غزته‌لرك جمله‌ٔ اخباراتندندر .

وغابس والیسی تعیین ایتدی بو دفعه‌ده طرابلس غربدن چیقاریلان قره‌قیش فزان جهتلرینه کیده‌رك راست کلدیکی قبائلی محوه واموال وحیواناتی غصب واغتنامه باشلامش اولدیغندن یحیی ینه آرقه‌سنی براقمادی نهایت قره‌قیشـله اوغلنی دردست ایده‌رك علناً اعدام وبعده صلب ایتدی .

قره‌قیشدن قورتولمش اولمق مظفریتنك ویردیکی نشئه ایله یحیی مسلك عدالتکاریسـندن انحرافه باشـلادی . تغلبی، اجرای ظلم وجوری غالبیتنك بخش ایلدیکی برحق وصلاحیت اولمق اوزره تلقی ایدییورایدی. اودرجه‌ده‌که اتخار بونك مظالمنه معروض ، سیاستکاهنه منتظرقالمقدن اهون کلیورایدی. اهالی هلاکی بونك ظلمنه ترجیح ایده‌رك کندیلرینی صلب وقتل ایدرلردی.

مومی‌الیهك بوکبی احوالندن خبردار اولان ملوك حفاصه‌دن ناصربن یعقوب « بوافکار نامعقوله‌دن صرف نظرله ودیعهٔ جناب کبریا اولان رعایا وبرایانك استحصال آسایش لازمه‌لرینه صرف ماحصل قدرت ایتمسی » نصایحنی شامل اوله‌رق دفعاتله اخطـاراتده بولندی . فقط قره‌قیشك بردولت تأسـیسی امرنده‌کی املی یحیی‌یه انتقـال ایتمش اولدیغی ایچون بالطبع حوالهٔ سـمع اعتبار ایتمدی . نهایت افراد اهالینك تأمین رفاه واستراحتی خصـوصنده‌کی اخطـاراتی فعلاً قبول ایتدیرمك اوزره مشـارالیه ناصر بن یعقوب قوهٔ کلیه ایله طرابلس اوزرینه یوریدی ؛ یحیی بو دفعه‌ده متبوعنه سلاح عصـیانله مقابله ایتدی . لکن اسـاسـاً مظالمندن دلکیر اولان معیتنك کندیسنی ترك ایده‌جکنی اکلایجه فرار ایتدی . مشـارالیه ناصر عدالتی سـور ، حق احقاق ایدر مقدم ، فطین ، ذکی برذات ایدی .

طرابلسه براقه‌جغی والینك‌ده کندیسی کبی اولمسنی آرزوایدییور ایدی. حال بوکه اوصـاف مطلوبه‌یی حائز رجالدن یالکز ابومحمد عبدالواحد بن حفص وار ایدی ؛ او ایسه بوکبی مناصبدن مجتنب ، مستغنی بولنبور ایدی . بنـاءً علیه بدایةً ناصرك بو یولده‌کی تکلیفنی رد ایتدی لکن ناصره قارشی

اولان حرمت ومحبتی حسبیله دها زیاده اصرار ایده‌مدی شروط آتیه ایله طرابلس والیلکنی درعهده ایتدی .

شرط اول — یحیای معهودك خارجده باقی قالان تعدیسی یعنی وجودی ازاله اولنتجه‌قدر والیلك ایدوب بکرمه‌تعالی بووجهله مومی‌الیهدن رهایاب اولندقدن صوکره آرتق قورقوله‌جق برشی قالمیه‌جغنه مبنی درحال اووقت یرینه دیکرینك نصبیله کندیسی خدمت پادشاهیده بولنمق .

شرط ثانی — شکایت اهالیدن اصلا مسؤل اولمیوب هروجهله استقلال ویرلمك .

شرط ثالث — معیت پادشاهیده بولنان عسا کردن کندی انتخابیله ایستدیکی قدر یانینه عسکر آلمق .

درمیان اولنان خصوصات ناصر طرفندن مع‌الممنونیه قبول ایدیله‌رك ابو محمد عبدالواحد طرابلس والیلکنه تعیین ایدلدی .

کندیسندن بکلندیکی وجهله ایفای خدمت ایده‌رك استراحت اهالی‌یی تأمین وآز برزمانده ملکی اعمار ایتدی وفاتنده یرینه اوغلی تعیین اولندی اوده پدرینك اثرینه تبعیت ایتدی . مملکتدن فقر وضرورت قالقدی ؛ التون دوری باشلادی . داخلده‌کی سکون وآسایش ، وفاق واتحاد خارجده کی دشمنلره قارشی‌ده مهم بر قوت تشکیل ایتدیکندن تعرض اعدادن‌ده‌مصون قالدیلر . اودرجه‌ده‌که‌اولجه‌کیجه‌کوندوزاللرندن براقمدقلری اسلحه‌یی چیرکین برنظرله کورمکه باشلادیلر ؛ سلاح طاشیمق ایسته‌ینلره نفرتله باقدیلر . اوحالده‌که عادتا سلاح استعمالنی اونوتدیلر . چونکه مملکتك سکون وآسایشی ، سکانك رفاه وسعادتی کندیلرینی بویله براحتیاجدن وارسته بولندیریبورایدی . دوشونمیورلر ایدی‌که اجانبك‌دائما حرص وطمعنی جلب وجذب‌ایدن بوثروت وسعادتك ادامه‌سی قوتلی‌اولمغله، متیقظ بولونمغه وابسته‌در .

اودورده اسپانیا کمیجیلری بوسواحلك مهم تجارلری ایدی . برکون

طرابلس لیمانه قیمتدار اشیا وقوماش یوکلی ایکی اسپانیا تجار کمیسی کلدی کمیجیلر حموله‌سنی انظاربیعه عرض ایتدی لکن امتعه‌سنی صاتمقده مشکلات چکمدی . اهالیدن یالکز بریسی ایستدیکی پاره‌یی ویردی اشیایی کاملاً آلدی . بردیکری ایسه بواجنبی مسافرلری دعوت ایده‌رك مکلف برضیافت ویردی وحتی برحرمت مخصوصه اولمق اوزره غایت قیمتدار بویوك برياقوت طاشنی مسافرلرك حضورنده هوانده دوکدیروب بهارات یرینه یمکلرك اوستنه اکدی بوقدر ثروتله برابر سفره‌یه کان بر قارپوزی کسمك ایچون بربچاق بولنه‌مدی .

اسپانیالیلر بوکا تعجب ایده‌رك اسبابنی صوردیلر؛ اونلرده اسایش موجوده‌یه بناءً اسلحه‌یه احتیاجدن وارسته حتی عادی بچاقلردن بیله متنفر اولدقلرینی سویلدیلر . بوحالی کورن اسپانیالیلر درحال مملکتلرینه عودتله وقوع حالی حکمدارلرینه حکایه وثروت وسامانه رغماً وسائط مدافعه‌دن کلیاً عاری اولدیغنی تأییدایله بوتون وطنداشلرینك حرص وطمعنی طرابلسه جلب ایتدیلر . اسپانیالیلر طرابلسه قارشی بشقه امللر بسلرایکن ملوك حفاصه‌ده سلطنت دعواسندن وقت بولدقجه کندی ذوق وصفاسی ایله مشغول اولیورایدی .

بنی حفص دولتك (١٩) نجی حکمداری اولان محمد بن حسن‌ده آفریقای شمالینك دائما معروض قالدیغی اجنبی تعرضاتنه مقابل اسباب مدافعه‌یی تأمینه ومملکتی حسن اداره‌یه چالیشه‌جغی یرده زمانی عیش وعشرتله خوشجه کچیریورایدی .

ایشته اسپانیوللر اهالینك وسائط مدافعه‌دن ، حکمدارلرینك صیانت ومعاونتندن محروم اولدیغی برشهره، طرابلسه ٩١٦ سنه‌سنده جزئی بردوناما کوندره‌رك برکیجه بلامقاومت « کیمسه‌نك بورونی قانامقسزین [١] » شهره حاکم اولدیلر .

---

[١] معالتأسف بودفعه ایتالیانلرك طرابلسه ایلك عسکر چیقاردقلری زمانکی

اهالیدن کیجه وقتی قاچه بیلنلر بالآخره شهره اوچ ساعت مسافه‌ده کائن تاجوراده اجتماع ایتمشلر ایسه‌ده بالطبع کندیلرنده برامید مقابله قالمامشدر . مع مافیه بتون بتون قطع امید ایتمیه‌رك اوعصرك الك محتشم بردولتنه، حکومت عثمانیه وخلافت معظمهٔ اسلامیه‌یه عرض دخالته قرار ویره‌رك ایچلرندن انتخاب ایتدکلری برقاچ کشی‌یی استانبوله یوللادیلر .

استانبوله مواصلتلرنده اهالی بوبیاض احراملره صارلمش یولجیلری کمال استغرابله کوردیلر لکن طرفین یکدیکرینك لساننه واقف اولمدیغندن افهام مرام ایده‌میورلر ایدی . نهایت اندرون همایون اغالرندن عربجه‌یه واقف اولان مراداغا دلالتیله مقصدلرینی قانونی سلطان سلیمان حضرتلرینه عرض ایتدیلر . ایشته حکومت عثمانیه‌نك طرابلس غرب خطه‌سنده ایلك والیسی ـ ولایتی بوکون بیله برناحیه‌دن عبارت اولان تاجورایه منحصر اولمغله برابر ـ مراد اغا اولدی .

مراداغا اکتساب قوت ایدنجه‌یه قدر اسپانیوللر ایله یالکز اراصیرا اوزاقدن اوزاغه برقره‌قول محاربه‌سیله اکتفا ایدر ایدی صیقشدقلری زمان التجا ایتمك اوزره طرابلسله تاجورا اراسنه برطابیه انشا ایتدی که بوطابیه طرابلس قلعه‌سندن فرار ایدن اهل اسلامه‌ده برملجأ ایدی . مراد اغانك تاجوراده‌کی آثاری الیوم باقیدر. متعدد مرمر ستونلر اوزرینه مبنی واولدقجه جسیم مراداغا جامع شریفی ایله مدرسه‌سی موجوددر . تاجوره‌یه کیدرایکن یول اوزرنده وهمان سطح زمینده‌کی مراد اغا قویوسندن صو ایچوبده مرحوم مشارالیهی یاد ایتمه‌مك قابل دکلدر . بالخاصه تاجورا اهالیسنك حکومت عثمانیه‌یه قارشی ـ عادتا ارثی ـ برحرمت مخصوصه‌سی واردر . حافظ پاشا مرحومك اجراآتنه ایلك اول مماشات ایدن تاجورا؛ تحریر املاك ، تحریر نفوس معاملاتنك طرابلسده ایلك موقع تطبیقی تاجورا ، حکومتجه اخذ عسکره ایلك اول طالب تاجورالیلردر .

*
* *

طرابلس غرب ممالك اسلامیه عدادینه داخل اولدقدن صوکره ایکی دفعه دول خرستیانیه الینه کچمش بردفعه‌سنده اولجه بیان اولندیغی اوزره

سيجيلياليره كچه‌رك اون ايكی سنه قدر اونلرده وايكنجی دفعه‌سنده دخی قرق ايكی سنه اسپانياليلرك زيراداره‌سنده قالمشدر .

اسپانيوللرك بو خطه‌ده اجرا ايلدكلری مظالم وتعديات تاجوره واليسی مراد اغا طرفندن دفعاتله مقام سلطنت سنيه‌يه عرض ايديله‌رك اهل اسلامك تخليصی تضرع ونياز ايدلمكده سلطان سليمانك بو خصوصده‌كی افكار واٰمالی مغرب سواحلنك يكانه حاكمی اولان طورغود رئيسك معروضاتيله‌ده كسب تقويت ايلمكده ايدی . عاقبت حضرت پادشاه طرابلس غربك فتحنی تصميم ايتدی وبونك حيز حصولی ايچون محاربات بحريه‌ده فوق العاده مهارت وشجاعتی واوحوالينك احوالنه وقوف تامی حسبيله طورغود رئيس جزايردن جلب وموميٰ اليهی قپودان دريا سنان پاشا رفاقتی ويوز يكرمی پاره قدرغه ايله طرابلس غربك فتحنه مأمور ايتدی . بوعثمانلی دونمانسه طورغود رئيسك معيتنده‌كی كوكالی فيلوسی‌ده التحاق ايده‌رك ۹۰۸ سنه‌سنده غرب صولرينه يلكن آچدی. يولده مالطه شواليه‌لرينك طرابلسه معاونتلرينه ميدان قالماماق اوزره اولا مالطه‌نك ضبطنه توسل وقلعه‌لری محاصره ايدلمش ايسه‌ده ديكر جهتدن آندريا ـ دوريانك مهم برقوتله طرابلسك تحكيم ومحافظه‌سنه كيتمكده اولديغی خبر آلنه‌رق مالطه‌دن صرف نظرله درحال طرابلسه حركت ايدلدی طرابلس شواليه ويليه‌نك ثباتی ، قلعه‌سنك متانتی ايله مهاجمينه شدتله مقاومت ايتمكده ايديسه‌ده سنان پاشا ايله طورغود رئيسك غيرت وشجاعتنه قارشی بوثبات ومتانت پايدار اوله‌مادی ؛ قلعه نهايت تسليم اولدی .

طرابلس غرب فتح ايدلدی ؛ لكن طورغود كوجنديرلدی . سلطان سليمان قانونی طرابلس غرب بكلربكلكنی طورغوده وعد ايتمش ايكن سنان پاشا بويوك بر حقسزلق ياپدی ؛ مراد اغايی طرابلس بكلر بكی نصب ايتدی ؛ رئيس مغبر اولدی . طرابلسك فتحيله اكمال وظيفه ايتمش اولديغندن قدرغه‌سنه آتلايوب غرب صولرينه يوريدی . بالاٰخره ايديلن دعوت واصرار اوزرينه استانبوله عودت ايتدی. دكزلرده

مرزوق ـ (فزان) قصبه‌سنك خارجی سورلری

فورطنه‌لر دالغه‌لر آراسنده بحرسفیدك شمالی حوضه‌سنه آقینلریاپمقدن، غرب صولرنده دشمن دونمالری تترتمکدن‌بشقه برلذت آلمایان، برحربی برظفری دنیانك هیچ بررتبه، دبدبه وداراتنه دکیشمه‌ین قوجه طورغود طرابلس بکلر بکلکنی-احتمال‌صوك استراحتکاهی‌اولدیغی‌ایچون - براملی‌ایدیمشدی. نهایت برکون‌ادرنه‌صحراسنده‌حضرت‌پادشاهه ملاقی‌اوله‌رق‌بوآرزوسنی درمیان ایتدی ودرحال طرف پادشاهیدن‌ده مسؤلی اسعاف‌اولنه‌رق طرابلس ایالتی طورغود پاشایه توجیه اولندی.

آرتق طورغود طرابلسی ایستدیکی کبی تحکیم واعمار ایتدی. فقط ینه‌دکزدن، دشمن فیلولرینی قاچیرمقدن واز کچمدی. آراصیرا جولان یاپار، دونما ومملکتك احتیاجاتنی استحصال ایلدیکی اموال وغنائمله تسویه ایدر؛ معیتنده‌کی یکیچری عساکرینك علوفه‌لرینی تأدیه سفائنك نواقصنی اصلاح، مملکتك لوازم مدافعه واسباب عمرانتی تهیه‌واکمال ایلرایدی.

ایشته طرابلس غرب طورغود پاشانك مساعی وهممات متوالیه‌سیله ۹۷۲ سنهٔ هجریه‌سنه‌قدر مسعود ومستریح برحیات کچیردی.

طرابلسه قارشی دائما برنقطه، برعقده تشکیل ایدن مالطه شوالیه‌لری فرصت بولدقجه عثمانلیلری‌ازعاج ایتمکدن کری دورمیورلر ایدی. بوحالدن متأثر اولان طورغودبونلرك برآن‌اول ازعاجاتندن قورتولمق ایچون مقام سلطنته دفعاتله مراجعت‌ایتدی.

۹۷۱ سنه‌سنده استانبولده بویوك برحاضرلق کوریلیوروجههٔ عزیمت مخفی طوتیلیور ایدی. نهایت استحضارات لازمه اکمال ایدیله‌رك ۱۸۱ پاره تکنه قپودان دریا پیاله پاشا قوماندهسیله بحر سفیده آچیلدی بوبویوك دونانما مالطه‌نك فتحنه کیدییورایدی. دیکرطرفدن‌ده طورغودپاشا آلدیغی امراوزرینه دونانمایه التحاقه حاضرلانیورایدی. طورغود اون‌ایکی قدرغه ایله مالطه اوکنه کلدیکی زمان دونانما قاره‌یه عسکر چیقارمش سنت آلمو بورجنی محاصره ایتمشدی. مالطه حصارلرینی دفعاتله تجربه‌ایدن قوجه‌عسکر

بو بورجك محاصره‌سنی موافق بولمامش ایسه‌ده نه چاره بر کره باشلانمش ؛ دوامی ضروری کورلدی . محاصره ، محاربه کونلرجه دوام ایتدی .

محاصره ایدنلرده ایدیلنلرده شجاعت ومقاومتده یکدیکره رقابت ایدیيورایدی. طرفین هرکون کلی تلفات ویریيور ، فقط ثبات ومتانتدن‌ده آیرلميور عاقبت سنت آلمو بورجی آلندی فقط قوجه طورغود شهید اولدی! شهید محترمك نعشی کندی قدرغه‌لرندن برینه ارکاب ایدلدی. معیته دیکر بر قاچ قدرغه دها ویریله‌رك سودیکی طوپراغه، طرابلسنه تودیع ایدلدی. رحمة الله علیه : تربه‌سی طرابلسده کندی بنا کرده‌سی اولان جامع شریف باغچه‌سنده ودکزه یاقین برموقعده زیارتکاه انامدر . [١]

طورغود پاشانك وفاتنده یرینه دیکر والی تعیین ایدلمش ایسه‌ده بوده برسنه‌قدر ایفای ولایتدن صوکره وفات ایتدیکندن یرینه جعفر بك طرابلسه بکلر بکی تعیین اولندی لکن طرابلس غربك حین فتحنده طورغود پاشا ایله برلکده وقره قول [٢] نامیله کلمش اولان یکیچریلر بو آرالق نظام واطاعتدن چیقارق شهرداخلنده اوطه‌لر نامیله کندیلرینه تخصیص اولنان اقامتکاهه بلکه بوتون دنیایه صیغمامغه ؛ عادی سببلرله معارضه مقاتله‌لره ، اهالی‌یه اسرامعامله‌سی یاپمغه باشلادیلر. بونلره والی‌ده اجرای نفوذ ایده‌مدیکندن مملکتده ینه اسکی اغتشاشلر باش کوستردی . یکیچریلر برآرالق خطالرینك درجه‌سنی اکلادیلر . بورالرجه اولیاء عظام ومظنهٔ کرامدن اولان ذواته

---

[١] طرابلس غربه تعیین اولنان والی وقوماندانلر کلدکلری کون اوکندن کچرایکن اوراده قربان کسیلیر (سیدی دراغوت) ك، بوطرابلس فاتحنك روحانیتندن استمداد ایدیلیر . حتی برحرمت مخصوصه اولمق اوزره علی الاکثر کووه‌کی نمازی طورغود پاشا جامع شریفنده ادا اولنور. تربه‌سی علی رضا سیفی بکله طرابلس غرب قومودوری حسن تحسین بکك تشبثی واصحاب حمیتك همت ومعاونتیله بویله برفاتحك شان قهرمانانه‌سنه لایق برصورتده . یاپیلمق ایسته‌نلمش ایسه‌ده موفق اولنه‌مامشدر.

[٢] بونلرك اولادلرینه قره‌غول اوغللری تسمیه ایدلمسندن غلط اوله‌رق ٣١٧ ـ ٣١٨ تاریخنه قدر [قول اوغلی] نامیله بر صنف خلق موجود ایدی . بونلر علاونه ؛ منشیه ؛ ساحل ؛ رقیعات ؛ ورشفانه ـ عزیزیه ناحیه‌لرنده متمکن

(مرابط) دنیلمکده اولدیغندن تطهیر نام ایچون یکیچریلکی مرابطلغه تحویل ایتمشلر وحتی آتیده بعض فرمان صورتلرنده کوریله‌جکی وجهله بو نامرلی درسعادتجه دخی قبول ایدلمش ایسه‌ده سیئاتلرینی تبدیل نام صورتیله حسناته قلب ایده‌مه‌مشلردر . بو حالك دوامی مظالم وتعدیاته قارشی برمعتاد اهالینك قیامنی انتاج ایتدی . ناجورادە یحیی بن یحیی سویدی [سویدان] نامنده بریسنك یکیچریلر علیهنه اثار قیام کوسترمسی بونی بویوك برنعمت تلقی ایدن بتون خلقك درحال آیاقلانه‌رق کندیسنه التحاق ایتمسنی موجب اولدی . بویله مهم برقوتك علیهلرینه اتفاق ایتدیکنی استخبار ایدن یکیچریلر یاتاغانلرینه

اهالی اولوب برنوع ژاندارمه وظیفه‌سیله مکلف ویرکو واعشاردن معاف ایدیلر . اداره‌لری طرف حکومتدن تعیین ایدیلن بر (باش اغا)یه مودوع اولوب عادتا حکومت ایچنده برحکومت ایدی . چونکه ولایتك رسمی پولیس وژاندارمه‌لرینك وظائفی سور داخلنده‌کی قدیم طرابلس غرب شهرینه منحصر اولوب سورقپولرندن خارجه تعلق ایدن خصوصات قول اوغلی اغالرینه عائد ایدی . عدلیه سور خارجنده‌کی اشخاصی باش اغالق معرفتیله جلب ایده‌بیلور ؛ پولیس وژاندارمه سور خارجنده‌کی وقوعاته مداخله ایده‌مز ایدی . اللی التمش بیکی متجاوز نفوسی اولان قول اوغلی باش اغالغی ۳۱۷ ـ ۳۱۸ سنه‌سنده والی حافظ محمد پاشا مرحوم طرفندن الغا ایدیله‌رك یرینه نواحیٔ اربعه وبالآخره‌ده عزیزیه قضالری تأسیس ایدلدی . قول اوغللری کرك امتیازلرینك الغاسنه و کرك تطبیق ایدلمك ایسته‌نیلن تحریر املاك تحریر نفوس وطاپو معاملاتنه ممانعت، مخالفت ایتمك وتحریره کیدن هیئته قارشی سلاح استعمال ایلمك کبی احواله مجاسرت ایلدکلرندن حافظ پاشا مرحوم طرفندن « مسئولیتی عاجزلرینه عائد اولمق اوزره عساکر شاهانه طرفندن مقابله بالمثل اجراسی » یولنده مشیر رجب پاشا مرحومه یازیلان بر تذکره موجبنجه سوق الجمعه‌یه قوۀ عسکریه سوق ایدلدی . آراده برقاچ وظیفه وامل شهیدی اولدی . وقعه برکونده یاتیشدی . ساحل ناحیه‌سنك ایلری کلنلرندن اون ایکی کیشی بنغازی‌یه نفی ایدلدی . وبوندن صکره بوتون معاملات کمال سکونتله اجرا ایدیله‌رك حکومت عثمانیه طرابلس غرب شهرینك داخل وخارجنه فعلاً حاکم اولدی .

مرکز ولایت وجواری سکانی تشکیل ایدن بو قول اوغلی افرادی‌ده بالخاصه قبائل عربانی شجیع ، جسور ؛ جرآتکار اولوب ایی سواریدرلر والی نامق پاشا زماننده حمیدیه آلایلری نامیله سنه‌ده برقاچ آی بونلرده سواری وپیاده تعلیملری یاپارلر ایدی .

کوونه‌رك اوزرلرینه یوریدیلر ایسه‌ده حق، ظلمه غلبه ایتدی . یکیچریلر منهزماً طرابلسه عودت ایده‌رك سور قاپیلرینك حمایه‌سنه التجا ایلدیلر . لکن ارباب قیام ارقه‌لرینی براقمادی طرابلسی شدتله تحت محاصره‌یه آلدی . شهرك ضبطی قوهٔ قریبه‌یه کلمش ایکن محاصریندن محامد قبیله‌سی شیخی بن نور ایله یحیانك آراسی هر نه‌دن ایسه آچیلدی ؛ اورتایه نفاق کیردی . بن نور برکون یحیایی اغفال ایده‌رك حیاً یکیچریلره تسلیم ایتدی . و همان اعدام ایدیله‌رك ــ علی روایة ــ سر مقطوعی درسعادته کوندرلدی . ایشته بدایةً یکیچریلرك ظلمندن قورتلق اوزره یاپیلان حقلی برعصیان اتفاقسزلق، اتحادسزلق یوزندن سوء نتیجه حاصل ایتدی . بو، شبهه‌سز حکومت عثمانیه‌یه قارشی برعصیان صورتیله تلقی ایدیله‌مز ایدی . چونکه اورته‌ده برحکومت عادله دکل حکومت باغیه، یکیچری حکومتی موجود ایدی! اودرجه‌ده‌که حکومت عثمانیه‌یی تمثیل ایدن طرابلس غرب بکلربکیسنك دخی حکم ونفوذی جاری دکل ایدی . فقط جریان وقایعدن اکلاشیلیورکه یحیی سویدانك عصیانی استانبوله قارشی حکومت عثمانیه علیهنده کوسترلمش واونی یکیچریلره تسلیم ایدن محامد شیخی تلطیف ایدیله‌رك اولاد نویر سلاله‌سندن شیخ بولنان آدم طرابلسه کلدکجه هر کلیشنده برر طوپ آتیله‌رق سلاملانمسی ووالی بولنان ذات طرفندن خلعت اکسااولنمسی تحت قراره آلنمشدر . بوامتیاز الیوم قسماً باقیدر مولدنبوی‌یه مصادف ۱۲ ربیع اولده طرابلسده حضرا نامیله مراسم یاپیلور . بویوك کوچك هرکس بو کون ایچون یکی البسه‌لر یاپار . بو یوم مقدس جداً بریوم عید اولور . اوکون بوتون تکیه‌لر ، زاویه‌لر تکبیرلر ، تهلیللرله حکومتی صوکره یکریکری زیارت ایدرلر .

ایشته اوکون محامد قبیله‌سنك اولاد نویر سلاله‌سندن اولان شیخی رکابنده قبیله‌سی افرادی اولدیغی حالده طبللر چالینه‌رق رسماً مقام ولایته کلیر کندیسنه خلعت اکسا وعطیه اعطا اولنور .

خلاصه یکیچریلر علیهلرنده‌کی قیامی بوصورتله رفع ایتدکدن صکره

بوتون بوتون شماردیلر استانبولدن کوندریلان والیلری ده طانیمادیلر. حتی بر آرالق بالاتفاق ایچلرندن (سلیمان دایی) نامنده بریسنی والی انتخاب ونصب ایتدیلر . استانبولك طرابلسه قارشی وضعیتی آراصیرا والی کوندرمك واکثر اوقاتده صورتی زیرده مندرج فرماندن دخی اکلاشیله جغی وجهله اسمی بیله بیلمدکاری یکیچری والیلری نامنه فرمان کوندرمکدن عبارت ایدی.

صورت فرمان عالی سنه ۱۱۴۳

امیرالامراء الکرام وکبیرالکبراء الفخام ذوالقدر والاحترام صاحب العز والاحتشام المختص بمزید عنایت الملك العلام طرابلس غرب بکلربکیسی دامه اقباله وافتخار القدرة المجاهدین مختار الکمال والمرابطین المختص بمزید عنایت الملك المعین طرابلس غرب والیسی [دایی] دام مجده وقدوة القضات واحکام معدن الفضائل والکمال مولانا طرابلس قاضیسی زید فضله ومفاخر الاماجد والاعیان یکیچری اغاسی وسائر اوجاق اختیارلری ومجاهدین ومرابطین زید مجدهم توقیع رفیع همایونم واصل اولیجق ...

* * *

سلیمان دایی جداً یکیچریلرك انتخابنه لایق واجرای بغی ومظالمده بالجمله رفقاسنه فائق اولدیغندن ایالك قوۀ ظالمانه سنی تاجوراییلرده تجربه وشهری کاملاً تخریب ایده رك اموال وحیواناتی غصب واغتنام ایتدی. اهالی، اوجاقلیدن سلیمان دایی یی چکه میان بعضیلریله ده برلشه رك استانبوله عرض شکایت ایتدی (سنه ۱۰۲۳) .

سلطان احمد خان اول ذاتاً اوته ده بریده زوربالغه قالقان عسکر طاقمنی تأدیب ایتمکده اولدیغندن شکایت واقعه اوزرینه طرابلسه ده ایکی قطعه سفینه کوندردی . سفینه قوماندانی سلیمان دایی یی دعوت ایده رك همان کمینك چارمیخنه آصدی. وبوصورتله اکمال وظیفه ایده رك استانبوله عودت ایتدی.

بوحالی کورن یکیچریلر بر درجه‌یه قدر سکونت بولدی . سلیمان دایینك یرینه نصب ایتدکاری والی بر آز عدالت یولنی طوتمش ایسه‌ده اونی‌ده کندیلری قتل ایده‌رك یرینه‌رمضان دایی نامنده بریسنی تعیین ایتدیلر . بونك زمان ولایتنده ساقزلی مهتدی محمد نامنده بریسی رمضان دایی ایله نصلسه اوزلاشدی . دایی رضاسیله والیلکدن استعفا ایده‌رك یرینه ساقزلی محمد والی اولدی .

بالآخره محمد پاشا اولان بو ذات درایت وفطانتی ایله اجرای نفوذه باشلادی . محاربه ومعارضهٔ متوالیه ایله مملکت کسب ضعف ایده‌رك پریشان برحالده قالمش وخرابیته یوزطوتمشدی. ممکن مرتبه اعمار واصلاحی ایچون داخل وخارج شهرده‌کی اهالی‌یه برمقدار ویرکو توزیع ایتدی شهره کیرن و شهردن چیقان اشیا وارزاق متنوعه‌دن کمرك ؛ خرما وزیتون اغاجلرندن بهری ایچون برر یمورطه وصوکره‌لری یکرمیشر پاره رسم اخذی کبی بعض اجراآت وتشبثاتده بولندی. ایشته‌طرابلسده ویرکو وکمرك واغاچ باشنه بررسم ویرمك اصولنی ابتدا مومی‌الیه احداث‌ایتدی . صوك زمانلره قدرده شهر قاپیلرندن کیرن چیقان هر نوع یکی اشیا ایچون [بطانیه ، صندوق ، تخته ، قوماش وسائره] بلدیه نامنه بررسم آلنمقده ایدی . مومی‌الیه مملکتك تأمین آسایشی وعندالاقتضا مدافعه و محافظه‌سی یکیچریلره منحصر قالمش اولماق ایچون یرلی اهالیدن‌ده سواری عسکری یازدی . نظامات وقوانین نافعه وضع ایده‌رك طرابلسك بحرانلی دوره‌لرینه فاصله‌ویردی. کمال‌عدالت وحسن‌صورتله‌اجرای‌احکام ایلدی.نه‌چاره‌که‌جزئی برراحتسزلغی اثناسنده نزدنده اسیر اولوب کندیسنی تداوی ایدن اجنبی بر دوقتور طرفندن تسمیم ایدلدیکندن ۱۰۴۰ تاریخنده وفات ایتدی . وطورغود پاشا تربه‌سنه دفن اولندی .

یرینه تعلقاتندن ساقزلی عثمان بك والی انتخاب اولندی . عثمان بك

سلفنك طرح ایلدیکی ویرکویی کاملاً قالدیردی . قضانك بلا دفتر قسام یترمه ، نامیله ترکه‌لردن آلدیغی ربع سدس عائداتلرینی منع ایتدی .

۱۰۵۹ تاریخنده مقام سلطنته تقدیم ایلدیکی بر عریضه‌ده اتفاق اهالی وانتخاب عساکر ایله طرابلس غرب والیلکی عهده‌سنده تقرر ایلدیکندن استانبولجه دخی اجرای ایجابنی عرض ایتدی . بونك اوزرینه ارسال بیوریلان فرمان همایونده اعمار مملکت، تجدیدقلاع، تکثیر سفائن ومحاربهٔ اعدا شرائطیله والیلکك عهده‌سنه توجیه بیورلدیغی بیلدیریلیور ایدی .

فی‌الحقیقه شرائط واقعه‌یه حسن اتباع ایده‌رك آز زمانده طرابلس‌غرب ترسانه‌لرنده یکرمی درت قطعه سفینه میدانه کتیرمش وایتدیکی محاربات بحریه‌ده حسن‌نام قزانمش ایسه‌ده احتمال فرمان همایونده اجرای عدالت شرطی مصرح اولمدیغندن بو جهته اهمیت ویرمه‌مش و بدایت مأموریتنده التزام ایلدیکی طریق حق وعدلی ترك‌ایله تدریجاً اجرای‌مظالمه باشلامشدر.

ایشه امور تجاریه‌یه مداخله‌دن ابتدارایتدی. وتجارانی آلیش‌ویریشدن منع ایده‌رك‌خارجدن کان بالجمله امتعه‌یی کندی اشترا وبوصورتله اولاارباب تجارتی فقر وسفالته القا ایتدی . سلفنك صورت معتدلانه‌ده وضع ایتدیکی بعض رسومی بدایت ولایتده الغا ایلدیکی حالده کندیسی بالآخره دها آغیر رسملر آلمغه مثلا برعقارده برحصه بیله صاتیلسه او عقارك مجموع قیمتندن یوزده اوچ وغلام وجاریه بدل بیعندن یوزده اون غروش خرج استیفاسنه باشلادی. قضالر عاملکی ـ مدیرلکی‌ده مزایده‌یه قوندی پاره‌سنه کووه‌نلر ایستدیکی قضانك عاملکنی استحصال ایدر ایدی . کذا اولجه استانبولدن کوندرلمش اولان کیله‌یی ایکی قات‌بویوتدیروب اعشار شرعیه‌یی بوکیله ایله تعشیر ایتدیرر ؛ کوزی کسدیکی املاك صاحبیله بازارلق ایدر ، حجت لازمه‌سی تنظیم ایدلمك اوزره بایعی بر آدمی ایله محکمه‌یه کوندرر ، حضور محکمه‌ده بدل مبایعه‌یی تسلیم وبایعه‌قبضنی اعتراف ایتدیردکدن‌صکره محکمه قاپیسندن چیقنجه‌ویردیکی‌اقچه‌یی جبراًاستردادایتدیریراموال‌غنائمی رایج

حاضردن برقاچ قات فضله‌سنه زورله تجارانه صاتار ايدى . خلاصه افعال واجرا آت اعتسافكارانه‌سيله عموم خلق بزديرمش ايدى . بوحال بالطبع طرابلس غربه منحصر قالميور ؛ چونكه عامللرده‌صاتون آلدقلرى قضالرده متبوعلرينك اجرا آتنى فضله‌سيله تطبيق ايدرلر ايدى . بونلرك كوسترمكده اولديغى ظلم و شدته مثال اوله‌رق كوستريليوركه « مأموريت مخصوصه ايله فزان طرفلرنده بولنان يوسف آلديغى اسرايى صويوب ديرى ديرى آتشده ياقمغى اعتياد ايلديكندن اسير دوشن تجاردن برينى صويوب صوغانه چويردكدن صوكره احراق اولنه‌جغى صيراده تجار مرقوم استغراب صورتى كوسترمش وقورقسى لازم كلور ايكن تعجب ايتمسى كورلمدك غرائبدن اولديغندن سببى سؤال اولندقده علماى كرامدن مسموعمه كوره بويله آتش ايله عذاب جهنمه مخصوص اولوب حالبوكه بن كنديمى حياتده ظن ايدركن شمدى احراق اولنه‌جغمدن نه‌وقت وفات ايلدم استغراب ايندم ديمسى ظالم مرقومك ذوقنه كيدوب صاليويرمشدر » .

خلاصه مومى اليه عثمان پاشا ايله عامللرينك مظالمى يالكنز اهالى‌يه منحصر اولديغندن عكس تأثير و اهميتدن آزاده كوريليور ايدى . حالبوكه عثمان پاشا اجرا آتنده استثنا ايلديكى يكيچريلره بالآخره حقارته ، اموال غنائمدن حصه آيير مامغه باشلايجه ايش دكيشدى اوجاقلى درحال قيام ايدرك (سنه ١٠٨٣) پاشايى عزل وقتلنه حكم ايتدى . پاشا قورتيله‌ميه‌جغنى اكلايجه يكيچريلره تسليم نفس ايتمه‌مك ايچون كنديسى تسميم ايتدى . مومى اليهك طرابلسده برمسجد ، مدرسه وبعض اوقافى واردر .

عثمان پاشادن صوكره عثمان رئيس نامنده بريسى والى تعيين ايدلمش ايسه‌ده شهره خارجدن عودت ايدن عسكرلر بونى قبول ايتمدكلرندن عزل وبعده قتل ايتديلر يرينه بادى چاوش ، اونك دخى آز بر زمان صوكره وفاتيله مصطفى پهلوان والى انتخاب اولندى . مصطفى پهلوان آنجق اون كون واليلك

احمد پاشا جامع شریفی مدخلی

قره‌قیشلك قصری

ایدەرك یکیچریلر بونیده عزل ونهایت مصرلی اوغلی ابراهیم دایی‌یی والی نصب ایتدیلر .

ابراهیم دایی شجیع ، بهادر ، متدین دیندار بر ذات ایدی . والی بولندیغی مدت قلیله ظرفنده احوال داخلیه‌دن باشقه معاملات خارجیه‌ده‌ده ایجه موفقیت کوسترمش و طرابلس دایلری بحراً انکلیزلری ایجه تضییق ایدەرك اجرای نفوذ ایلمشلرایسه‌ده ابراهیم داینك یکیچریلرك اموردینیه‌ده‌کی مبالاتسزلقلرینی خوش کورمه‌مسی یکیچریلرك خوشنه کیتمدیکندن بونیده « خام صوفی » دی‌یه بکنمدیلر، عزلنه تشبث ایتدیلر. ابراهیم دایی یکیچریلرك بوتشبثنی خبر آلنجه اسکندریه‌یه فرار ایده‌رك اللرندن قورتولدی (سنه ١٠٨٧).

بونك اوزرینه موره‌لی ابراهیم چلبی انتخاب ایدلمش ایسه‌ده اوچنجی کونی عزل اولندی . متحیزاندن مصطفی قپودانك والیلکی قبول عامه‌یه مظهر اولدی . انجق مومی‌الیه « تأدیب سرکشان واحقاق‌بیکسان » وسائر اجراآتنده مستقل اولمق شرائطنی درمیان ایلدیکندن خصوصات مذکوره قبول ولازم‌کلن مقاوله‌نامه تعاطی ایدیله‌رك مملکت کسب صلاحه‌یوزطوتدیغی برصیراده وفات ایتدی . یرینه وکیلخرج عثمان دایی نصب اولنوب ایکی آی صکره وفاتیله تیمور دینمکله مشهور محمد دایی انتخاب و بالآخره عزل ایدلمش اولدیغندن امرای عسکریه‌دن عبازه حسن بك ١٠٩٤ تاریخنده بالاتفاق والی تعیین ایدلدی .

کرچه حسن بك اسلافنه قابل قیاس اولمایوب عمومك توجه ومحبتنی قازانمش بر ذات اولسنه مبنی مقام ولایتده بقاسی امید اولنیور ایدی‌ایسه‌ده ارادن هنوز بر سنه کچمدن کندیسنه اك زیاده ظهیر اولمسی ملحوظ بولنان فرقهٔ عسکریه طرفندن عزل ایدیله‌رك یرینه ترزی ابراهیم دایی نصب اولندی. و«اولصورتله مسندولایت لاجل التعمیرایادی خیاطه‌کچدی» طرابلسده یکیچریلرك اون سنه‌ده اون والی دکیشدیردکلرندن بی‌خبر اولان استانبول بالطبع ترزی ابراهیم داینك دخی تعییننده خبردار اولمقسزین آرنؤدخلیل

پاشا نامنده بريسنى طرابلسه والى تعيين واعزام ايتدى خليل پاشا طرابلسه مواصلتنده تعيين ايدلديكى مأموريتك باشقه برالده اولديغنى كورنجه شاشالادى. ايشلرينه مداخله ايدلمامك شرطيله طرابلسده اختيار اقامتله اسماً اشغال موقع ايلمسى حقنده يكيچرى امراسى طرفندن ايديلن نصايحى حسن تلقى ايله اختيار سكوت واقامت ايلدى .

فقط نه يه ياراركه يكيچرى لرك احوال سركشانه وحركات باغيانه لرى مملكتك امر محافظه ومدافعه سنك اهمال وتسيبنى ؛ قلاع واستحكاماتك محو وانعدامنى انتاج ايلدى . بوراده جريان ايدن احوال و وقايعى دائما نظر ترصد وتجسسدن دور طوتميان اسپانياليلر مقدمۀ استيلا اولمق اوزره طرابلسه بر قونسلوس اقامه ايتدى . آراسى چوق كچمكسزين تبعه سنك بر امتياز مخصوص اوله رق هر يره قونده ره ايله كيرمسى وبر اسلام ايله ترافعلرى لازم كلنجه محكمۀ شرعيه يه كيديله رك قونسلوسخانه ده ايجابنه باقلمسى ضمننده ايكى بندى حاوى بر معاهده نامه جك امضا ايتديرمشدر. ايشته بو معاهده يه سببيت ويرمش اولملرى تهمتيله خليل پاشا ايله شريك ولايتى ابراهيم عزل ايديله رك خليل پاشانك يرينه استانبولدن محمد پاشا اعزام ويكيچريلر طرفندن ده امام محمد دايى تعيين ايدلمشدر .

استانبولدن كوندريلن والينك موجوديتيله عدمى سيان واصل قوۀ اجرائيه يكيچرى واليسنك يد اداره سنه مودوع اولديغندن محمد دايى ، محمد پاشانك تشويقيله اولدجه عدالت طرفنى التزام واسپانيا معاهده نامه سنك ايكنجى ماده سنى فسخ ايلدى . بونك اوزرينه اسپانياليلر درحال اون بش پاره سفينه ايله طرابلس اوكلرنده عرض اندام ايتدى . معاهده نامه نك طوعاً اولمازسه حرباً تمامىٔ تطبيقنى تكليف ايتدى . دنيالره صيغميان قهرمان يكيچريلرى بو تكليف اوزرينه خوف وخشيت استيلا ايتدى . ايكنجى ماده نك تمامىٔ اجراسنى قبول ايتدكدن بشقه اسپانيوللرك تطييب خاطرى ايچون بعض هداياى مناسبه ويرلمسنى بيله تكليف ايتديلر . يالكز

اسپانیا دونانماسی بلا حرب عودت ایتسین ! آنجق بو درجه مذلته محمد پاشاتحمل ایده‌میه‌رك عسكر واهالیدن ایلری كلنلری پاره قوتیله الده ایتدی. اسپانیا دونانماسنه مقابله ایده‌رك منهزماً اعاده ایلدی . لكن اراسی چوق كچمكسزین اسپانیوللر دها بیوك بر دونانما ایله تكرار طرابلسه كلدكلرندن ایكی قطعه اسلام سفینه‌سنی ضبط ومذكور معاهده نامه‌یی قهراً تجدید ایتدیرمك صورتیله عقد متاركه ایلدیلر . بالآخره امام محمد عزل ایدیله‌رك یرینه قهوه‌جی عثمان دایی تعیین ایدلدی. عثمان دایی اجرای ولایتده اشتراك قبول ایتمدیكندن محمد پاشایی دیار آخره نفی ایده‌رك كندیسی مستقل قالمش ایسه‌ده اوچ بچق آی صكره اوده عزل ایدلدی . یرینه كلیبولیلی مصطفی دایی انتخاب ومؤخراً قتل اولنوب مقدما نفی ایدیلن مشار الیه محمد پاشانك دامادی خلیل بك اتفاق ارا ایله والی‌نصب اولندی . (سنه ١١١٤)

خلیل بك والی اولنجه قائن پدرینی منفاسندن كتیردی . مشار الیه محمد پاشاجداً خیر خواه ومتدین برذات اولوب طرابلسده تورك چارشیسی نامیله بر چارشی تأسیس وتورك جامعی نامیله جسیم وكوزل برجامع شریف بنا ایتمشدر . حین وفاتنده (سنه ١١١٨) اشبو جامع شریف خطیره‌سنه دفن اولنمشدر . بو چارشی الحالته هذه طرابلس غربك اك منتظم بر چارشیسیدر .

محمد پاشانك منفاسندن جلبی یكیچریلردن بعضیسنك خلیل بكه قارشی اغبرارینی موجب اوله‌رق عزلی جهتنی التزام ایلمشلر ایسه‌ده خلیل بكك طرفدارانی زیاده اولدقلرندن امللرینه موفق اوله‌مامشلردر . ایشته بو عدم موفقیت خلیل بك ایچونده فاتحهٔ موفقیت اولدی .

طرابلسده ضربخانه تأسیسیله سكه ضرب ایدن و بایراملرده صیرمالی البسه اكسا ایله اجرای مراسم ایدن بو ذاتدر . بر طرفدن آسایش وانضباط داخلیه‌یی تأمینه اوغراشیر ایكن بر طرفدنده مملكتك امر مدا- فعه‌سنی احضاره چالیشیور ایدی . سنه‌لردنبری متروك قالان ترسانه‌یی احیا

وميدانه كتيرديكى دونانما ايله قدماى اسلافنه تبعاً اطرافه بعض آقينلر اجرا ايتدى . منشيه‌ده‌كى جامع كبير بو ذات طرفدن انشا ايتديرلمشدر. خلاصه غرائب عصريه‌دن اوله‌رق خليل بك بش سنه بلافاصله و مستقلاً اجراى مأموريت ايتدى . عاقبت بر معتاد يكيچريلردن ابراهيم نامنده بريسى ظهور ايده‌رك خليل بكى مصره فراره مجبور ايتدى وكنديسى والى اولدى ايسه‌ده سلفنك تعلقاتنى قتل ونفى كبى اجرا آتى هر نصلسه رفقاسنك خوشنه كيتمدى ابراهيم‌ده قوللرى باغلى اوله‌رق اسكندريه‌يه نفى ايدلدى .

بو صيراده امرادن جن محمد بك افعال وحركاتيله هر نه‌قدر واليلك كسب استحقاق ايتمش ايسه‌ده واليلرك انجامنى بيلديكندن اجرا آتنه بر آلت اولمق اوزره طرابلسده كائن (خروبه) جامع شريفى امامى اسماعيل خواجه‌يى والى نصب ايتدى . مومى‌اليه يوميه بر قاچ اقچه وظيفهٔ اوقاف ايله كچينه‌رك بو « منصب قريب‌الزوالى » رؤياده بيله خاطرينه كتيرمزايدى. آرادن ايكى آى كچنجه ابو موسى محمود بك مومى اليه جن محمد بكى قتل واسماعيل خواجه‌يى امامتنه اعاده ايده‌رك كندى واليلكنى اعلان ايلدى .

[رسمی کتاب]

« قره‌مانلی سلاله‌سنك ابتدای ظهوری »

بالاده بیان اولندیغی وجهله فعلاً اجرای ولایت ایدن جن محمد بکی قتل و رسماً مقام ولایتی اشغال ایدن اسماعیل خواجه‌یی عزل ایله امامت سابقه‌سنه اعاده ایدن ابوموسی محمودبك ید اداره‌سنه آلدیغی امور ولایتده تأمین استقلال ایچون قره‌مانلی احمد بکی مانع کوریبور ایدی. احمد بك یکیچری امراسندن اولوب فطانت ودرایتی، حسن‌حال وسیرتی حسبیله توجه عامه‌یه مظهر اولدیغندن طوغریدن طوغری‌یه ازاله‌ٔ وجودینه جرأت ایده‌میور ایدی. بناءً علیه احمد بکی مأموریت مخصوصه‌ایله غریانه یوللادی. مومی‌الیهه تودیعاً غریان عاملنه کوندردیکی مکتوبده احمد بکك وصولنده امان ویرلمکسزین اعدامی صورت قطعیه‌ده امر اولنیور ایدی. احمد بکك غریانه عزیمتی محمود بکه کنیش بر نفس آلدیردی. لکن اوله‌جق! احمد بك یولده حاملی اولدیغی مکتوبدن ـ محمود بکك احوالی مناسبتیله ـ شبهه ایدر؛ آچار! مندرجاتنه واقف اولنجه درحال عودتله طرفدارانـنه کیفیتی اخبار ایدر. زواللی محمود بك والیلکنك یکرمی بشنجی کونی [۱۳ جمادی‌الاخر سنه ۱۱۲۳ صالی] عزل ایدیله‌رك جن‌محمد بکك قتلیله اکتساب ایلدیکی والیلك انتخاب عسکری‌ایله‌قره‌مانلی احمدبکه تودیع اولندی.

احمد بکك والیلکنی تبلیغ ضمننده بالجمله عامللره یازیلان محرراتده عدالت اجراسی و حقوق عامه‌نك احکام شرعیه‌یه توفیقاً احقاقی توصیه و تحقیقات شرعیه ایچون مرافعه‌یه مخصوص بر جمعیت علمیه تشکیلی امر اولنیور ایدی.

احمدبك امورایالتی یداداره‌سنه آله‌رق مستقلاً اجرای احکام ایلمکده اولدیغی برهنکامده مقدما مصره فرار ایدن والیٔ اسبق محمد پاشا دامادی خلیل بك درسعادتدن استحصال ایلدیکی فرمان عالی‌یه استناداً والی صفتیله طرابلس غربه مواصلت ایدر ایســه‌ده قتل اولنه‌رق شهره چیقمغه موفق اوله‌ماز. استانبولدن، کوندریلان بروالینك بوصورتله قتلی اسبابنی اکلامق ایچون قپودان دریا جانم خواجه دینلمکله معروف محمد پاشا کوندریلور. پاشانك، معلوماتنه مراجعت ایدلمك اوزره نزدینه جلب ودعوت ایلدیکی اشخاص قردیه چیقنجه قره‌مانلی طرفندن نفی واعدام ایدیلنجه محمد پاشاده بوایشدن برشی اکلایه‌میه‌رق درسعادته عودت ایلدی.

رؤسای عسکریه‌دن حسین ۱۱۲۵ سنه‌سنده مسلاته [۱] ده احمد پاشا علیهنه قیام ایتمش ایسه‌ده مومی‌الیه مقدارکافی‌عسکرله‌بالذات‌مسلاته‌یه کیده‌رك قیامی تسکین واشتراك ایدنلرك اموال و حیواناتی اغتنام وخانه‌لرینی احراق ایتمشدر.

اساسأفاس اهالیسندن‌اولوب‌طرابلس غربده اقامت ایدن ابوقبیله دیمکله معروف علی بن عبداه بن عبیدانی (۱۱۲۷) تاریخنده‌جبل‌طرفنه کیده‌رك بعض اهـالی‌یی اغفـال ایله مهـدیلکنی اعلان و آز زمانده پك چوق طرفدار پیـدا ایتمشـدر. فقط احمد پاشـا اورایه‌ده یتیشه‌رك بوغائله‌یی‌ده برطرف ایتدی.

احمد پاشا یکدیکرینی ولی وتعقیب ایدن موفقیات ومظفریاتی‌ایله موقعنی پك کوزل تحکیم ایدییورایدی. کرك استانبوله قارشی وکرك داخل ایالتده استقلالیتنی تأمین ایتدکدن صوکره توسیع ولایته تزیید شـان وشـوکته وتوفیر نقود ایله تأمین اسباب ثروته توسل ایتدی. فزاندن آلنان خراجك

---

[۱] مسلاته خمسه اوچ ساعت مسافه‌ده زیتون اورمانلریله محاط برقضادر کزیدر بودفعه ایتالیانلرك خمسی اشغالی اوزرینه مرکز لوا هیئت حکومتنه مقر و خمس خط مدافعه‌سنه مرکز اولمشدر.

وظیفهٔ امارته علاوةً کندیسنه اعطا ایدلمسی ضمننده ارکان امارتله عقد مقاوله ایتدی . بنغازی ودرنه حوالیسی تحت حکمنه آلمق اوزره کافی عسکرله امرادن تریاکی ابراهیم وعلی ادغمی [۲] اعزام و برادری حاجی شعبان بکی بوهیئته سردار نصب ایتدی .

بو قوت درنه‌یه قدر کیده‌رك اوحوالی‌یی کندیلرینه رام ایتمش ایسه‌لرده بالآخره حاجی شعبان بکك معاملات استخفافکارانه‌سی امرانك اغبرارینی موجب اولدیغندن امرا کندی آرالرنده شعبان بکی عزل ویرینه تیریاکی ابراهیمی سردار نصب ایتدیلر . وبو اجرا آتلرینی غرور ظفرله دها ایلرویه کوتوره‌رك تیریاکینك والیلکنی دوشوندیلر . اصحاب علم ورملدن عبدالرحمنك بو تصورلرینك عینی تقدیره موافق اولدیغی حقنده‌کی تأمیناتی جرأت وتشبثلرینی آرتیردی . اجرای مقصد ایچون درحال یوله چیقدیلر تحت انقیاده آلدقلری قبائلی واونلرك سوق‌تأثیریله راست کلدکلری عربانی ترویج مطلبه آلت اوله‌رق طرابلسه قدر کتیردیلر . احمد پاشا مقابله‌لرینه چیقدی . امرانك معیتنده‌کی اهالیدن بر قسمی جبراً قیامه‌اشتراك ایتدیرلمش اولمسنه مبنی ایلك مصادمه‌ده احمد پاشا طرفنی التزام ایتدیکندن امرا منهزماً فراره مجبور اولدی .

بویله مهم بر قیامی‌ده تسکین ایدن احمد پاشا بدایت ولایتده عامللرینه توصیه ایلدیکی عدالت واحکام شرعیه رعایتدن کندیسی انحرافه‌اجرای مظالمه باشلادی . بر چوق علما وفضلا حتی احوالی افعالیله تقدیر ایتمك حقنی اخلافه ترك‌ایده‌رك کتابنك خاتمه‌سنده احمد پاشایی مدح وثنا ایتمك صورتیله تخلیص نفس ایتمك ایسته‌ین مورخ ابن غلبون دخی تیغ ظلمنه هدف اوله‌رق اعدام ایدلمشدر .

---

[۲] ادغم سلاله‌سی الیوم مصراطه قضاسنده مقیم‌اولوب قضاء مذکور اشرافنك مهم برعنصریدر . بنغازی اعیانندن منصور کتخدا زاده بنغازی مبعوثی عمر پاشا والده جهتندن بوسلاله‌یه منسوبدر .

بونکله برابر احمد پاشا ینه حرکاتنده ایستدیکی قدر سربست دکلدی. اوجاق ارقداشلرینك ، یکیچریلرك شدتی، بونلره قارشی قویاجق دیکر بر قوتك ندرتی برایالت بکلکنی کندیسنه آز کورن احمد پاشانك احتراصاتنی اجرایه مانع اولیوردی .

احمدپاشا خطبه‌لرده ومحرراتده کندیسنی امیرالمؤمنین نامیله یاد ایتدیرر ایدی‌که بو سلاله‌نك امارتی منقرض اولنجیه قدر اخلافی‌ده بو صورتله یاد ایدلمشدر . طرابلس غربك حضرت عمر (ر : ع) ك زمان خلافتلرنده عمر وبن عاص حضرتلری طرفندن حین ضبطنده انشا ایدیلان مسجدك یرینه احمد پاشا طرفندن الیوم نامنه نسبت ایدیلان بویوك ؛ کوزل برجامع شریف انشا ایدلمشدر . مومی‌الیه ٦ شوال سنه ١١٥٨ تاریخنده وفات ایلدیکندن انشا کرده‌سی اولان جامع حظیره‌سنه دفن ایدلدی .

« محمد پاشانك والیلکی »

قره‌مانلی احمد پاشانك وفاتی اوزرینه او کون انتخاب عمومی ایله یرینه اوغلی محمد پاشا والی نصب اولندی . مومی الیه اقتدار وجربزهٔ ذاتیه‌سیله مصالح مأموریتنی پك کوزل ایفا ایتدی . پدری کبی توسیع ایالت جهتنی التزام ایتمدیکندن داخل ممالکده سکون وآسایش تأسس ایتدی آنجق کوریلان لزوم اوزرینه محاربات بحریه‌یه اهمیت ویریله‌رك اسکی قورصانلرك عددی تزیید ایدلدی.محمدپاشا جداً محارب‌وشجیع‌اولان بوطرابلس غرب دایلریله دشمنلرینی تترتدی ؛ وبونلره طرابلس غربله عقد اتفاق ایتمدکجه سفائن تجاریه‌نك سالماً سیر وسیاحت ایده‌میه‌جکلرینی اکلاتدی . بر چوق اجنبی دولتلر ؛ بالخاصه جوار جمهوریتلر اتفاقه جان آتدی . لکن نه‌یه یارارکه تحت انضباطه آلنه‌مین یکیچریلره امنیت ایده‌مدکلرندن طرابلس غرب دایلرینك شجاعت وبسالتی مملکته ـ وورغونجیلقدن بشقه ـ بر منفعت‌تأمین‌ایده‌مدی.بالآخره‌انکلتره طرابلسله‌عقد معارفه‌یه برمقدمه اولمق

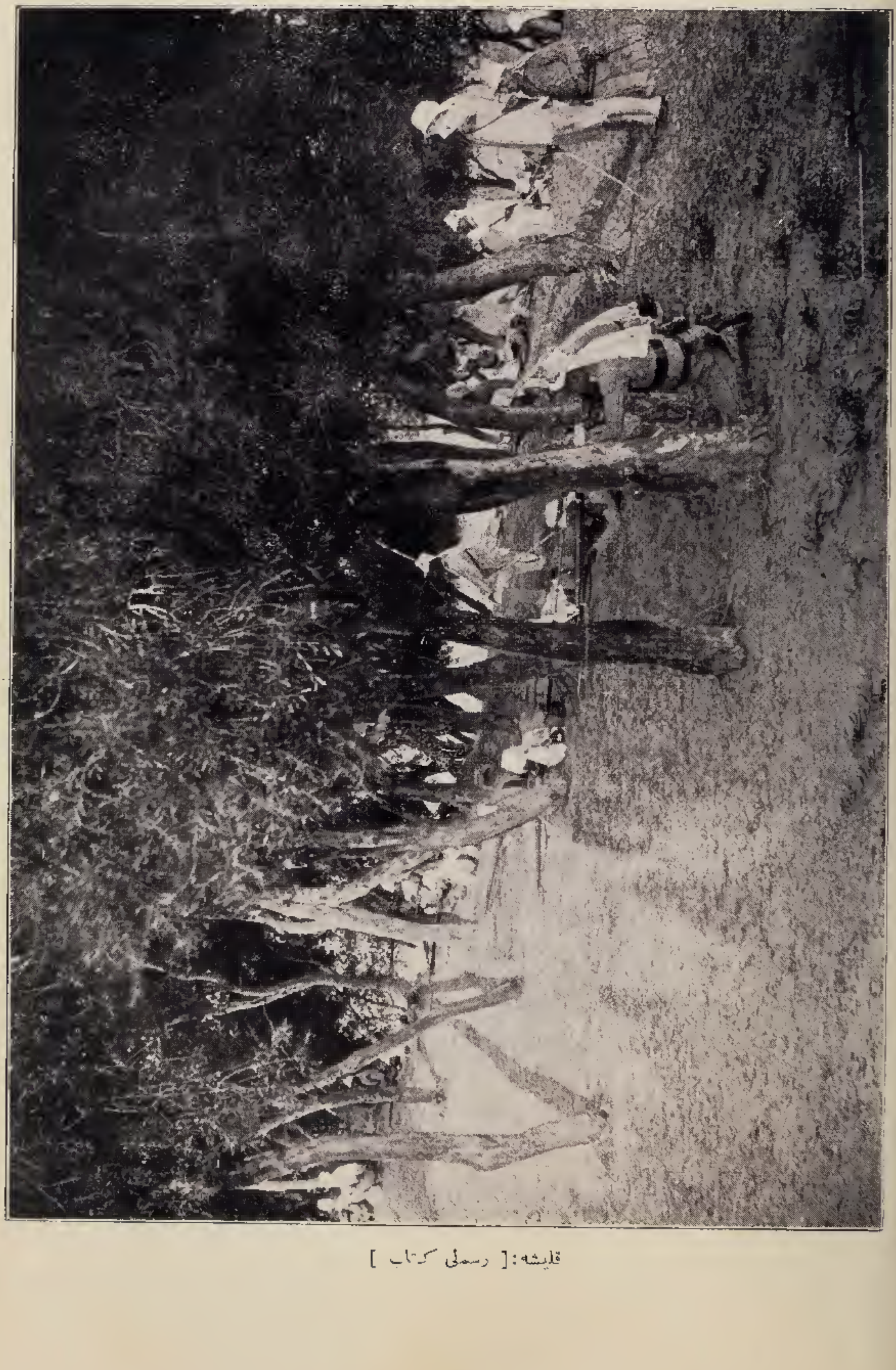

قليشه: [رسملى كتاب]

اوزره بر معاهده نامه تنظیمنی تکلیف ایده‌رك تکلیف واقع محمد پاشا طرفندن‌ده قبول ایدلدی .

طرابلس غرب ایالتیله انکلتره دولت فخیمه‌سی اراسنده ۱۱٦٤ سنهٔ هجریه‌سنده عقد اولنان اتفاق نامه ترجمه‌سیدر :

« الحمد لله وصلی الله علی سیدنا ومولینا محمد وعلی آله وصحبه وسلم امابعد طرابلس غرب اوجاق منصوره‌سیله انکلتره دولتی بیننده قدیمی درکار اولان حب‌وموالات بوکره شیرازه‌بند صفوت وتأکیدسلم ومودت‌ایدیله‌رك استحصال آسایش‌رعیت واستکثار مآثر انصاف‌وعدالت مقاصدمخصوصه‌سیله صاحب‌السعادةالسنیه‌والیٔ محروسهٔ اوجاق مذکور المؤید محمدپاشای قره‌مانی وطرابلس سرعسکری مخدوم مومی‌الیه علی بك ویکیچری اغاسیله باجمله امرا دولت مشارالیها قونسلوسی جنابلری حاضر اولدقلری حالده تراضیٔ طرفین وتوافق جانبین ایله تنظیم قلنوب دفاتر محفوظه‌یه قید اولنان معاهدهٔ مبارکه‌درکه بروجه‌آتی ذکر اولنور .

برنجی ماده — انکلتره‌بکلك‌سفائنی طرابلسده بولنان حنطه‌وشعیر وسائر ارزاق‌متنوعه‌دن‌فیأت مقرره‌سیله بالاشترا الجق « برت ماهون» [۱] جزیره‌سنه‌کوتورمکه مأذون اوله‌جقدر .

ایکنجی ماده — انکلتره‌سفائننه طرابلس قورصانلری یولده‌راست کلیرایسه یالکز پساپورطنه نظر ایده‌جك و مذکور پساپورطی صحیح‌المفاد بولندیغی تقدیرجه احباب‌ودوستلق معامله‌سیله افتراق ایده‌جکدر. ویدنده پساپورط موجودایکن اوجاق قورصانلری ینه بعض ازیت وزحمتلره قالقیشیرلرایسه بوکا جسارت ایدن قپودانك تربیه‌سنه والی پاشا متعهد اولدیغی

[۱] Port-Mahon باله‌آر اطه‌لرنده مینورقه اطه‌سنك مرکز اداره‌سیدر .

مثللو پساپورطلك عدم ارائه‌سنه وسائر مغاير شروط معامله‌يه
انكلتره‌لو طرفندن ابتدار ايديلورسه كيفيت قرالنه يازيلوب
آنك دخی تربيه‌سی ويريله‌جكدر .

اوچنجی ماده — انكلتره بكلك سفائنی طرابلس ليمانه كلدكده هرقنغی
جنسدن اولورسه اولسون مملكتده نه‌مقدار اسرا اوارايسه
سفائن مذكوره كيدنجيه قدر حبس و محافظه اولنه‌جق
واسرادن بری مذكور كميلره فرار والتجا ايلديكی حالده
اوجاق جانبندن طلب واسترداد اولنميه‌جقدر .

دردنجی ماده — تجاردن بری اوروپادن كتيرديكی اشيايی طوغری انكلتره
قونسلوسنه ايصال و اوراده آخره بيع ايدرسه قنچلاريه
رسومنی مطلق انكلتره قونسلوسی آلوب ديكر قونسلوسلر
اصلا مداخله ومشاركت ايتميه‌جكدر .

بشنجی ماده — دولت مشاراليها دوننماسی طرابلس ليمانه حين ورودنده
اشبو مصالحهٔ جليله‌يه رعايةً همان قلعه‌دن يكرمی يدی پاره
طوپ آتيلوب سفائن مرقومه دخی مقابله بالمثل ايفا
ايليه‌جكدر .

آلتنجی ماده — انكلتره قونسلوسی براً وبحراً بر يره عزيمتی مراد ايتدكده
قطعياً ممانعت اولنميوب وايستديكی كساندن ترجمان وسمسار
آلمسنه كيمسه مخالفت ايتميه‌جكدر . و ترجمان و سمسارك
عزل ونصبنه كندی مستقل اولديغی مثللو كندی كميلرينه
عزيمت اثناسنده صندالنه باندرهٔ مخصوصه‌سنی چكه‌جكدر .

يدنجی ماده — دولت مشاراليها ايله محاربه ايجاب ايتديكی حالده قونسلوس
مومی‌اليه وسائره طرابلسده مقيم تبعه‌لرينه اصلا ايليشلميوب
هر هانكی محله رجعت وعودت ايدرلرسه بر كونا دست
درازلق ايديلميه‌جكدر .

سكزنجی ماده — طرفين قورصانلری دشمندن آلديغی سفائن درونده جانبين تبعه‌سندن يولجی وتجار بولنديغی حالده مال وجانه اصلا تعرض ايتميوب دوستانه ايستديكی محله ارسال وكافهٔ اموال واشياسی طرفنه تسليم قلنه‌جق آنجق بومثللو كسان سفينهٔ مذكوره‌نك خدمه وطائفه‌سندن اولديغی صورتده منسوب اولديغی تابعيته باقيلمايوب عادتا اسير معامله‌سی اولنه‌جقدر .

طقوزنجی ماده — اوجاق قورصانلری برمحله كيدر ايكن طرابلس ليماننده لنكرانداز اولان كرك انكلتره وكرك دول سائره كميلری سفينهٔ مذكوره‌نك عزيمتی كوننده اعتباراً سكز كون اول آرقه‌سی صيرا كيتمه‌لرينه رخصت ويريلميه‌جكدر .

اونجی ماده — [مأخذمزده هر نصلسه يازيلمامشدر]

اون برنجی ماده — جانبين كميلری يولده تصادفله بربريله مخابره ومكالمه ايدر ايكن بينلرنده بر منازعه ظهورنده بوكا سبب اولان هانكی طرفدن ايسه بالتحقيق تربيه وتكدير اولنه‌جقدر.

اون ايكنجی ماده — اوجاق ايله مصالحه‌يه ابتدا انكلتره دولتی رغبت ايلديكنه مبنی كافهٔ تبعه‌سنه دول سائره تبعه‌سندن زياده حرمت ورعايت ايديله‌جكدر .

اون اوچنجی ماده — انكليز تجاری لاجل البيع طرابلسه كتيرديكی طوپ ، تفنك ، طبانجه وسيف وسونكو ، باروت ومسكت وكولله وقورشون وتيمور وخلاط وسائره كبی كمی ايپی وكبريت وكمی كراسته‌سی وكمی ديركی ويلكن بزی وقايق كوره‌كی وحنطه وشعيردن منافع عامه حاصل اوله‌جغنه بناءً بونلردن اصلا بر پاره كمرك آلنميه‌جقدر .

اون دردنجی ماده — دولت مشار اليها سفائنی دشمندن آلوب صاتمق ايچون

طرابلسه کتیردیکی اموال وغنائمدن عوائد نامیله برشی طلب اولنمیه‌جقدر .

اون‌بشنجی ماده — مادهٔ سابقه‌ده بیان اولنان دولت مشار الیهانك جمله‌دن مقدم مصالحه‌یه میل ورغبتلرینه مکافاةً وحرمةً عید شریف وایام سائرهٔ مبارکه‌ده لاجل التبریك انکلتره قونسلوسی کافهٔ قونسلوسلردن اول والی پاشانك حضورینه کیره‌جکدر .

اون‌آلتنجی ماده — طرابلس کمیلری انکلیز باندیره ویساپورطیله راست کلدیکی « برت ماهون » جزیره‌سی سفائننه بلا فرق دولت مشار الیها تبعه‌سی مثللو حرمت ایده‌جکدر . بونکله برابر حقلرنده رعایت مخصوصه اوله‌رق جزیرهٔ مذکوره صولرنده سائر دشمن کمیلرینه دخی تعرض ایتمیه‌جکدر .

اون‌یدنجی ماده — انکلتره تبعه‌سندن بری اسلامیله مشرف اولمق ایستدکده یاننه بر مأمور مخصوص ترفیقیله قونسلوسخانه‌یه ارسال واوراده اوچ کون اقامه اولنوب ینه اسلامیتده ثبات ایدرسه اولوقت تلقین دین ایدیله‌جکدر .

اون‌سکزنجی ماده — دولت مشار الیها تبعه‌سندن ایکی کیشینك مرافعه‌لری وقوعنده درحال قونسلوسلرینه حواله اولنه‌جق . فقط بری مسلم دیکری انکلتره تبعه‌سندن اولدیغی تقدیرده بهمه حال والی پاشا حضورنده اولنه‌جقدر .

اون‌طقوزنجی ماده — دولت مشار الیها تبعه‌سندن بری مسلمی عمداً قتل ایلدیکی حالده والی پاشا معرفتیله شرعاً قصاص ایدیله‌جك انجق قاتل مرقوم فرار ایدرسه قونسلوس مومی الیه اصلا مؤاخذه اولنمایوب حکومت محلیه معرفتیله آرانیلوب

دردست اولندقده قونسلوس مومی الیه حضورنده
قصاص اولنه‌جقدر .

یکرمنجی ماده — انکلتره دولتی جزایر وتونس اوجاقلریله محاربه‌سی
وقوعنده طرابلس طرفندن هیچ برینه قطعیاً معاونت
اولنمیوب هر وجهله‌بی طرف بولنه‌جقدر .

یکرمی برنجی ماده — مذکور اوجاق قورصانلرینك دولت مشار الیهادن
آلدیغی اموال غنائم واسرایی طرابلسه کتیروب صاتما-
لری وآخرك اشترا ایلملری کلیاً ممنوع اوله‌جقدر .

یکرمی ایکنجی ماده — دولت مشار الیها تبعه‌سندن طرابلسده وفات ایدنلرك
اموال متروکه‌لرینه طرابلسجه مداخله اولنمایوب
قونسلوسلری واسطه‌سیله اخذ وقبض ایدیله‌جکدر .

یکرمی اوچنجی ماده — طرفین سفائنی بربرلرینه ملاقاتلرنده احدهما آخره
قطعیاً تعرض ایتمیوب دوستلق ومحبت ایله افتراق
ایده‌جکدر .

یکرمی دردنجی ماده — انکلیز کمیلرندن بری بقضاءالله‌تعالی طرابلس ویا ایالت
لیمان واراضیسنده غرق وشکست اولدیغی صورتده
حموله وطائفه‌لرینك تلفندن‌وقایه‌سنه هردرلو معاونته
برابر حقلرنده حرمت وتسلیت وایستدکاری مأمن
محله وضع وارسال قلنه‌جقدر .

یکرمی بشنجی ماده — طرابلس قورصانلری انکلتره باندیراسنی چکن هر
نوع سفائنه یولده تصادف ایلدکده اوجاق کمیسندن
ایکی نفر درایتلی آدم صنداله راکباً سفینهٔ مذکوره‌نك
اوزرینه واروب پساپورطنه نظر ایده‌جك صحیح
بولدیغی حالده کمال صفوتله آیریله‌جقدر .

یکرمی آلتنجی ماده — دولت مشارالیها باندیراسی آلتنده بولنان کافهٔ سفائن

طرابلس وایالت اسکه‌لرنده بلاممانعت آلیش ویریش ایده‌جکدر .

یکرمی یدنجی ماده — اون اوچنجی ماده‌ده مصرح امتعه واشیادن ماعدا لاجل البیع انکلتره بکلك وتجار کمیلرینك طرابلس وایالت اسکه‌لرینه کتیردیکی وآلدیغی کافهٔ اشیا وارزاقدن یالکز یوزده اوچ غروش کمرك ویره‌جك آنجق کتیردیکی اشیا صاتیلمیوب اعاده‌سی لازم کلدیکی حالده کمرك نامنه برشی طلب اولنمیه‌جقدر .

یکرمی سکزنجی ماده — جانبین سفائنی یول ولیمانده بربرلرینه راست کلدکلرنده مجرد تقویت محبت وتشدید الفت مقصدیله دیکرینه اجرای ضیافت واظهار مخالصت بر له خارج شروط بر کار مکروهه جسارت ایتمیه‌جکلردر .

حسن اهتمام طرفین وصدق خلوص جانبین ایله ختامپذیر اولان اشبو معاهدهٔ قویه طرفیندن مرعی ومعتبر وازهر جهت اخلالدن حمایت وصیانتله برابر درحال مبادله‌سی اجرا قلنمشدر. تحریراً فی الیوم التاسع والعشرون من شوال المکرم سنه اربع ستین ومأةً والف . . .

طرابلس تونس جزایر اوجاقلری دولت علیهٔ عثمانیه‌نك تحت تابعیتنده اولدقلری جهتله حکومت عثمانیه‌جه دول متحابه ایله عقد اولنان معاهدات ومقاولاتك بورالره دخی شمولی درکار ایسه‌ده بوحوالینك مرکز سلطنت سنیه‌دن بعدیتی وباربارو سلر ، طورغودلر کبی مقام سلطنت وخلافته مربوطیت تامه‌سی بولنان ذواتك ضیاعیله اخلافنك حتی استقلالیت داعیه‌لرینه قالقشمسی معاهدات منعقده‌یه اوجاقلرجه عدم مطاوعتی تولید ایلمشدر .

حتی بونکله‌ده اکتفا ایدلمیه‌رك قره‌مانلی سلاله‌سی دوغریدن دوغری‌یه طرابلس اوجاقلری نامنه بیله معاهده عقد ایلمشلردر. محمد پاشانك بونکله‌ده

قالمیه‌جغی روش حالدن استدلال اولنیور ایدی‌سه‌ده‌عمری‌وفا ایتمدی ۱۱۶۷ سنه‌سنده وفات ایتدی .

*
* *

علی پاشانك واليلكی

محمد پاشانك وقوع وفاتیله یرینه اوغلی علی پاشا والی نصب اولندی . علی پاشا حسن اداره ودرایت موصوفه‌سیله توجه عامه‌یه مظهر اولدی . اسکی اوجاق قورصانلری واسطه‌سیله محاربات بحریه‌یه دوام ایتدی . انکلتره مثللو طرابلسـده قونسلوس اقامه‌سنه طالب اولان دول اجنبیه‌یی خراجه کسدی . پدری زماننده انکلتره ایله عقدایدیلن معاهده نامه احکامنه‌تمامیله رعایت ایتمکله برابر کندیسی‌ده تلمسان جمهوریله برمعاهده عقد ایتدی .

طرابلس‌غرب ایالتیله تلمسان جمهوریتی بیننده (۱۱۷۷) سنه‌سنده عقد اولنان معاهده‌نامه صورتیدر :

« الحمداه وحده تلمسان جمهور معتبره‌سیله برآز وقتدنبری تکون ایدن شقاق کمافی‌السابق مبدل‌حسن‌وفاق‌اولمق خصوصنه طرفیندن اظهارخواهش و رغبت اولنه‌رق طرابلس غرب والیسی علی پاشـا دایی و امرا و اوجاق اختیارلری وعساکر مجموعه اتفاق و اتحادی وجمهور مذکور دونانماسنك باش‌آمیرالی موسیو [یا کم نانی] وطرابلسده مقیم قونسلوسلری قونت‌زریب بالودیك ایله اشبو بیك یوزیتمش‌یدی سنه‌سی جماذی‌الثانیه‌سی اوائلی‌تاریخنده عقد اولنوب جانبیندن حرف بحرف قبول وتصدیق‌اولنان‌مصالحهٔ خیریه‌در.

برنجی ماده — بوندن بویله کمال صفوت ومحبتله اشـبو مصـالحه‌نك احکام مندرجه‌سـنه دقتله طرفین کمیلری لیمـان ویولده بربرلرینه تصادف ایتدکلری حالده دشمن‌نظریله قطعاًمداخله وتعرض

ایتمیه‌جك وبونکله برابر جمهور مذکوردخی فی‌مابعدکندی تبعه‌سنك خارجنه پاتنته وپساپورط ویرمیه‌جکدر. اکرچه بونك خلافنده دیکردولت باندیراسی آلتنده بولنان برسفینه‌ده مومی‌الیهمك پاتنته وپساپورطی کورلدیکی تقدیرجه ینه‌اشبو معاهده‌یه خلل کلمیوب انجق سفینهٔ مذکوره همان طرابلس طرفندن توقیف ومؤاخذه اولنه‌جقدر .

ایکنجی ماده — جمهور مذکور سفائنی طرابلس وایالت داخلنده بولنان هرهانکی اسکله‌یه کلیرایسه کتیروب آلدیغی اشیادن یالکز یوزده اوچ غروش کمرك رسمندن ماعدا برپاره زیاده آلنمیه‌جق فقط کتیردیکی اشیایی صاتامیوبده اعاده ایتمك ایستدیکی حالده کمرك نامنه برشی مطالبه اولنمیوب اشیای مذکوره‌یه دخی وجهاً من‌الوجوه مداخله اولنمیه‌جقدر .

اوچنجی ماده — جمهورمذکور سفائن‌حربیه وتجاریه‌سنه طرابلس‌قورصان وتجارسفینه‌سی یولده راست‌کلدکلری وقت احدهما آخری تفتیشه قالقیشمیوب کمال محبت و اکرام ایله بربرلرندن مفارقت ایده‌لر . اکرچه سفائن مذکوره‌یه سائر دوست ودشمن اشیاسی تحمیل اولنمش اولسه‌بیله ینه بوبهانه ایله اصلا تعرض وتوقیف ایدیلمیه‌جکدر .

دردنجی ماده — دول سائره لیماننده طرفین سفائنی بربرینه راست کلدیکی تقدیرجه همان ایکیشر مأمور مخصوص وقپودانلرینك رضالریله پساپورط اصولی بوتاریخدن اعتباراً اون‌بش آی تماممنده اجراسنه طرفین مجبور اوله‌جقدر .

بشنجی ماده — یولده راست کلدیکی حالده کورشمك و سائر بهانه ایله صندال‌ه‌بینوب هیچ برضابط وطائفه دیکرینك کمیسنه‌کلمکه صلاحیتی اولمیه‌جقدر .

قول اوغلی عسکری تعلیملری

التنجی ماده — طرابلس وملحقاتنده بولنان سائرلیمانلرده جمهورسفائنندن بری قضازدهاولدیغی صورتده مقدمکی کبی یغماواخذوغصب وبیع اولنمیوب تلفدن وقایهسی ایچون اصحابنه هر درلو معاونت واکرامدن کیرو دورلمیهجقدر .

یدنجی ماده — طرابلس سفائنندنبری تعمیره محتاج اولدیغیحالده جمهور مذکورك دشمنلرینه تعمیر ایتدیریلیوب بهمهحال تلمسان ویاخود دوستلقلری درکار اولان دولتلر ترسانهسنده تجدید اولنهجقدر .

سکزنجیماده — جمهور مذکور اموال وغنائمدن صاتیلان سفائن و اشیا وسائره ایچون مشترینك یدینه مبایعهیی حاوی سند ویریله‌جکندن ایشته سند مذکور مشترینك یدنده بولندیغی مدتجه کیمسه طرفندن مداخله اولنمیهجقدر .

طقوزنجیماده— تونس وجزایر وسائر دشمن جمهور مذکوردن آلدقلری هر نوع غنائمی کتیروب طرابلسده فروخت ایتمك ایستدکلرنده میانهده درکار اولان دوستلق و محبته مبنی اموال مذکورهنك اشتراسی قویاً ممنوع اولهجقدر .

اونجی ماده — جمهور مذکور دونانماسی محال سائرهدن آلدیغی غنائمی طرابلسده صاتمق مراد ایدرسه معاونت کامله مصروفیله برابربویله بکللكایله کلن اشیادن کمرك نامنه برشی آلنمیهجق شاید صاتامیوب دیارآخره کوتورهجکی تقدیرده برکونه ممانعتاولنمیهجقوسفائنمذکوره قومانیا اشترا ایدهجکلری حالده مملکتك فیأت مقررهسیله ویریلهجکدر .

اون برنجی ماده — طرابلس حکومتی ید ضبطنده بولنان اسرادن هر هانکیسیجمهورمذکورسفائننهفراروالتجا ایدوبده

٥

والی پاشا طرفندن طلب اولنور ایسه بلاتأخیر تسلیم اولنه‌جقدر .

اون ایکنجی ماده — اشبو مصالحهٔ خیریه تاریخندن اعتباراً من بعد جمهور مذکور تبعه‌سندن فرد آفریده اسیر ایدیلیوب ویاکاشلقله آلنمش اولسه دخی درحال قونسلوسنه تسلیم ایدیله‌جك وحقنده قطعیاً اسرا معامله‌سی اولنمیه‌جقدر .

اون اوچنجی ماده — طرابلس غرب وملحقاتنده اقامت اوزره بولنان جمهور تبعه‌سندن بری وفات ایلدکده ترکه‌لرینه حکومت شرعیه ومحلیه طرفندن اصلا مخالفت اولنمیوب اکرچه ورثه وکیلی وار ایسه قونسلوس معرفتیله تماماً بادفتر مفردات تسلیم واویله وارث ووکیل اولمدیغی صورتده کاملاً بلاممانعه قونسلوس مومی الیه قبض وحفظ ایده‌جکدر .

اون دردنجی ماده — جمهور مذکور تجارندن طرابلس ایالتنده بولنانلرك اموالنی فروخت هر وجهله رضاسنه موقوف اولدیغندن اموال مذکوره جبراً آلنوب صاتیلمیه‌جق وسفینه‌لرینك تحمیل وامرارینه قطعاً جبر ایدیلمیه‌جك ومع مافیه تبعهٔ مذکوره‌دن بری افلاسه چیقدیغی زمان اولکی کبی قونسلوسلری تضمین ایتمیه‌جکندن ایشته او مقوله‌لرك کفیلی وارسه اکا مراجعت واولمدیغی صورتده یسارینه توفیق اولنه‌جقدر .

اون بشنجی ماده — جمهور مذکور تبعه‌سندن بریله نفس طرابلس وملحقاتنده ساکن هر جنس اهالینك ترافعلری وقوعنده مطلقا

والی حضورنده اولمیوب بهمه‌حال قونسلوسلرینه حواله ایدیله‌جکدر .

اون التنجی ماده — تبعهٔ مذکوره ایله اهالی میاننده شاید بر معارضه حدوثیله جرح وقتل مثللو مواد جسیمه ظهورایدرسه فاعللرینك محاکمه‌سی شریعت غرایه وطرابلس قانونه تطبیقاً فصل اولنه‌جق وآنجق قاتل تبعهٔ مذکوره‌دن اولوبده فرار ایدرسه قونسلوسلری مسئول اولمیوب همان حکومت محلیه دردست وایجابنك اجراسنه مأذون اوله‌جقدر .

اون یدنجی ماده — قونسلوس مومی الیه هانکی ملتدن ایسترسه کندی اختیار ورضاسیله ترجمان وسمسار وپاپاس اوله‌رق اوچ نفر کیمسه معیتنه آله‌جق وحقنده آشوری حرمت ورعایتله برابر سفائن سائره‌ایله ایستدیکی محله بلاممانعت عزیمت ایده‌جکدر .

اون سکزنجی ماده — مجرد تأکید رابطهٔ حب ومودت مقصد خیر مرصدیله تنظیم اولنان اشبو معاهدهٔ قویه‌نك خلافنه برشی وقوعیله بالآخره خطر موجب اولدیغی صورتده قونسلوس وکافهٔ تبعه‌لریله بوراده طوغمش چوجقلرینه وارنجه مملکتلرینه عودته بروجهله تعرض اولنمیوب مع الاحترام عزیمته رخصت ویریله‌جکدر .

اون طقوزنجی ماده — طرفین تبعه‌سندن بری حسب الایجاب دشمن سفینه‌سنه راکباً عزیمتی اثناسنده سفینهٔ مذکوره ضبط وتوقیف اولنورسه مرقوم اصلا مؤاخذه اولنمیوب کافهٔ اشیاسی کندیسنه رد اولنه‌جقدر .

یکرمنجی ماده — جمهور مذکورك بکلك سفینه‌سی طرابلسه کادکده همان

قلعه‌دن یکرمی بر پاره طوپ آتیله‌جق وسفینهٔ مذ
کوره دخی بالمقابله اولمقدار طوپ انداختیله امیرالنه
والی پاشا طرفندن مناسب هدیه ویریله‌جکدر .

یکرمی برنجی ماده — قونسلوس بولنان ذات حوایج ضروریه‌سی ایچون داخل وخارجدن جلب ایتدیکی اموال واشیا وارزاق ایچون بر اقچه کمرك ویرمیه‌جکدر .

یکرمی ایکنجی ماده — معاهدهٔ حاضره‌نك علیهنه دائر برشی وقوعه کلش اولسه بیله ینه اصلا محتمزه خلل کلمز . مع مافیه مظلوم بولنان طرف حقنی طلبدن کیرو دورمیه‌جغی مثللو اویله خلاف شروط حرکات قبیحه‌یه اجتسار ایدن تبعه‌نك تأدیبنی طرفین تعهد ایلمشدر .

یکرمی اوچنجی ماده — طرابلس کمیلریندن بری سانته‌ماریه حدودندن اعتباراً جمهور مذکور اراضی وممکلتندن اوتوز میل امتیاز ایله‌بوندن اقلده سائر دشمن سفائننه دخی قطعاً مداخله وتعرض ایتمیه‌جك واشبو تمدید اولنان اوتوز میل داخلنده صارقیندیلق وقوعنده آلدیغی اموال غنائم کاملاً کیرویه رد اولندقدن صکره بویله مخالف شروط حرکاته هانکی سفینه‌نك قپودانی متجاسر اولمش ایسه شدیداً تأدیب اولنه‌جقدر .

خاتمه

صدق وخلوص جانبین ایله تنظیم وترقیم قلنان اشبو معاهدهٔ خیریه‌نك همان مبادله‌سنه مبادرت و مرخصین مومی‌الیهمایه تسلیمنه مسارعت قلنمشدر .

اوائل جماذی‌الثانی سنه ۱۱۷۷

کتخدای والیٔ مومی‌الیه	ولی‌عهد والی ویکیچری اغاسی	والیٔ ایالت طرابلس غرب
علی	احمد	احمد

خزینه‌دار والی	سرکردهٔ ایالت	شیخ‌البلد	دفتردار دیوان ایالت
مصطفی	الحاج یوسف	محمود	خواجه احمد

اشبو مصالحه احکامنه ایکی سنه قدر حسن مراعات ایدلمش ومع‌مافیه تحت انضباطه آلنه‌میان یکیچریلرك درکار اولان افعال وحرکاتی حسبیله «لاعلاج تخفیف شقاوت مقصودیله محاربه و تسکین نائرهٔ حرب مرامیله مصالحه‌لی سوزلردن بروقتده طرفین‌خالی قالمیوب‌خلاصه شوایکی لقردی مدار کلام قیلندن‌اولمشدی .» حربی تجویز وقتلا حامی‌ده‌محافظه‌ایتمه‌ین‌یکیچریلر بویله مصالحه ومعاهده‌یه دکل کیف‌وارزولرینه تابع اولدقلرندن ایستدکلری زمان چاپولجیلغه یلکن آچارلر ، ضعیف بولدقلری یرلرده ایستدکلرینی یاپارلر ایدی . بوقبیلدن اوله‌رق مذکور جمهوریت سفائن تجاریه‌سندن ایکی پارچه‌سنی الده‌ایده‌رك‌برینی ساقزه دیکرینی بشقه برلیمانه‌کوتوروب‌صاقلارلر. قونسلوس کیفیتدن خبرداراولنجه‌ایشه‌مداخله وکمیلری طلب‌ایدر. بودفعه‌ده یکیچریلر بو کمیلرك تاریخ معاهده‌دن مقدم آلنمش اولدیغنی درمیان‌ایده‌رك ویرمزلر. علی پاشانك کمیلرك رد واعاده‌سی خصوصنده‌کی اصراروغیرتی‌ده مثمراولماز بومسئله هنوز حل‌وتسویه ایدیله‌مش‌ایکن دیکرجهتدن طرابلس ضابطان بحریه‌سندن‌بری کمیسیله تلمسان‌جمهوریتك برلیمانه کیدر، اوراده‌کی تجارت کمیلرینه تعرض ایدر .

معاهده‌نامه احکامنه مخالف اولان بوتجاوزدن صرف نظر ایدلمسی تکالیفنی عجزه حمل‌ایده‌رك دهازیاده تعرض‌وتجاوزه باشلار. نهایت‌جمهوریت سفائن حربیه‌سی بونك اوزرینه هجوم ایده‌رك کندیسیله بر قاچ طائفه‌سنی قتل واعدام ودیکرلریله سفینه اخذ واسیر ایدیلیر بو خبر یعنی نقض عهدك اشعال ایلدیکی نائرهٔ حرب خبری طرابلسه واصل‌اولنجه یکیچریلر درحال صلح طرفنی التزام ایدرلر . بنابرین سالف‌الذکر امیرالی موسیو پاکی‌نانی ایله قونسلوسی قونت زریب ایکنجی دفعه اوله‌رق طرابلسده مصالحه تنظیمنه مرخص ومأمور اولدیلر ..

طرابلس ایالتیله تلمسان جمهوریتی آره‌سنده ایکنجی دفعه عقد اولنان معاهده‌نامه صورتیدر :

برنجی بند — معاهدهٔ اولیه‌یی حرف بحرف تصدیق ایلدکدن صوکره مجرد تأکید محبت وموالات مرام مخصوصه‌سیله ذیل مصالحه‌یه ابتدار اولنمشدر .

ایکنجی بند — بو دفعه ظهور ایدن منازعه اثناسنده طرفیندن آلنان اسرا وسفائن واموال سائره درحال اعاده وتسلیم اولنه .

اوچنجی بند — معارضهٔ محرره‌ده غرق وشکست اولنان برقطعه جمهور سفینه‌سنه مماثل برکمی ایله مصارف سفریه نامیله ایکی یوزبندیقه [یعنی یالدیز آلتونی] وبرمعین کمی طوز ایله قونسلوس مومی الیهك اقدمجه مبایعه ایتدیکی اون بیك کیله زواره طوزی بلا تأخیر جمهور مذکوره تأدیه وایفا قلنه‌جقدر .

دردنجی بند — جمهور مذکور سفائنندن بعدالمصالحه آلنوب مؤخراً بعض اعذار سردیله ساقز جزیره‌سی و محال سائره‌ده توقیف ایدیلان ایکی قطعه تجار کمیلری اولدقلری یردن جلب ایله اصحابنه تسلیم اولنه .

بشنجی بند — فساد مندفعه‌یه سبب اولان و معاهده‌نك احکام مندرجه‌سنه مخالفت ایدن قپودانلرك قونسلوس معرفتیله تأدیبلرینه والیٔ مشارالیه تعهد ایدر .

آلتنجی بند — بو کوندن صکره معاهدهٔ عمومی وبالخاصه سابق الذکر یکرمی اوچنجی ماده‌نك تمامیله اجراسی طرفینك قطعیاً وصحیحاً مطلوبی اولوب فی مابعد بونك خلافنه جسارت ایدنلرك شدیداً وقویاً زجر وتأدیبلری فریضه‌دن عد اولنمش ومع مافیه طرابلسك کافهٔ سفائنی جمهورلیمانلرینه هرحالده دوستلق وادب وناموسیله

دخول وخروج ایده‌جك شروط محرره کاملاً پساپورطلرینك اوزرینه دخی یازیلوب دائماً مطالعه وموجبنجه عمل وحرکت ایتمکه مجبور اوله‌جقدر .

یدنجی بند — شاید میانه‌ده برمباینت وقوعیله بالآخره حربی منتج اولدیغی حالده‌همان لقردیسیله‌برابر محاربه‌یه قالقیشلمیوب اعلان‌حربی حاوی والی‌پاشاطرفندن قونسلوس مومی‌الیهه برقطعه‌تحریرات مخصوصه بالاعطا اشبو مکتوبك ویرلدیکی کوندن سکز آی مدت وضع اولنوب مدت مذکوره ختامنده اصلاح ذات ممکن اوله‌مدیغی تقدیرجه محاربه‌یه ابتدار اولنه‌جقدر .

سکزنجی‌بند— جمهور مذکورقونسلوسنه بلافرق دول‌سائره قونسلوسلری مثللو زیاده حرمت ورعایت ایدیله‌جکدر .

طقوزنجی‌بند ـ بند سادسده بیان اولندیغی وجهله مخالف شروط حرکته جسارت و مقاتله‌یه تشبثله اخذ وتوقیف اولنان کسان عدم رضا وسرکشلك‌ایدوبده جمهورجه نه‌صورتله تأدیب ایدیلور ایسه والیٔ مشارالیهك سؤال ومحابته قطعیاً حقی‌اولمیه‌جقدر.

*
* *

بدایت ولایتده اولدقجه برجربزه وفعالیت کوسترمش اولان علی پاشا صوك زمانلرنده برمقتضای شیخوخت تسویهٔ امور حکومتده مسامحه‌کار بولندی . تنسیقات عسکریه‌نك اجراسنه ونظامات موضوعه‌نك تنفیذ و محافظه‌سنه موفق اوله‌مادی. واردات آزالدی ؛ عسکرك معاش وتعییناتی ویریله‌مز اولدی . کنجلر معیشتلرینی باشقه صورتله تدارکه کیتدی . عسکرلکده یالکزعجزه ومعلولین؛حکومت‌ایسه کاملاً عاجز اللرنده قالدی. اخلاقسزلر میدان آلدی . صالی پازارنده، حکومتك کوزی اوکنده غصب وغارت باشلادی. سرقت الك مباح برصنعت اولدی . حکومتسزلك یوزندن

هرکس محافظهٔ جان ومال قیدینه دوشدی. امرای عسکریه وارکان مأمورین هپسی برر والی اولدی . هپسی امر ایدییور ! فقط دیکله‌ین یوق . هپسی آمر ؛ فقط امرینی انفاذ ایده‌جك مأموریوق. مملکت کمال دهشت وسرعتله انقراضه محوه آتیلیور . اطرافدن دشمنلر کوزلرینی دیکمش فرصت بکلیور. داخلده اکابر وامرا ایسه بربرلرینك کوزلرینی اویویور ! بو سقوط ، بوبحراندن متألم اولان عاقبت بین بعض ارباب حمیت کندی کندیلرینه طو-پلاندیلر؛ برچاره، مملکتی بوسقوط الیمدن ، بومحو و انقراضدن قورتارمغه برتدبیر آرادیلر . نهایت یکانه امید خلاصی مقام سلطنت سنیه‌یه عرض حال ایله دخالت واستمداده بولدیلر . ودرحال مقام خلافته مراجعت ایتدیلر. بوتشبث ومراجعتدن خبردار اولان علی پاشانك کوچوك مخدومی یوسف بك پدرینك یرینه ـ کندیسی دورایکن ـ استانبولدن بروالی کلمسنی خوش کورمدی .برآن اول داوزانوب والی اولمغی ایالتی کاملاً یداستقلالنه آلمغی تصمیم ودرحال اسبابنه توسل ایتدی . بونك ایچون الڪزیاده صاحب حکم ونفوذ اولان اولاد نویر شیخی خلیفه بن عون محمودی‌یه تحریرات یازدی . پدرینك عدم اقتدار وبطائتی یوزندن مملکتك دوچار اولدیغی کشمکشی، معروض قالدیغی انظار حریصانه‌یی اکلاته‌رق بو کیدیشله طرابلسك یاقینده ایادیٔ اجانبه کچه‌جکنی وحتی بعض اجنبی طرفدارانك بویولده تشبثاتده بولندیغنی کمال سوزشله بیلدیردی . بونك برآن اول اوکی آلنمق اوزره کندیسنك والیلکه انتخابی ووالی اولورسه اصلا سوزندن چیقمیه‌جغنی وهر جهتله افکار وآمالنك اجراسنه موافقت ایده‌جکنی یازدی . بوکا شیخ خلیفه‌دن جواب موافقت کلدی. ایجابنه باقلمق اوزره سریعاً قبیله‌یه التحاقی بیلدیریلیور ایدی . فقط کیتمه‌دن اول یوسف بکك یاپیله‌جق مهم برایشی دها وار ایدی ؛ بویوك برادری حسن بکك ازالهٔ وجودی!چونکه حسن بك سناً کندیسندن بویوك اولمغله برابر ایالتك‌ده رسماً ولی‌عهدی بولنیورایدی. یوسف بك برآن اول اولاد نویره التحاق ایچون استعجال ایدییور ؛

فقط عکسی اوله‌جق حسن بکك ازالهٔ وجودی ایچون مناسب بر فرصت دوشوره‌میور! آرتق حرص جاه ایله صبری توکندی کوزلری قاراردی ؛ قارده‌شنی اولدیرمك ایچون هیچ برفرصت ویاتصادفه لزوم کورمدی؛ قلنجنی قوشاندی ؛ طبانجه‌سنی طاقدی. طوغری اقامتکاهنه کیتدی. زواللی حسن بك والده‌سیله اوطوریبور ایدی. قارده‌شنك قاتل کوزلریله اوزرینه کلدیکنی کورونجه قاچدی ؛ بر یوکلکه کیره بیلدی . اجرای شناعته قطعیاً قرار ویرمش اولان یوسف ارقه‌سندن کیتدی زواللی والده معصوم اولادینی قاتل اوغلندن قورتارمق ایچون آرایه کیردی . ایالت بکلکندن بشقه کوزینه بر شی کورونمه‌ین قاتل والده‌سنك استرحام ؛ استمدام ایدن اللرینی قلنجیله کسدی !! طبانجه‌سنك قورشونیله‌ده قارده‌شنی ده‌ویردی ؛ ارتق مانعه‌یی اورتادن قالدیرمش اولمغله اکمال وظیفه ایدن یوسف اعلان امارت ایچون اولاد نوبره قوشدی .

شیخ خلیفه محمودی دها اول بعض مشایخ وقبائلی کندیسنه جلب ایده‌رك یوسف بکك والیلکنی قرارلشدیرمش ایدی . آنجق طرابلسه کیره بیلمك ایچون منشیه وساحل اهالیسنك‌ده بو فکره اشتراکی لازم کلیور ایدی. بالواسطه اونلرده الده ایدلدی. استحصال مقصد ایچون یمینلر، تعهدلر اولندی . ۱۲۰۷ سنه‌سی ذی‌القعده‌سنك اون اوچنجی جمعه کونی منشیه‌ده طرابلسه قارشی عصیان چادرلری قورولدی . صلحاً نائل مرام اولمق ایچون کوچوك اوغلی یوسف بکه ترك موقع ایتمسی علی پاشایه‌تکلیف اولندی . حرص جاه ایله والده‌سنی ؛ قارده‌شنی قتل ایدن بویله برجانی‌یه ترك موقع ایتمك ، ایالتی تودیع ایلمك تکلیفنه معروض قالمسی‌اختیار پدری متألم ، متأثر ایتدی . ترك موقع ایتمسی لازم کلسه کوچوك اوغلی یوسفه دکل ، مرحوم حسن بکك یرینه ولی عهد اتخاذ ایلدیکی اورتانجه اوغلی احمدبکه تودیع امور ایده‌جکنی سویلیه‌رك تکلیف واقعی رد ایتدی. تأمین منصب ایچون والده‌سنی ، قارده‌شنی قتل ایدن یوسف بك‌پدرینی‌ده فدایی کوزه آلدی؛ حربه باشلادی . ذاتاً عجزه ومعلولیندن عبارت اولان ایالت

عسکرندن برقسمی ده درحال یوسف بکه التحاق ایتدی . بر آن اول شهره آتلق ، امارتی جبراً قهراً پدرندن غصب ایتمك یوسف بك ایچون بوقدر قوتله هیچ دیمکدی . فقط طرفدارانی بونك بو درجه دنائت وشناعتنه پك اشتراك ایتمك ایستهمیور ؛ بر وقتلر مملکته خدمت ایدن براختیار امیری اوغلنك احتراصاتنه قربان ایتمکدن چکینیور . یالکز تضیقله استحصال مقصدی موافق کوریور ایدی . اوفق تفك محاربهلرله کونلر کچیور ؛ طرابلس سورلری آلتنده کچن هرکون یوسف بکه برعصر کلیور ، ایچی ایچنه صیغمیور؛ فقط نه یاپسینکه بو درجهیه کلدکدن صوکره طرفدارانی کوجندیرمكده ایشنه کلیور والحاصل بوحال اوتوز سکز کون دوام ایتدی .

جزایرلی علی پاشانك طرابلس غرب والیلکی

قرهمانلی علی پاشانك اختیارلغی حسبیله مملکته عارض اولان احوال الیمه اوزرینه مملکتی برسقوط محققدن قورتامق ایچون بعض ارباب حمیتك مقام خلافته مراجعتی سلطان سلیم ثالث حضرتلرینك زمان سلطنتلرینه مصادفدر [۱۲۰۷] .

اجانبك هر طرفدن تعرضاتنه ویکیچریلرك مناسبتسزلکلرینه رغماً مملکتك هر طرفنه یتیشمکه ، بر طرفندهده احوال داخلیهیی اصلاح ایتمکه چالیشان حضرت پادشاه اوقدر غوائل ایچندهده طرابلسیده دوشوندی . مراجعت واقعهیی حسن قبول ایدهرك جزایرلی علی پاشایی طقوز قطعهسفینه ایله طرابلسه کوندردی .

ایشته جزایرلی علی پاشا ، پدرینه ترك موقع ایتدیرمك ایچون یوسف بکك شهرك سورلری آلتنده بکلهدیکی ، حرب ایتدیکی بر زمانده یعنی ۱۲۰۷ سنهسی ذیالحجهسنك یکرمی برنجی کونی طرابلس لیماننه لنکر انداز اولدی . جزایرلی علی پاشا بافرمان عالی والیلك عنوانیله طرابلسه کلدیکنی وطیشاری چیقمق اوزره بولندیغنی قرهمانلی علی پاشایه اخبار ایتدی .

بو خبر اوزرينه اورتالق قاريشـدی . محاربه بر طرف ايديله‌رك شهر قاپيلری آچيلدی . بر مجلس عمومی عقدايديله‌رك احوال حاضره يه قارشی اتخاذ ايديله‌جـك تدبير وخط حركت موقع تذكره قونلدی . هر نه صـورتله اولورسه اولسون استحصال امارت قيدنده بولنان يوسف بك « جزايرلی علی پاشانك قوتی آزدر . همان حرب ايده‌رك كميلرنی باطيرالم كنديلرنی قاچيرالم » ديدی ، اكثر طرفدارانی‌ده بونی قبول وترويج ايتدی . لكن تجربه ديده اختيار علی پاشا بو رأيه اشتراك ايتمدی. علی پاشايه‌ياپيله‌جق معامله مقام خلافت وسلطنته قارشيدر . بو كون طقوز كمی‌يی محو ايده‌رز؛ فقط يارين بونك اوچ مثلی بردونانما كلير . اوكا نه جواب ويره‌جكز؟ بزبوحال ضعفمزله حكومت عثمانيـه‌يه قارشی مقابله ومقاومتدن عاجزز . فكركزه اشتراك محوه محكوميتدر. اك موافق طرابلسی ترك ايده‌رك بتون سلاله‌مزله تونسه كيتمكدر . تونس واليسی حموده پاشا ايله جزاير واليسی بيننده‌بعض احوالدن طولايی بغض وعداوت واردر . بو كلن جزايرلی علی پاشا ايسه جزاير واليسنك برادريدر . بونك ايچون حموده پاشا بالطبع علی پاشـانك واليلكنی خوش كوره‌مز ؛ بزده القا آت وافسـاداتدن كری دورمايز . بو صورتله بالسهوله نائل مرام اولورز؛ ديمسی حضارك افكارينه دها ملايم كلدی ؛ وبو تدبير قبول اولندی . درحال علی پاشـا ويوسف بك بالجمله اولاد وتوابعنی آلدی؛ شيخ خليفه دلالتيله تونسه كيده‌رك شهری جزايرلی علی پاشايه براقدی . تونسـده والی طرفندن حسن قبول ومعاش تخصيص اولنه‌رق قريباً مسرور ايديله‌جكلری تسليه ووعديله تطييب خاطر ايدلدی.

قره‌مانلی سـلاله‌سنك چكيلمسی اوزرينه جزايرلی علی پاشـا ايفای وظيفه‌يه باشـلدی . بنی نور قبيله‌سندن ماعدا بالعموم قبائل وعربان عرض مطاوعت ايتدی. اجرای عدالت وحسن اداره وتدبير ايله برچوق فنالقلرك اوكی آلندی . مملكت محتاج اولديغی سكون وآسايشی بولدی . علی پاشا درايت وفطانتيله عمومك حرمت ورعايتنی قازانه‌رق قره‌مانلی سلاله‌سی عادتا اونوتولدی. عسكرك اعاشـه وتنسيقنه‌ده اعتنا ايدلدی . يالكز طرابلسه بر آرالق

پرنج جلب ایدیله‌میه‌رك عسکره بولغور ویرلدیکندن علی پاشایه بولغورجی لقبی ویرلدی . علی پاشا والیلکنك ایکی سنه‌سنی صلح ومسالمتله کچیردی . لکن ال آلتندن اجرای فعالیتده قصور ایتمه‌ین قره‌مانلی طرفدارانی علی پاشایه حلول ایده‌رك بعض القا آتده بولنیورلر ایدی بوقبیلدن اوله‌رق مثلا طرابلسك ایکی یوز میل قدر شرقنده بولنان جربه اطه‌سی موقعاً غایت مهم اولمغله برابر عادتا طرابلسك کیلاری دیمك اولدیغی وبو اطه اساساً طرابلسه ملحق ایکن قره‌مانلی علی پاشانك اثر تسیب ورخاوتیله تونس والیسی طرفندن غصب ایدلدیکنی‌واستردادی جزئی برهمتله قابل اولدیغندن بوکا موفقیت طرابلسه بویوك بر خدمت اولمغله برابر مقام سلطنتجه‌ده حسن‌تأثیر حاصل ایده‌جکنی سویلیه سویلیه نهایت علی پاشایی اقناع‌ایتدیلر. علی پاشا جربه‌یه‌برقاچ‌کمی کوندردی. استحکام وسائره‌کی وسائط‌مدافعه‌دن عاری اولدیغندن جزئی بر مقاومتدن صوکره تسلیم اولدی . اطه‌نك بو صورتله ضبطی ومحافظه‌سی ایچون طرابلس والیسی طرفندن عسکر اقامه واداره‌سنه بر مدیر تعیین اولندیغی خبری تونسه واصل اولنجه حموده پاشا بو تجاوز ناکهانیدن فوق‌العاده مغبر اولدی . درحال قره‌مانلی علی پاشا ایله مخدوملری احمد ویوسف بکلری جلب ایده‌رك وقوع حالی وجربه‌نك استردادی‌ایچون ترتیب وتشکیل‌اولنان اردوایله عزیمتلری لزومنی‌اکلاتدی.

اصل مقصد جربه دکل طرابلسك استردادیدر ، دیدی . جربه‌نك ضبطندن صوکره عسکری‌اوراده براقه‌رق کندیکز کیزلیجه طرابلسه‌کیدر، اوراده‌کی قبائل ایله کوروشورسکز . شاید سزی حسن قبول وبریکزك والی تعیین ایدلمسنه موافقت ایدرلرسه درحال اردو قوماندانه یازارسکز اوده سزه التحاق ایدر تشریك مساعی ایله طرابلسی وامارت وسعادت سابقه‌کزی استرداد ایدرسکز شاید قبائل ارزوکزك اجراسنه موافقت ایتمزسه بوترتیب ایدیلن اردو طرابلسی ضبطه کافی اولمدیغندن بکا معلومات ویررسکز بن‌ده قوهٔ لازمه‌یی استصحاب ایله طرابلس اوزرینه یوریرم . چونکه بغیر حق مملکتمزه ایدیلن تعرضدن طولایی وقوع بولان حرکاتم

ایچون دولتجه‌ده مسئول ایدیلمم : آنجق شونی ده بیلیکزکه مرادم خاشا متبوع مابه‌الافتخارمز اولان دولت علیه‌یه عصیان دکل ، جزایرلی علی پاشایه حدینی بیلدیرمکدر . بناءً علیه بو سوزلرمز مکتوم قالملیدر؛ دیدی. قره‌مانلی علی‌پاشا بو تکلیف اوزرینه اختیارلغی سبب کوسترەرك اجرای فعالیت ایچون اوغللرینی ارائه ایتمش ایسه‌ده حموده‌پاشا خیر اولماز؛ اولا سزاوچکز برلکده جربه‌یه‌اورادن‌ده طرابسه کیده‌رك قبائل ایله کوریشکز مسئله حل ایدلدکدن صکره ایچیکزدن هانکیسنی مناسب کوریر ایسه‌کز اووالی اولور. دیه‌رك تکلیف سابقنده اصرارایتدیکندن قره‌مانلیلر اردو ایله جربه‌یه کیتدی وبرقاچ کون محاربه‌ایله اطه‌یی استرداد ایتدکلرندن طرابلس عسکری بقیه‌سی ایله مدیر سفائنه راکباً طرابلسه رجعت ایلدی .

طرابلس امارتی حسیات واحتراصاتی حالا قلبنده شدتله جایکیر اولان یوسف بك جربه‌ده کچن محاربه کونلرینی بیله بوش کچیرمدی . طرابلس ملحقاتنده بولنان قبائله غایت مغالطه‌و مبالغه‌لی کاغدلریازوب تونس والیسی معاونتیله قاره‌دن جسیم ایکی اردو تشکیل قلندیغی کبی دکزدن‌ده متعدد سفائن ارسالیله دشمندن اخذانتقام ایتمك وطرابلسده کماکان اجرای مأموریت ایلك اوزره کلمکده اولدیغی وکندیسنه بیعته موافقت ایدنلر هرحالده مظهر حسن التفاتی اوله‌جغنی ومقاتله ومقابله‌یه اجتسار ایدنلرك قهر ایدیله‌جکنی بیلدیردی . طرابلسده بولنان طرفدارنی ایسه مبالغه ومغالطه‌ده یوسف بکدن زیاده غیرت واهالی‌یی جلب ایچون فوق‌العاده اجرای فعالیت ایلیورلر ایدی . مملکت تونسدن کلن اردو ودونانمانك قوت‌وعددینی تقدیروتخمین ایده‌میور ، عمومی درین بر خوف وخشیت استیلا ایلیورایدی. استحصال مطلب ایچون والده‌سنی، قارده‌شنی فدادن ، کندیسنه ترك موقع ایتدیرمك ایچون اختیار پدرینه قارشی حرب ایتمکدن چکنمه‌ین یوسف‌بك بربویوك اردو ایله طرابلسه‌کلیرسه‌وای‌اوکا مخالفته‌جسارت‌ایده‌جك آدمك‌حالنه! آرتق جلب توجهله یوسف بکه انتساب چاره‌سی دوشونیلیور ؛ اردویه نه حاجت یالکزجه کلش اولسه‌لربیله مع‌التشکر قبول وبیعت‌ایدیله‌جکنه دائر یوسف

بكه عريضه تقديمنده مسابقت ومسارعت اولنيور : يوسف بكده آلديغى بوموفقيتنامه‌لرى حموده پاشايه كوندره‌رك اعلان افتخار ايليور ايدى .

يوسف بكك نزدنده بولنان اولاد نوير شيخى خليفه محمودى اهالينك افكارينى اكلامق اوزره مقدمةالجيش اوله‌رق طرابلسه كلدى وتلقيناتنك ثمرهٔ حسنه‌سى اوله‌رق اهالى آقين آقين قره‌مانلى سلاله‌سنك استقبالنه قوشدى .

يوسف بك استانبوله قارشى‌ده موقعنى تحكيم ايتمكى موافق كورديكندن تونس واليسى حموده پاشا معرفتيله مقام خلافته تقديم ايدلمك اوزره شيخ خليفه معرفتيله برمحضر ترتيب اولنور؛ بونده بولغورلى پاشانك ظلم وتعديسندن اشتكا ودرسعادتك اوزاقلغى ملابسه‌سيله مقام سلطنتجه احوال فقرايه كسب اطلاع ممكن اوله‌ميوب مشاراليهك پنجهٔ غدر وستمندن تخليص كريبان ضمننده كافى السابق قره‌مانلى سلاله‌سنك والى نصب بيورلمسى استرحام ايديلور .

بواسترحامنامه قره‌مانلى سلاله‌سنى استقبال ايچون تونس حدودينه كيدن اهالى نامنه مشاراليه حموده پاشايه كوندرلدى . قره‌مانلى سلاله‌سى‌ده طرابلس حدودينه داخل اولدى . استقباله كيدنلره عودتده يولده‌كى قبائل‌ده التحاق ايده‌رك قره‌مانليلر بويوك برغلبه‌لك ايله طرابلسه ياقلاشدى . احمد ويوسف بكلر طرابلسك كليدى مثابه‌سنده اولان منشيه وساحل اهاليسنك‌ده موافقتلرينى جلب ايچون كيجه‌لين يالكزجه منشيه وساحلى دولاشديلر اونلرى‌ده آله‌رق اردويه عودت ايتديلر .

بونى خبر آلان على پاشا درحال اسباب مدافعه‌يه توسل ايده‌رك شهر خارجنه اون ايكى طوپ ومقدار كافى عسكر چيقارمش ، منشيه وساحل اهاليسنه‌ده قره‌مانلى اردوسنه مقابله ايچون تداركاتده بولنمه‌لرينى اخبار ايتمش ايسه‌ده اونلرك‌دها اول اردويه التحاق ايتدكلرينى خبر آلنجه دوچار حيرت اوله‌رق اوتوز التى ساعت مسافه‌ده بولنان مصراطه‌دن استمداده قالقيشمشدر .

سور خارجنه چيقاريلان عسكرك آزلغى حسبيله برشى ياپيله‌ميه‌جغى اكلاشلديغندن عسكر شهر داخلنه آلندى . قره‌مانلى اردوسى شهره تقرب ايتمكده اولديغى حالده بويله جسيم براردويه قارشى على پاشانك جزئى برقوتله

حالا مقابله ومدافعه‌یه حاضرلنمسی شهر اهالیسنك استغرابنی موجب اولیور ایدی . علی پاشا كلن اردویه یالكز قاره‌دن دكل دكزدن‌ده مقابله ایدلمسی لزومنی درمیان ایله دونانمایی‌ده سفره حاضرلادی . لكن یوسفر قره‌مانلی اردوسنه مقابله ایچون دكل كیجه‌لین كمیلره التجا ایدن علی پاشایی قاچیرمق ایچون اولدیغی ایرتسی كون اكلاشلدی .

*
* *

قره‌مانلی احمد بكك والیلكی

علی پاشانك فراردن ایرتسی صباح خبردار اولان اشراف واعیان‌بلده اجتماع ایده‌رك اردویه برمكتوب یازدیلر . بونده شهری تسلیم ایده‌جكلری بیان و فقط مملكتی چیكنتمه‌مك ایچون قره‌مانلی سلاله‌سیله تونس اردوسی قوماندانندن و ایكی یوز نفر عسكردن باشقه مسلح بر كیمسه‌نك شهره كیره‌میه‌جكنه دائر قوماندان‌برسند طلب اولنیورایدی. فی‌الواقع بوتكلیف یوسف بكك‌ده آرزوسنه موافق ایدی . فقط اردویه قارشی اولا تكلیف واقعه قیزدی ؛ صوكره طرابلس سكنه‌سی حدیدالمزاجدر ، شهره بوتون اردو ایله كیررایسه‌ك بلكه براویغونسزلق ظهوره كلیر ؛ فقط بویله بر ممنوعیت‌ده عسكرك بالطبع كوجنه كیدر . تطییب خاطرلری ایچون كندیلرینه برمقدار عطیه‌ویره‌لم دیه‌التمش بیك فرانق‌راده‌سنده‌عسكره‌عطیه داغیتدی و مطلوب سندی‌ده قوماندانی آله‌رق‌طرابلس اعیانه‌كوندردی.

بونك اوزرینه شهر قاپیلری آچیله‌رق قره‌مانلی سلاله‌سی ، تونس اردوسی قوماندانی ، ایكی یوز عسكر داخل اولدی . دوغریجه دائرهٔ حكومته كیدیله‌رك بالعموم اشراف بلده‌نك حضورنده علی‌پاشانك استكافنه بناءً اوغلی احمد بكك والیلكی ویوسف بكك ولی عهدلكی قبول واعلان ایدلدی . فی‌الحقیقه سنه‌لردن‌بری والیلك ایچون اوغراشان ، هرفدا كارلغی ایفا ایدن یوسف بكك ولی عهدلكه تنزل ایتمیه‌جكی دركار ایدی . فقط نه‌یاپسین‌كه تونس اردوسی اوراده ....

یوسف بك افكار وآمالنك اظهار واجراسنی تونس‌اردوسنك عودتنه

تعلیق ایده‌رك ولایت عهدی کمال ممنونیتله قبول ایدر کبی کورندی. تونس اردوسی طرابلسده ایکی آی قدر قالدی . بومدت ظرفنده بالجمله مشایخ وعربان کله‌رك تجدید بیعت ایلدی ؛ شهرده آرتق سکون و امنیت حاصل اولدیغندن اردو عودت حاضرلغنی کوردی. جربه‌دن طرابلسه قدر اختیار اولنان مصارفله عسکرك بخشیشی اوله‌رق اوتوزبیك لیرا حساب ایدلدی. بونك جزئی برمقداری منشیه وساحل اهالیسندن تحصیل ایدیله‌رك نقداً ویرلدی. بقیه‌سی ایچون‌ده اموال ایالتدن سنه بسنه تسویه ایدلمك اوزره قوماندانه سند اعطا وایفا ایلدیکی وظیفه‌دن دولابی تشکر ایدیله‌رك تونس اردوسی اعاده واعزام ایدلدی .

اردونك عودتی اوزرینه یوسف بك کنیش برنفس آلدی . فی‌الحقیقه قبائل ومشایخك احوالنه وقوفی حسبیله احمد بك هر خصوصده کندیسنه مراجعت واونك رأییله حرکت ایتمکده اولدیغندن والی ظاهراً احمد بك ایسه‌ده حقیقتده یوسف بك ایدی . فقط یوسف بك بالطبع بوکا قناعت ایتمیور . ومستقلاً والی اولمق ایچون بوقارده‌شنك‌ده ازالهٔ وجودینه لزوم کوریبور ایدی .

« یوسف پاشانك والیلکی »

یوسف پاشا عاقبت والی اولدی . ایلك کونلرینی ضررسز کچیردیکی حالده بالآخره سفاهت واسرافاته، استحصال امارت خصوصنده ارتکاب ایلدیکی جنایتلرك ، دوچار اولدیغی محرومیتلرك صانکه آجیسنی چیقارمق ایچون دها زیاده اجرای ظلم واعتسافه باشلادی . اسلافی طرفندن وضع ایدیلن ویرکولر پاشانك سفاهتنه تقابل ایتمدیکندن داخلی محارباتله اساساً دوچار ضعف اولان اهالی‌یه تحملرینك فوقنده ویرکو طرح ایتدی . برزمان کلدی‌که بوده کفایت ایتمدی. ولایت نامنه آغیر شرائطله اجانبدن استقراضلر عقد ایلدی. بوصورتله اهالی‌یی وامارت صندوقنی عظیم برمضایقه ومخاطره‌یه سوق والقا ایلدی .

قره‌مان سلاله‌سنك مدت مدیده بوایالتده اجرای امارت ایلمش اولمسیله

طرابلس غربك خارجی سوری وسور قپوسی

سور داخلنده برسوقاق

قلمشه : [الصحری ایپیره طوغری نام اثردن]

مملکتی کندیسنه برملك موروث عد ایدن یوسف پاشا طرابلس وبنغازی طرفلرینی اولاد واحفادینه تقسیمه قالقیشدی . نفرت واستکراه عامه‌یی جلب ایتمکده اولان بواحوالك بر کون کندی علیهنده‌ده قیامه بادی اوله‌جغنی واوقدر جنایتلر، زحمتلرله قازاندیغی امارتك کندیسنه دکل اولادینه بیله قالمیه‌جغنی درك ایدن یوسف پاشا (۱۲٤۹) سنه‌سنده استعفا صورتیله ترك ولایت ایتدی. یرینه کچن اوغلی علی بکك تصدیق مأموریتنی متضمن علی الاصول درسعادتدن کوندریلان فرمان عالی ولایتك آرتق بوسلاله‌نك یداداره‌سندن قورتلمسی وجوبی حقنده‌کی حسیات موجود اولدیغی حالده کلوب اوقونمشدر .

یوسف پاشانك جربه‌دن عودتنده جزایرلی علی پاشایه قارشی اولان موفقیتنی الك زیاده تأمینه خادم اولان منشیه وساحل اهالیسی بو دفعه‌ده یوسف پاشانك احوال مسروده‌سندن الك زیاده دلکیر بولنیور ایدی. بناءً علیه یوسف پاشانك استعفاسی اوزرینه یرینه تعیین اولنان علی بکك والیلکنی قبول ایتمیه‌رك خفیدی محمد بکی والی انتخاب ویوسف پاشانك منشیه‌ده‌کی باغچه‌سنی ضبط ایده‌رك حکومت قوناغی اتخاذ ایتدیلر . چونکه یوسف پاشانك مقامنه انتخاب ایلدیکی اوغلی ده کندی مسلکنی ادامه ایده‌جکنه امین ایدیلر . یوسف پاشا کندیسنك وقتیله پدرینه یاپمش اولدیغی معامله‌یی خفیدی طرفندن ده کندیسنه یاپیلدیغنی حال حیاتنده کوردی. محمد بك دده‌سنك ارزوسنه رغماً عموجه‌سی علی بکی ولایتدن اسقاط ایچون منشیه وساحل اهالیسی ایله برلکده طرابلسی تحت محاصره‌یه آلمشدی .

طرفین بو حالده ایکن رکاب همایون قپوجی باشیلرندن محمد شاکر افندی علی بکه توجیه بیوریلان وزارت فرمان عالیسنی وطرف شاهانه‌دن اهدا بیوریلان سیفی حاملاً طرابلسه کلدی [۱۲۵۰] . عموجه ایله یکنك دها دوغروسی دده ایله خفیدك اغراض واحتراصاتنه داخل وخارج سور اهالیسنك آلت ایدلمسندن واونلرك تأمین منفعتی ایچون اهالینك یکدیکریله مجادله ومقاتله‌سندن متأثر اولان شاکر افندی آرالرینی بولمق ایچون توسط ایتدی؛ چالیشدی. فقط نتیجه‌ده اکلادی که بو فتنه وفساد یالکز عموجه ایله یکنده

دکل؛ ظلم واعتسافی سفاهت واسرافاتی ایله اهالی یی محو و پریشان ایدن قره مانلی سلاله سنده در. شاکر افندی استانبوله بو سلاله نك رفع وازاله سی استرحاماتنی حاوی اهالینك عرض محضریله عودت ایتدی.

برکون [محرم سنه ۱۲۵۱] یکرمی ایکی پاره سفینه دن مرکب دونانمای همایون طرابلس لیماننده لنکرانداز اولدی. سلطان محمود خان ثانی حضرتلری شاکر افندینك معروضاتنی واهالینك تظلم واسترحاماتنی نظر دقته آلمش، فریق نجیب پاشا دونانمای همایونله طرابلس غربه اعزام ایدلمش ایدی. دونانمانك بویله ناکهانی ورودی علی پاشایی حیرت وتردده دوچار ایتدی. حکومت عثمانیه یه قارشی عرض خدمت وصداقت ایلك، حقیقتده ایسه دونانمانك سبب وحکمت ورودینی اکلامق اوزره علی پاشا متحیزان ومعتبرانی آله رق نجیب پاشایه «ایفای خوش آمدی» یه کیتدی. نجیب پاشا: کوریلان لزوم اوزرینه شو صیراده طرابلسك لزوم تقویه وتحکیمی درسعادتجه نظر دقته آلنه رق دونانمای همایونله اسلحه ومهمات کوندرلدیکنی وکندیسی ایسه کرك خاندان امارت وکرك اهالی اراسنده کی نفاق واختلافك رفعی ایچون مجرد اصلاح ذات البین وتألیف طرفین ایچون کلدیکنی بیان وتأمین ایلدی. علی پاشاده مطمئن ومستریح اولدی. نجیب پاشا طرابلسك تحکیم وتقویه سی ایچون قاره یه التی بیك عسکر ومقدار کافی طوپ ومهمات چیقاره رق لزومی وجهله تعبیه ایتدی. مملکتك برقات دها تأمین آسایش وطرفین مخالفینك یکدیکره قارشی جلب امنیت واعتمادی ایچون اهالینك سلاح طاشیماسنی منع ایلمسنی علی پاشادن رجا ایتدی. طلب واقع موافق کوریله رك اهالینك سلاح طاشیماسی طرف امارتدن قطعیاً منع وکیفیت عمومه اعلان ایدلدی. نجیب پاشا ترتیبات لازمه یی شووجهله اجرا واکمال ایتدکدن صکره تألیف طرفین خصوصنده کی مأموریتنی ایفا ایچون قاره یه چیقاجغندن کمی یه کلوب کندیسنی صورت رسمیه ومخصوصه ده قاره یه چیقاریرسه ممنون اوله جغنی علی پاشایه بیلدیردی. نجیب پاشایه قارشی کوستره جکی حسن قبول ومعامله ایله حکومت عثمانیه نك توجه واعتمادینی قازانمق، دونانما وعسکر سایه سنده

قره‌مانلی (حسونه) پاشا

قليشه : [رسملی كتاب]

رقيبندن قورتيله‌رق مستقلاً اجرای ولايت ايتمك امل وآرزوسنده بولنان علی پاشا نجيب پاشانك بو تكليفنی قبول ايتدی . بو رسم قبوله دها زياده بر رونق واحتشـام ويرمك وافراد خاندان ارا‌سنده‌كی اتحاد وائتلافه بر مقدمه ونمونه اولمق اوزره قره‌مانلی عائله‌سـنه منسوب اوتوز ايكی ذاتی‌ده برابرينه آله‌رق دونانمايه كيتدی. نجيب پاشا بونلرك جمله‌سنی كميده‌آليقويدی وكنديسی طوپلر آتديره‌رق قره‌يه چيقدی . ايشـته بو طوپلر قره‌مانلی سلاله‌سـنك انقراضنی ، طرابلس غرب ولايتنك بو سـلاله‌نك مظالمندن قورتولديغنی عمومه اعلان ايدييوردی .

نجيب پاشـا دائرهٔ حكومته كيده‌رك مملكتك حاكم ومفتيسی ايله علما ومشـايخ ومتحيزانی جلب ايتدی طرف سلطنت سنيه‌دن طرابلس غرب واليلكنه تعيين بيورلديغنی متضمن فرمان همايونی اوقوتدی. منشيه وساحل اهاليسنك علی پاشا عليهنده‌كی قيامندن دولايی ايكی سـنه اون بر آی قپالی قالان مملكت قاپيلری آچيلدی.طرابلسك محاصره‌سی رفع ايدلدی. دونانمای همايونك قسم اعظمی علی پاشا ايله معيتنی آله‌رق استانبوله عودت ايتدی .

قره‌مانلی سلاله‌سندن سـاحل ومنشيه اهاليسنك والی ايدندكلری محمد بك بووقوعات اوزرينه انتحار ايتدی، برادری احمد بك‌ده مالطه‌يه‌قاچدی؛ طرفدارانی داغيلدی . تأمين احتراصاتی ايچون والده‌سنی ، برادرينی قتل ايدن ، پدرينی فدادن چكنمه‌ين بو سلاله افرادينك تغلب وتحكمنه آلت اولان داخل وخارج سور اهاليسی بو احواله نهـايت ويرمك وآرالرنده تأييد حب وموالات وتأمين آسايش لزومنی درك ايتدی . علما ومشـايخ ومعتبران ووجوهدن مركب برهيئت طورغود پاشاجامع شريفنده طوپلاندی مسئلهٔ زائله‌ده وفات ايدنلرك دينی‌وطلب قصاص ماده‌سی اونوتلمق وعقاردن ماعدا طرفينك يكديكرندن اغتنام ايلديكی كافهٔ اموال وحيوانات هركيمك يدنده ايسـه اوكا قالمق اوزره تجديد ودومصـافاته قرار ويرلدی . بويولده برده‌سند تنظيم وتختيم ايديله‌رك آسايش‌بلده واستراحات عامه تأمين ايدلدی.

كرچه طرابلسده امن و آسايش استقرار ايتدی . فقط جبل وفزان

لوالری ودها دیکر بعض قضالر هر بری برر متغلبه یدنده ایدی. مثلا جبل حوالیسی بوکون بیله فوق العاده شجاعت وبسالتدن کنایه اوله‌رق نامی یاد ایدیلن [غوما] یدنده ایدی . غوما غریان سلسلهٔ جبالنك منساعتی ، صعب المرور کچیدلریله سنه‌لرجه عرض انقیاد ایتمه‌مش، جادو [فساطو قضاسی مرکزی] ده‌کی قصرینه تحصن ایده‌رك ولایتدن کوندریلن قوهٔ عسکریه‌یی، طوپلری آیلرجه اشغال ایتمشدر .

کرك غوما وکرك اورفله جهتلرینه اجرای حکم ایدن عبدالجلیل [۱] وسائر متغلبه نجیب پاشا واخلافنك مساعی و هممأتیله تدریجاً اورتادن قالدیرلمش و۱۲۸۲ تاریخنده وقوع بولان ولایات تشکیلاتی طرابلس غربه دخی تشمیل ایدیله‌رك الیوم جاری اولان احوال واداره‌سی تأسیس ایدلمشدر .

اورفله ایله فزان وسرت آراسنده‌کی قبائل جسیمه‌نك شیخ المشایخی سیف النصر عبدالجلیلك اخفادندندر . شیخ سیف النصر ذاتاً ماوزولرله مکملاً مسلح ومجهز شجیع ومحارب قبائلیله بوکره ایتالیا محاربه‌سنده مجاهدین عثمانیه‌یه التحاق ایتمشدر . عبدالجلیلك قصری خرابه‌سی اورفله‌ده‌در .

برنجی قسم بیتدی :

HANDBOUND
AT THE
UNIVERSITY OF
TORONTO PRESS

3 1761 08157430 3